לקוטי שיחות
PROJECT LIKKUTEI SICHOS

פענוח הערות ומראי-מקומות.

מטות חלק כג.

1) פרשתינו לא, א-י. וַיְדַבֵּר יְהֹוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵּאמֹר: נְקֹם נִקְמַת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מֵאֵת הַמִּדְיָנִים אַחַר תֵּאָסֵף אֶל־עַמֶּיךָ: וַיְדַבֵּר מֹשֶׁה אֶל־הָעָם לֵאמֹר הֵחָלְצוּ מֵאִתְּכֶם אֲנָשִׁים לַצָּבָא וְיִהְיוּ עַל־מִדְיָן לָתֵת נִקְמַת־יְהֹוָה בְּמִדְיָן: אֶלֶף לַמַּטֶּה אֶלֶף לַמַּטֶּה לְכֹל מַטּוֹת יִשְׂרָאֵל תִּשְׁלְחוּ לַצָּבָא: וַיִּמָּסְרוּ מֵאַלְפֵי יִשְׂרָאֵל אֶלֶף לַמַּטֶּה שְׁנֵים־עָשָׂר אֶלֶף חֲלוּצֵי צָבָא: וַיִּשְׁלַח אֹתָם מֹשֶׁה אֶלֶף לַמַּטֶּה לַצָּבָא אֹתָם וְאֶת־פִּינְחָס בֶּן־אֶלְעָזָר הַכֹּהֵן לַצָּבָא וּכְלֵי הַקֹּדֶשׁ וַחֲצֹצְרוֹת הַתְּרוּעָה בְּיָדוֹ: וַיִּצְבְּאוּ עַל־מִדְיָן כַּאֲשֶׁר צִוָּה יְהֹוָה אֶת־מֹשֶׁה וַיַּהַרְגוּ כָּל־זָכָר: וְאֶת־מַלְכֵי מִדְיָן הָרְגוּ עַל־חַלְלֵיהֶם אֶת־אֱוִי וְאֶת־רֶקֶם וְאֶת־צוּר וְאֶת־חוּר וְאֶת־רֶבַע חֲמֵשֶׁת מַלְכֵי מִדְיָן וְאֵת בִּלְעָם בֶּן־בְּעוֹר הָרְגוּ בֶּחָרֶב: וַיִּשְׁבּוּ בְנֵי־יִשְׂרָאֵל אֶת־נְשֵׁי מִדְיָן וְאֶת־טַפָּם וְאֵת כָּל־בְּהֶמְתָּם וְאֶת־כָּל־מִקְנֵהֶם וְאֶת־כָּל־חֵילָם בָּזָזוּ: וְאֵת כָּל־עָרֵיהֶם בְּמוֹשְׁבֹתָם וְאֵת כָּל־טִירֹתָם שָׂרְפוּ בָּאֵשׁ:

2) פרשתינו לב, כז. וַעֲבָדֶיךָ יַעַבְרוּ כָּל־חֲלוּץ צָבָא לִפְנֵי יְהֹוָה לַמִּלְחָמָה כַּאֲשֶׁר אֲדֹנִי דֹּבֵר:

פרש"י שם לא, ב. מאת המדינים. וְלֹא מֵאֵת הַמּוֹאָבִים, שֶׁהַמּוֹאָבִים נִכְנְסוּ לַדָּבָר מֵחֲמַת יִרְאָה, שֶׁהָיוּ יְרֵאִים מֵהֶם שֶׁיִּהְיוּ שׁוֹלְלִים אוֹתָם, שֶׁלֹּא נֶאֱמַר אֶלָּא "וְאַל תִּתְגָּר בָּם מִלְחָמָה" (דברים ב'), אֲבָל מִדְיָנִים נִתְעַבְּרוּ עַל רִיב לֹא לָהֶם; דָּ"אַ, מִפְּנֵי שְׁנֵי פְרֵידוֹת טוֹבוֹת שֶׁיֵּשׁ לִי לְהוֹצִיא מֵהֶם — רוּת הַמּוֹאֲבִיָּה וְנַעֲמָה הָעַמּוֹנִית (בבא קמא ל"ח):

פנחס כה, יז-יח. צָרוֹר אֶת־הַמִּדְיָנִים וְהִכִּיתֶם אוֹתָם: כִּי צֹרְרִים הֵם לָכֶם בְּנִכְלֵיהֶם אֲשֶׁר־נִכְּלוּ לָכֶם עַל־דְּבַר־פְּעוֹר וְעַל־דְּבַר כָּזְבִּי בַת־נְשִׂיא מִדְיָן אֲחֹתָם הַמֻּכָּה בְיוֹם־הַמַּגֵּפָה עַל־דְּבַר־פְּעוֹר:

רש"י ד"ה צרור. כְּמוֹ זָכוֹר, שָׁמוֹר, לְשׁוֹן הוֹוֶה — עֲלֵיכֶם לְאַיֵּב אוֹתָם: **כי צוררים הם לכם וגו' על דבר פעור.** שֶׁהִפְקִירוּ בְּנוֹתֵיהֶם לִזְנוּת, כְּדֵי לְהַטְעוֹתְכֶם אַחַר פְּעוֹר. וְאֶת מוֹאָב לֹא צִוָּה לְהַשְׁמִיד, מִפְּנֵי רוּת שֶׁהָיְתָה עֲתִידָה לָצֵאת מֵהֶם, כִּדְאָמְרִינַן בְּבָבָא קַמָּא (לח ב):

7) פרשתינו לב, כא. וְעָבַר לָכֶם כָּל־חָלוּץ אֶת־הַיַּרְדֵּן לִפְנֵי יְהֹוָה עַד הוֹרִישׁוֹ אֶת־אֹיְבָיו מִפָּנָיו:

8) שופטים טז-יח. רַק מֵעָרֵי הָעַמִּים הָאֵלֶּה אֲשֶׁר יְהֹוָה אֱלֹהֶיךָ נֹתֵן לְךָ נַחֲלָה לֹא תְחַיֶּה כָּל־נְשָׁמָה: כִּי־הַחֲרֵם תַּחֲרִימֵם הַחִתִּי וְהָאֱמֹרִי הַכְּנַעֲנִי וְהַפְּרִזִּי הַחִוִּי וְהַיְבוּסִי כַּאֲשֶׁר צִוְּךָ יְהֹוָה אֱלֹהֶיךָ:לְמַעַן אֲשֶׁר לֹא־יְלַמְּדוּ אֶתְכֶם לַעֲשׂוֹת כְּכֹל תּוֹעֲבֹתָם אֲשֶׁר עָשׂוּ לֵאלֹהֵיהֶם וַחֲטָאתֶם לַיהֹוָה אֱלֹהֵיכֶם:

רמב"ם הלכות מכלכים פרק ו הלכה ה. שְׁלֹשָׁה כְּתָבִים שָׁלַח יְהוֹשֻׁעַ עַד שֶׁלֹּא נִכְנַס לָאָרֶץ. הָרִאשׁוֹן שָׁלַח לָהֶם מִי שֶׁרוֹצֶה לִבְרֹחַ יִבְרַח. וְחָזַר וְשָׁלַח מִי שֶׁרוֹצֶה לְהַשְׁלִים יַשְׁלִים. וְחָזַר וְשָׁלַח מִי שֶׁרוֹצֶה לַעֲשׂוֹת מִלְחָמָה יַעֲשֶׂה. אִם כֵּן מִפְּנֵי מָה הֶעֱרִימוּ יוֹשְׁבֵי גִּבְעוֹן. לְפִי שֶׁשָּׁלַח לָהֶם בַּכְּלָל וְלֹא קִבְּלוּ. וְלֹא יָדְעוּ מִשְׁפַּט יִשְׂרָאֵל וְדִמּוּ שֶׁשּׁוּב אֵין פּוֹתְחִין לָהֶם לְשָׁלוֹם. וְלָמָּה קָשָׁה הַדָּבָר לַנְּשִׂיאִים וְרָאוּ שֶׁרָאוּי לְהַכּוֹתָם לְפִי חֶרֶב לוּלֵי הַשְּׁבוּעָה. מִפְּנֵי שֶׁכָּרְתוּ לָהֶם בְּרִית וַהֲרֵי הוּא אוֹמֵר (דברים ז, ב) "לֹא תִכְרֹת לָהֶם בְּרִית" אֶלָּא הָיָה דִּינָם שֶׁיִּהְיוּ לְמַס עֲבָדִים. וְהוֹאִיל וּבְטָעוּת נִשְׁבְּעוּ לָהֶן בְּדִין הָיָה שֶׁיֵּהָרְגוּ עַל שֶׁהִטְעוּם לוּלֵי חִלּוּל הַשֵּׁם:

שם הלכה א. אֶחָד מִלְחֶמֶת מִצְוָה וְאֶחָד מִלְחֶמֶת הָרְשׁוּת

מְמַנִּין כֹּהֵן לְדַבֵּר אֶל הָעָם בִּשְׁעַת הַמִּלְחָמָה. וּמוֹשְׁחִין אוֹתוֹ בְּשֶׁמֶן הַמִּשְׁחָה וְזֶהוּ הַנִּקְרָא מְשׁוּחַ מִלְחָמָה:

שם הלכה ד. וְאַחַר שֶׁחוֹזְרִין כָּל הַחוֹזְרִין מֵעוֹרְכֵי הַמִּלְחָמָה. מְתַקְּנִין אֶת הַמַּעֲרָכוֹת. וּפוֹקְדִים שָׂרֵי צְבָאוֹת בְּרֹאשׁ הָעָם. וּמַעֲמִידִין מֵאָחוֹר כָּל מַעֲרָכָה וּמַעֲרָכָה שׁוֹטְרִים חֲזָקִים וְעַזִּים. וְכַשִּׁילִין שֶׁל בַּרְזֶל בִּידֵיהֶם. הָרוֹצֶה לַחְזֹר מִן הַמִּלְחָמָה הָרְשׁוּת בְּיָדָן לַחְתֹּךְ אֶת שׁוֹקוֹ. שֶׁתְּחִלַּת נְפִילָה נִיסָה. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים שֶׁמַּחֲזִירִין אֲנָשִׁים אֵלּוּ מֵעוֹרְכֵי הַמִּלְחָמָה בְּמִלְחֶמֶת הָרְשׁוּת. אֲבָל בְּמִלְחֶמֶת מִצְוָה הַכֹּל יוֹצְאִין וַאֲפִלּוּ חָתָן מֵחֶדְרוֹ וְכַלָּה מֵחֻפָּתָהּ:

ירושלמי שביעית פרק ו הלכה א. ירושלמי שביעית פרק ו הלכה א. דְּאָמַר רִבִּי שְׁמוּאֵל בַּר נַחְמָן שָׁלֹשׁ פרסטיגיות שָׁלַח יְהוֹשֻׁעַ לְאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל עַד שֶׁלֹּא יִכָּנְסוּ לָאָרֶץ מִי שֶׁהוּא רוֹצֶה לְהִפָּנוֹת יִפָּנֶה. לְהַשְׁלִים יַשְׁלִים. לַעֲשׂוֹת מִלְחָמָה יַעֲשֶׂה. גִּרְגָּשִׁי פִּינָּה וְהֶאֱמִין לוֹ לְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא וְהָלַךְ לוֹ לְאַפְרִיקֵי. עַד בּוֹאִי וְלָקַחְתִּי אֶתְכֶם אֶל אֶרֶץ כְּאַרְצְכֶם. זוֹ אַפְרִיקֵי. גִּבְעוֹנִים הִשְׁלִימוּ וכִי הִשְׁלִימוּ יוֹשְׁבֵי גִּבְעוֹן אֶת יִשְׂרָאֵל. שְׁלֹשִׁים וְאֶחָד מֶלֶךְ עָשׂוּ מִלְחָמָה וְנָפְלוּ.

ויקרא רבא יז, ו. וּכְתִיב: וְנָתַתִּי נֶגַע צָרַעַת, תָּנֵי רַבִּי חִיָּא וְכִי בְּשׂוֹרָה הִיא לָהֶם שֶׁנְּגָעִים בָּאִים עֲלֵיהֶם. תָּנֵי רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן יוֹחָאי כֵּיוָן שֶׁשָּׁמְעוּ כְּנַעֲנִים שֶׁיִּשְׂרָאֵל בָּאִים עֲלֵיהֶם עָמְדוּ וְהִטְמִינוּ מָמוֹנָם בַּבָּתִּים וּבַשָּׂדוֹת, אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא אֲנִי הִבְטַחְתִּי לַאֲבוֹתֵיהֶם שֶׁאֲנִי מַכְנִיס אֶת בְּנֵיהֶם לְאֶרֶץ מְלֵאָה כָּל טוּב, שֶׁנֶּאֱמַר (דברים ו, יא): וּבָתִּים מְלֵאִים כָּל טוּב, מָה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא עוֹשֶׂה מְגָרֶה נְגָעִים בְּבֵיתוֹ וְהוּא סוֹתְרוֹ וּמוֹצֵא בּוֹ סִימָא. וְכִי מִי בָּא וְאוֹמֵר לַכְּנַעֲנִים שֶׁיִּשְׂרָאֵל נִכְנָסִין לָאָרֶץ, אָמַר רַבִּי יִשְׁמָעֵאל בַּר נַחְמָן שָׁלֹשׁ פְּרוֹזְדִּיגְמָאוֹת שָׁלַח יְהוֹשֻׁעַ אֶצְלָם, הָרוֹצֶה לְפַנּוֹת יְפַנֶּה, לְהַשְׁלִים יַשְׁלִים, לַעֲשׂוֹת מִלְחָמָה יַעֲשֶׂה. גִּרְגָּשִׁי עָמַד [ופנה] מֵאֲלָיו, לְפִיכָךְ נִתְּנָה לוֹ אֶרֶץ יָפָה כְּאַרְצוֹ, הֲדָא הוּא דִכְתִיב (ישעיה לו, יז): עַד בֹּאִי וְלָקַחְתִּי אֶתְכֶם אֶל אֶרֶץ כְּאַרְצְכֶם, זוֹ אַפְרִיקֵי. גִּבְעוֹנִים הִשְׁלִימוּ, שֶׁנֶּאֱמַר (יהושע י, א): וְכִי הִשְׁלִימוּ יֹשְׁבֵי גִבְעוֹן. שְׁלֹשִׁים וְאֶחָד מְלָכִים עָשׂוּ מִלְחָמָה וְנָפְלוּ.

תשא לג, ב. וְשָׁלַחְתִּ֥י לְפָנֶ֖יךָ מַלְאָ֑ךְ וְגֵֽרַשְׁתִּ֗י אֶת־הַֽכְּנַעֲנִי֙ הָֽאֱמֹרִ֔י וְהַֽחִתִּי֙ וְהַפְּרִזִּ֔י הַחִוִּ֖י וְהַיְבוּסִֽי:

רש"י ד"ה וגרשתי את הכנעני וגו'. ו' אֻמּוֹת הֵם וְהַגִּרְגָּשִׁי עָמַד וּפָנָה מִפְּנֵיהֶם מֵאֵלָיו (תלמוד ירושלמי שביעית ו'):

שם לד, יא. שְׁמָ֨ר־לְךָ֔ אֵ֛ת אֲשֶׁ֥ר אָנֹכִ֖י מְצַוְּךָ֣ הַיּ֑וֹם הִנְנִ֧י גֹרֵ֣שׁ מִפָּנֶ֗יךָ אֶת־הָֽאֱמֹרִי֙ וְהַֽכְּנַעֲנִ֔י וְהַֽחִתִּי֙ וְהַפְּרִזִּ֔י וְהַחִוִּ֖י וְהַיְבוּסִֽי:

רש"י ד"ה את האמרי וגו'. ו' אֻמּוֹת יֵשׁ כָּאן, כִּי הַגִּרְגָּשִׁי עָמַד וּפָנָה מִפְּנֵיהֶם:

רמב"ם שם רפ"ו. אֵין עוֹשִׂין מִלְחָמָה עִם אָדָם בָּעוֹלָם עַד שֶׁקּוֹרְאִין לוֹ שָׁלוֹם. אֶחָד מִלְחֶמֶת הָרְשׁוּת וְאֶחָד מִלְחֶמֶת מִצְוָה. שֶׁנֶּאֱמַר (דברים כ, י) "כִּי תִקְרַב אֶל עִיר לְהִלָּחֵם עָלֶיהָ וְקָרָאתָ אֵלֶיהָ לְשָׁלוֹם". אִם הִשְׁלִימוּ וְקִבְּלוּ שֶׁבַע מִצְוֹת שֶׁנִּצְטַוּוּ בְּנֵי נֹחַ עֲלֵיהֶן אֵין הוֹרְגִין מֵהֶן נְשָׁמָה וַהֲרֵי הֵן לְמַס. שֶׁנֶּאֱמַר (דברים כ, יא) "יִהְיוּ לְךָ לָמַס וַעֲבָדוּךָ". קִבְּלוּ עֲלֵיהֶן הַמַּס וְלֹא קִבְּלוּ הָעַבְדוּת אוֹ שֶׁקִּבְּלוּ הָעַבְדוּת וְלֹא קִבְּלוּ הַמַּס. אֵין שׁוֹמְעִין לָהֶם עַד שֶׁיְּקַבְּלוּ שְׁנֵיהֶם. וְהָעַבְדוּת שֶׁיְּקַבְּלוּ הוּא שֶׁיִּהְיוּ נִבְזִים וּשְׁפָלִים לְמַטָּה וְלֹא יָרִימוּ רֹאשׁ בְּיִשְׂרָאֵל אֶלָּא יִהְיוּ כְּבוּשִׁים תַּחַת יָדָם. וְלֹא יִתְמַנּוּ עַל יִשְׂרָאֵל לְשׁוּם דָּבָר שֶׁבָּעוֹלָם. וְהַמַּס שֶׁיְּקַבְּלוּ שֶׁיִּהְיוּ מוּכָנִים לַעֲבוֹדַת הַמֶּלֶךְ בְּגוּפָם וּמָמוֹנָם. כְּגוֹן בִּנְיַן הַחוֹמוֹת. וְחֹזֶק הַמְּצוּדוֹת. וּבִנְיַן אַרְמוֹן הַמֶּלֶךְ וְכַיּוֹצֵא בּוֹ. שֶׁנֶּאֱמַר (מלכים א ט, טו) "וְזֶה דְבַר הַמַּס אֲשֶׁר הֶעֱלָה הַמֶּלֶךְ שְׁלֹמֹה לִבְנוֹת אֶת בֵּית ה' וְאֶת בֵּיתוֹ וְאֶת הַמִּלּוֹא וְאֵת חוֹמַת יְרוּשָׁלָםִ" (מלכים א ט, יט) "וְאֵת כָּל עָרֵי הַמִּסְכְּנוֹת אֲשֶׁר הָיוּ לִשְׁלֹמֹה" (מלכים א ט, כ) "כָּל הָעָם הַנּוֹתָר מִן הָאֱמֹרִי" (מלכים א ט, כא) "וַיַּעֲלֵם שְׁלֹמֹה לְמַס עֹבֵד עַד הַיּוֹם הַזֶּה" (מלכים א ט, כב) "וּמִבְּנֵי יִשְׂרָאֵל לֹא נָתַן שְׁלֹמֹה עָבֶד כִּי הֵם אַנְשֵׁי הַמִּלְחָמָה וַעֲבָדָיו וְשָׂרָיו וְשָׁלִישָׁיו וְשָׂרֵי רִכְבּוֹ וּפָרָשָׁיו":

9) **פרשתינו לב,** וַאֲנַ֜חְנוּ נֵחָלֵ֤ץ חֻשִׁים֙ לִפְנֵי֙ בְּנֵ֣י יִשְׂרָאֵ֔ל עַ֛ד אֲשֶׁ֥ר אִם־הֲבִיאֹנֻ֖ם אֶל־מְקוֹמָ֑ם וְיָשַׁ֤ב טַפֵּ֙נוּ֙ בְּעָרֵ֣י הַמִּבְצָ֔ר מִפְּנֵ֖י יֹשְׁבֵ֥י הָאָֽרֶץ: לֹ֥א נָשׁ֖וּב אֶל־בָּתֵּ֑ינוּ עַ֗ד הִתְנַחֵל֙ בְּנֵ֣י יִשְׂרָאֵ֔ל אִ֖ישׁ נַחֲלָתֽוֹ:

10) **רמב"ם הלכות מלכים ספ"ד.** כָּל הָאָרֶץ שֶׁכּוֹבֵשׁ הֲרֵי הִיא שֶׁלּוֹ וְנוֹתֵן לַעֲבָדָיו וּלְאַנְשֵׁי הַמִּלְחָמָה כְּפִי מַה שֶּׁיִּרְצֶה. וּמַנִּיחַ לְעַצְמוֹ כְּפִי מַה שֶּׁיִּרְצֶה. וּבְכָל אֵלּוּ הַדְּבָרִים דִּינוֹ דִּין. וּבַכֹּל יִהְיוּ מַעֲשָׂיו לְשֵׁם שָׁמַיִם. וְתִהְיֶה מְגַמָּתוֹ וּמַחְשַׁבְתּוֹ לְהָרִים דַּת הָאֱמֶת. וּלְמַלְּאוֹת הָעוֹלָם צֶדֶק. וְלִשְׁבֹּר זְרוֹעַ הָרְשָׁעִים וּלְהִלָּחֵם מִלְחֲמוֹת ה'. שֶׁאֵין מַמְלִיכִין מֶלֶךְ תְּחִלָּה אֶלָּא לַעֲשׂוֹת מִשְׁפָּט וּמִלְחָמוֹת.

שֶׁנֶּאֱמַר (שמואל א ח כ) "וּשְׁפָטָנוּ מַלְכֵּנוּ וְיָצָא לְפָנֵינוּ וְנִלְחַם אֶת מִלְחֲמֹתֵנוּ":

שו"ע הרב הלכות הפקר ס"ג. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בְּיִשְׂרָאֵל וְנָכְרִי הֶדְיוֹטוֹת, אֲבָל מֶלֶךְ אֲפִלּוּ נָכְרִי שֶׁכָּבַשׁ אֵיזוֹ מְדִינָה בְּמִלְחָמָה — קוֹנֶה אוֹתָהּ עִם כָּל הַנְּהָרוֹת וְהַיְּעָרִים שֶׁבָּהּ. וְאִם מָכַר אוֹ נָתַן יַעַר מִמֶּנָּה לְאֶחָד מֵעֲבָדָיו — נִקְנֶה לָהֶם קִנְיָן גָּמוּר, אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא הֶחֱזִיקוּ בּוֹ לֹא הֵם וְלֹא הַמֶּלֶךְ. וְאֵין צָרִיךְ לוֹמַר אִם מָכַר אוֹ נָתַן מִמְּדִינָתוֹ. לְפִי שֶׁזֶּהוּ מִמִּשְׁפְּטֵי וְחֹק הַמַּלְכוּת, שֶׁכָּל הָאָרֶץ כֻּלָּהּ עִם הַנְּהָרוֹת וְהַיְּעָרִים הִיא בִּרְשׁוּת הַמֶּלֶךְ, בֵּין מְדִינָתוֹ בֵּין מְדִינָה שֶׁכּוֹבֵשׁ בְּמִלְחָמָה, וּמִשְׁפְּטֵי הַמַּלְכוּת הֵם דִּין גָּמוּר כְּדִין שֶׁל תּוֹרָה. לְפִיכָךְ, הַחוֹטֵב עֵצִים מִיְּעָרִים אֵלּוּ שֶׁלֹּא בִּרְצוֹן בַּעֲלֵיהֶם בְּחֹזֶק יָד — הֲרֵי זֶה גֶּזֶל גָּמוּר שֶׁל תּוֹרָה. וְאִם בִּגְנֵבָה — הֲרֵי זוֹ גְּנֵבָה גְּמוּרָה. וְכֵן הַצָּד חַיָּה וָעוֹף מִן הַיְּעָרִים וְדָגִים מִן הַנְּהָרוֹת אִם הַמֶּלֶךְ מָכַר אוֹ נָתַן זְכוּת זֶה לְיִשְׂרָאֵל אוֹ לְנָכְרִי.

אֲבָל אִם אֵין זְכוּת זֶה בָּא לָהֶם מִן הַמֶּלֶךְ — אֵין בּוֹ מִשּׁוּם גֶּזֶל שֶׁל תּוֹרָה. אֲפִלּוּ חָטַף דָּגִים מִן הַמְּצוּדָה שֶׁל צַיָּד יִשְׂרָאֵל, אִם אֵין לָהּ תּוֹךְ שֶׁאֵינָהּ כְּלִי — לֹא קָנְתָה הַדָּגִים לִבְעָלֶיהָ מִן הַהֶפְקֵר. וְאַף עַל פִּי כֵן אָסוּר לַעֲשׂוֹת כֵּן מִדִּבְרֵי סוֹפְרִים, מִפְּנֵי דַּרְכֵי שָׁלוֹם:

11) רמב"ם הלכות שמיטה פרק יג הלכה י. כָּל שֵׁבֶט לֵוִי מֻזְהָרִין שֶׁלֹּא יִנְחֲלוּ בְּאֶרֶץ כְּנַעַן. וְכֵן הֵן מֻזְהָרִין שֶׁלֹּא יִטְּלוּ חֵלֶק בַּבִּזָּה בְּשָׁעָה שֶׁכּוֹבְשִׁין אֶת הֶעָרִים שֶׁנֶּאֱמַר (דברים יח א) "לֹא יִהְיֶה לַכֹּהֲנִים הַלְוִיִּם כָּל שֵׁבֶט לֵוִי חֵלֶק וְנַחֲלָה עִם יִשְׂרָאֵל". חֵלֶק בַּבִּזָּה וְנַחֲלָה בָּאָרֶץ. וְכֵן הוּא אוֹמֵר (במדבר יח כ) "בְּאַרְצָם לֹא תִנְחָל וְחֵלֶק לֹא יִהְיֶה לְךָ בְּתוֹכָם" בַּבִּזָּה. וּבֶן לֵוִי אוֹ כֹּהֵן שֶׁנָּטַל חֵלֶק בַּבִּזָּה לוֹקֶה. וְאִם נָטַל נַחֲלָה בָּאָרֶץ מַעֲבִירִין אוֹתָהּ מִמֶּנּוּ:

12) שם הלכה יא. יֵרָאֶה לִי שֶׁאֵין הַדְּבָרִים אֲמוּרִים אֶלָּא בָּאָרֶץ שֶׁנִּכְרְתָה עָלֶיהָ בְּרִית לְאַבְרָהָם לְיִצְחָק וּלְיַעֲקֹב וְיִרְשׁוּהָ בְּנֵיהֶם וְנִתְחַלְּקָה לָהֶם. אֲבָל שְׁאָר כָּל הָאֲרָצוֹת שֶׁכּוֹבֵשׁ מֶלֶךְ מִמַּלְכֵי יִשְׂרָאֵל הֲרֵי הַכֹּהֲנִים וְהַלְוִיִּם בְּאוֹתָן הָאֲרָצוֹת וּבְבִזָּתָן כְּכָל יִשְׂרָאֵל:

השגות הראב"ד. ובן לוי או כהן שנטל חלק וכו'. א"א אם כן לא יטלו בהם תרומות ומעשרות כי הם היו תחת חלק הארץ והרי בביזת מדין לא נטלו חלק בישראל אלא בתרומה ובמצות יוצר הכל יתברך:

13) כסף משנה ובן לוי או כהן וכו': כתב הראב"ד אם כן לא יטלו בהם תרומות ומעשרות וכו'. טעמו לומר שבמדין לא נטלו חלק בביזה כשאר ישראל אלא והרמות מכס ליי' וגו' ממחציתם תקחו וגו' ונתת לאלעזר הכהן תרומת יי' וממחצית בני ישראל תקח אחד אחוז מן החמשים וגו' ונתת אותו ללוים ומדין לא היתה מהארץ שנכרת עליה ברית ומאחר שלא נטלו הלוים בביזתה חלק שוה עם ישראל מוכח מילתא דלא שנא בין ארץ שלא נכרת עליה ברית לארץ שנכרת עליה ברית ומה שנטלו שם לא בתורת ביזה נטלו אלא בתורת תרומה שצוה לתת להם הוראת שעה ומאחר שתמורת חלקם בארץ נתן להם הקדוש ברוך הוא תרומות ומעשרות לפי דעת רבינו שבארץ שלא נכרת עליה ברית יש להם חלק בארץ ובביזה לא יטלו בו תרומות. ואני אומר שאין זו השגה דאימר דאה"נ וסוריא מוכיח שאין בה תרומות ומעשרות מדאורייתא וסובר רבינו דאדרבא משם ראיה דמדחזינן דבארץ שנכרת עליה ברית לא נטלו חלק בביזה כלל ובמדין נטלו אתא לגלויי דמדין כיון שלא נכרת עליה ברית לא היתה בכלל לא היה לכהנים חלק בביזה וה"ה לכל שאר הארצות שלא נכרת עליהן ברית ומה שלא נטלו במדין חלק שוה עם ישראל גזירת הכתוב היתה הוראת שעה:

רדב"ז. ובן לוי או כהן שנטל וכו'. נראה דדוקא שנטל ואכל אבל אם מה שנטל הוא בעין יחזיר מה שנטל ולא ילקה דומיא דמי שנטל נחלה בארץ דמעבירין אותה ממנו ואינו לוקה ואפשר דלאו זה לא ניתן לתשלומים ושאני נחלה דאין קרקע נגזלת והוי כאילו לא נטל כלום ולפיכך אינו לוקה וע"כ אית לן למימר הכי דאי ניתן לתשלומים אין לוקין עליו אף על פי שלא שילם אלא הנכון דלאו זה לא ניתן לתשלומין. וכתוב בהשגות א"א א"כ לא יטלו בהם תרומות ומעשרות כי הם היו תחת חלק הארץ והכי בביזת מדין לא נטלו חלק בישראל אלא בתרומה ובמצות כו' ע"כ. ולא יכולתי להלום לשון זה שאם כוונתו לומר שלא יטלו תרומות ומעשרות לפי שהם חלק מן הארץ רחמנא אמר שיתנו להם תרומות ומעשרות כיון שאין נוטלין חלק בארץ אלא חלף עבודתם ומתוך הדוחק אני מפרש כוונתו כך שאם בזזו ישראל דברים החייבים בתרומות ומעשרות א"כ כיון שאין להם חלק בביזת הארץ לא יטלו אותם כי הם היו תחת חלק ביזת הארץ וכ"ת ה"נ שלא יטלו והרי בביזת מדין אף על פי שלא נטלו חלק בישראל הרי נטלו תרומת כל מה שהביאו במצות השם כמבואר בכתוב אלא מאי אית לך למימר שיש להם חלק בביזה וליתא לדספרי דאמר חלק בביזה ונחלה בארץ לא בתורת נחלה ולא בתורת חלק ואם זו היא כוונת השגתו כמה תשובות

בדבר. חדא דסמכינן אספרי דאמר חלק בביזה ונחלה בארץ ותו דאין תרומות ומעשרות נכנסות תחת חלק ביזת הארץ שזה חיוב מוטל על הישראל כיון שנגמרו הפירות ברשותו ותו דאין להביא ראיה מביזת מדין דהתם מכס קרייה רחמנא והוראת שעה היתה במצות השם שהרי לא היו שם דברים שחיבים בתרומות ומעשרות. ומפני שאני חושד שלא יצאה השגה זו מפי קדשו לא חשתי להאריך גם נראה שיש ט"ס ואין לי ספר להגיה ממנו:

14) פרשתינו לא, כח. וַהֲרֵמֹתָ֨ מֶ֜כֶס לַֽיהֹוָ֗ה מֵאֵ֞ת אַנְשֵׁ֤י הַמִּלְחָמָה֙ הַיֹּצְאִ֣ים לַצָּבָ֔א אֶחָ֣ד נֶ֔פֶשׁ מֵחֲמֵ֖שׁ הַמֵּא֑וֹת מִן־הָֽאָדָם֙ וּמִן־הַבָּקָ֔ר וּמִן־הַחֲמֹרִ֖ים וּמִן־הַצֹּֽאן:

רמב"ן. והרמת מכס לה' גם המכס הזה מפני שהיה השלל הזה מנקמת ה' בארץ לא להם אבל בארץ סיחון ועוג לא נתנו לכהנים וללוים מהם כלום אבל הוזהרו מהם שנאמר (במדבר י"ח:כ') וחלק לא יהיה לך בתוכם אפילו בבזה:

15) סהמ"צ להרמב"ם שורש ג. שאין ראוי למנות מצות שאין נוהגות לדורות. דע כי אמרם (מכות כ"ג:) תרי"ג מצות נאמרו לו למשה בסיני מורה על היות זה המספר מהמצות הנוהגות לדורות, כי מצות שאין נוהגות לדורות אין קשר להן בסיני הן שנאמרו בסיני או בזולתו. ואמנם כוונו באמרם בסיני לפי שעיקר התורה היה בסיני. והוא אמרו יתעלה עלה אלי ההרה והיה שם ואתנה לך. ובבאור אמרו מאי קראה תורה צוה לנו משה מורשה, רוצה לומר מספר תורה והוא תרי"א ואנכי ולא יהיה מפי הגבורה שמענום ובהם נשלמו תרי"ג מצות, ירצו בזה הסימן שהדבר שצוה לנו משה ולא שמענוהו כי אם ממנו הוא מספר תור"ה וקראה מורשה קהלת יעקב, ומצוה שאינה נוהגת לדורות אינה לנו מורשה שאמנם יקרא לנו מורשה מה שיתמיד לדורות כמו שאמר כימי השמים על הארץ, ומאמרם גם כן כי כל אבר ואבר כאלו הוא יצוה האדם בעשיית מצוה ומצוה, וכל יום ויום כאילו יזהיר אותו מעבירה, ראיה על היות זה המספר לא יחסר לעולם, ואילו היה מכלל המנין מצות שאין נוהגות לדורות, הנה זה הכלל יחסר בזמן שיכלה בו חיוב המצוה ההיא ולא היה המאמר הזה שלם כי אם בזמן מוגבל. וכבר טעה גם כן זולתנו בשרש הזה, ומנה בעבור שדחק הצורך ולא יבאו לראות כבלע את הקדש ומנה ולא יעבוד עוד הכתוב בלוים, ואלו גם כן לא היו נוהגות כי אם במדבר. ואף על פי שאמרו (סנהדרין פ"א:) רמז לגונב את הקסוה מנין שנאמר ולא יבאו לראות כבלע את הקדש, יש די ספוק באמרם רמז, ופשטיה דקרא אינו כן, ואינו גם כן מכלל מחוייבי מיתה בידי שמים, כמו שיתבאר בתוספתא ובסנהדרין. ואני נפלא מזה שמנה אלו הלאוין למה לא מנה במן איש אל יותר ממנו, ואמרו יתברך אל תצר את מואב ואל תתגר בם מלחמה, וכן האזהרה שבאה בבני עמון אל תצורם ואל תתגר בם, וכן ימנה גם כן בכלל מצות עשה אמרו עשה לך שרף ושים אותו על נס, ואמרו קח צנצנת אחת ותן שמה מלא העומר מן, כמו שמנה **תרומת המכס** וחנוכת המזבח, וכן ימנה היו נכונים לשלשת ימים, וכן גם הצאן והבקר אל ירעו ופן יהרסו לעלות ורבים כמו אלה, ולא יסופק לבעל שכל כי אלו כולם מצות נאמרו לו למשה בסיני צווי ואזהרה, אך היו כלם לפי שעה ואינן נוהגות לדורות, ולכן לא ימנו, ובעבור השרש הזה אין ראוי למנות ברכות וקללות שנצטוו בגריזים ועיבל, ולא בנין המזבח שנצטוינו לבנות בבואנו בארץ כנען, כי אלו כלם מצות לפי שעה, ולא הצווי שצונו שנקריב כל בהמה שנרצה לאכול ממנה שלמים, כי זה צווי לפי שעה לבד, והוא אמרו והביאום לה' אמרו בספרי והביאום זו מצות עשה, אבל היא במדבר לבד, כמו שבאר במשנה תורה היתר בשר תאוה לדורות, והוא אמרו בכל אות נפשך תאכל בשר, ואילו היה ראוי למנות כל מה שהוא מזה המין היה מה שצווה בו משה מיום שנתנבא עד יום מותו חוץ מהמצות הנוהגות לדורות יותר משלש מאות מצות כשנמנה כל הצווי שבא במצרים וכל מה שבא במלואים וזולתם כולם כתובים בתורה מהם עשה ומהם לא תעשה, ואחר שהוא נמנע למנותם כלם יתחייב בהכרח שלא תמנה גם אחת מהן, ולא כמו שעשה זולתנו שלקח מהם דברים על צד העזר כאשר יגע למצוא המספר, וזה מה שכוננו לבארו בשרש הזה:

16) רמב"ן פרשתינו לא, כג.וכל אשר לא יבא באש כל דבר שאין תשמישו ע"י האור כגון כוסות וצלוחיות וקיתונות שתשמישן בצונן ולא בלעו איסור תעבירו במים מטבילן ודיו לשון רש"י (רש"י על במדבר ל"א:כ"ג) ואינו נכון בעיני שאין לשון תעבירו טבילה כי היה אומר תביאו במים שהוא לשון הטבילה כמו במים יובא וטמא עד הערב וטהר (ויקרא יא לב) ועוד שאף הכלים שתשמישן בצונן צריכין הכשר מן האיסור שבהן מלבד הטבילה הזו ואיך לא יזכיר הכשרן כאשר עשה בבאים באש וכשלמדו חכמים טבילה זו לא הזכירו בה המקרא הזה אלא דרשו (ע"ז שם) אך במי נדה יתחטא מים שהנדה טובלת בהם אבל פירוש תעבירו במים

לכבסם ולשפשף אותם במים יפה עד שתסור חלודה שנדבקה מהם מן האיסור שנשתמש בהם שזהו הכשרן מן האיסור יאמר הכתוב דבר שתשמישו באש תביאו באש כדרך שהיה התשמיש בו באיסורו אם תשמישו באור ממש כגון הברזל והנחשת וגם הכסף והזהב מלבנו באור ואם ע"י חמין כגון הבדיל והעופרת מגעילו בחמין ודבר שלא נשתמשו בו באש אלא בצונן תדיחו אותו במים עד שיתמרק ויטהר וכך אמרו חכמים (שם) מדיחן ומטבילן והן טהורים ולשון ספרי (מטות נ) תעבירו באש כגון הסכינין מפני כוית הגוים וכל אשר לא יבא באש כגון הכוסות תעבירו במים מפני גיעול הגוים ולא הוצרך הכתוב לחזור ולהזכיר הטבילה שכבר הזכיר אותה אך במי נדה יתחטא ואחרי פליטת האיסור כולם שוים בדין הטבילה ולבי מהרהר עוד לומר שהטבילה הזו מדבריהם והמקרא אסמכתא עשו אותו וכן אונקלוס (תרגום אונקלוס על במדבר ל״א:כ״ג) מתרגם אותו בחטוי הזאה של אפר פרה והצריכו אותה חכמים בכלי המתכות בלבד מפני שיש בהם כלים שתשמישן באור ובכלי ראשון ובכלי שני ובצונן וזה צריך תלמוד והזהיר אותם עתה בהגעלת כלי מדין מאיסורי הגוים ולא אמר להם זה מתחלה בכלי סיחון ועוג שלקחו גם שללם כמו שאמר (דברים ב לה) רק הבהמה בזזנו לנו ושלל הערים אשר לכדנו והטעם כי סיחון ועוג מלכי האמורי הם וארצם מנחלת ישראל היא והותר להם כל שללם אפילו האיסורים דכתיב (שם ו יא) ובתים מלאים כל טוב אשר לא מלאת ואמרו רבותינו (חולין יז) קדלי דחזירי אשתרי להו אבל מדין לא היה משלהם ולא לקחו את ארצם רק לנקום נקמתם הרגו אותם ולקחו שללם ולכך נהג האיסור בכליהם וכן בדין הטומאה שהזהירם עתה (במדבר ל״א:י״ט) ואתם חנו מחוץ למחנה שבעת ימים וגו' כי מלחמת סיחון ועוג בה היו כל ישראל וטומאה הותרה בצבור ועל דרך הפשט הזהירם ואתם חנו מחוץ למחנה שבעת ימים ותתחטאו כדי שלא יטמאו את העם אבל שם כולם היו שוים בדבר :

17) רמב"ם הלכות מלכים פרק ו הלכה ז. כְּשֶׁצָּרִין עַל עִיר לְתָפְשָׂהּ. אֵין מַקִּיפִין אוֹתָהּ מֵאַרְבַּע רוּחוֹתֶיהָ אֶלָּא מִשָּׁלֹשׁ רוּחוֹתֶיהָ. וּמַנִּיחִין מָקוֹם לַבּוֹרֵחַ וּלְכָל מִי שֶׁיִּרְצֶה לְהִמָּלֵט עַל נַפְשׁוֹ. שֶׁנֶּאֱמַר (במדבר לא, ז) "וַיִּצְבְּאוּ עַל מִדְיָן כַּאֲשֶׁר צִוָּה ה' אֶת מֹשֶׁה". מִפִּי הַשְּׁמוּעָה לָמְדוּ שֶׁבְּכָךְ צִוָּהוּ:

שופטים כ, יט. כִּֽי־תָצ֣וּר אֶל־עִיר֩ יָמִ֨ים רַבִּ֜ים לְֽהִלָּחֵ֧ם עָלֶ֣יהָ לְתָפְשָׂ֗הּ לֹֽא־תַשְׁחִ֤ית אֶת־עֵצָהּ֙ לִנְדֹּ֤חַ עָלָיו֙ גַּרְזֶ֔ן כִּ֚י מִמֶּ֣נּוּ תֹאכֵ֔ל וְאֹת֖וֹ לֹ֣א תִכְרֹ֑ת כִּ֤י הָֽאָדָם֙ עֵ֣ץ הַשָּׂדֶ֔ה לָבֹ֥א מִפָּנֶ֖יךָ בַּמָּצֽוֹר:

ספרי להלחם עליה לתפשה- ולא לשבותה.

19) פרשתינו לא, ז. וַֽיִּצְבְּאוּ֙ עַל־מִדְיָ֔ן כַּאֲשֶׁ֛ר צִוָּ֥ה יְהֹוָ֖ה אֶת־מֹשֶׁ֑ה וַיַּֽהַרְג֖וּ כָּל־זָכָֽר:

20) תיב"ע. וְאִתְחַיָּילוּן עַל מִדְיָן אַקְפוּהָ מִתְּלַת טְרִיגוּנָהָא הֵיכְמָא דְפַקֵּיד יְיָ יַת מֹשֶׁה וּקְטָלוּ כָּל דְכוּרָא

21) צפנת פענח עה"ת פרשתינו לא, ו. עיין בסוטה דזה שופרות, ר״ל דהנה מבואר לעיל בספרי פ׳ בהעלותך פיסקא ע״ו דרק לזמן גוג אז יהיה של משה במלחמה, קמ״ל דכאן שופרות, וגם זה תליא אם הוה מלחמה או רק נקמה, וזה תליא במה דפליגי תנאי בספרי כאן אם הך ויצבאו אם הקיפו מארבע רוחות או רק משלשה, ור״ל כי במלחמה בודאי צריך רק מג׳. וכן פסק רבינו הרמב״ם ז״ל בהל׳ מלכים, רק כאן פליגי אם זה מלחמה או נקמה, וכן בזה פליגי בספרי אם שבט לוי הוה ג״כ במדין, וזה תליא דלמלחמה אין יוצאים כמ״ש הרמב״ם ז״ל, אבל אם נקמה יוצאים, וכן אם אז מותר יפ״ת, ע׳ תוס׳ שבת דף ס״ד דס״ל דמותר, אך אם נקמה אסור, וכן גבי תרומת מכס דס״ל לבה״ג דהוה מצוה של דורות, ואף דמבואר במנחות דף ע״ז דרק לשעה, עיין תוס׳ יומא דף כ״ד, יי״ל ג״כ משום זה דלא הוה גדר מלחמה ואכמ״ל.

22) ספרי עה"פ. ויצבאו על מדין – הקיפוה מד' רוחותיה. ר' נתן אומר: נתן להם רוח רביעית כדי שיברחו.

לקח טוב. ויצבאו על מדין כאשר צוה ה' את משה. הקיפוה משלש רוחותיה רבי נתן אומר נתנו להם רוח רביעית כדי שיברחו:

רמב"ן סהמ"צ השלמות למ"ע מ"ע ה. שנצטוינו כשנצור על עיר להניח אחת מן הרוחות בלי מצור שאם ירצו לברוח יהיה להם דרך לנוס משם כי בזה נלמוד להתנהג בחמלה אפילו עם אויבינו בעת המלחמה, ובו עוד תקון שנפתח להם פתח שיברחו ולא יתחזקו לקראתנו. שנאמר ויצבאו על מדין כאשר צוה ה' את משה ודרשו בספרי הקיפוה משלש רוחותיה ר' נתן אומר תן להם רוח רביעית שיברחו. ואין זו מצות שעה במדין אבל היא מצוה לדורות בכל מלחמות הרשות, וכ"כ הרב בחבורו הגדול בהלכות מלכים ומלחמותיהם:

27) קרית ספר על הרמב"ם הלכות מלכים פרק ו הלכה ז. כשצרין על עיר לתפשה אין מקיפין אותה מד' רוחותיה אלא מניחין רוח אחת כדי שיברחו כדכתיב ויצאו על מדין כאשר צוה ה' את משה ומפי השמועה למדו שבכך צוהו וכדדריש בסיפרי:

28) רמב"ם הלכות מלכים פרק ה הלכה ד. מִצְוַת עֲשֵׂה לְהַחֲרִים שִׁבְעָה עֲמָמִין שֶׁנֶּאֱמַר (דברים כ יז) "הַחֲרֵם תַּחֲרִימֵם". וְכָל שֶׁבָּא לְיָדוֹ אֶחָד מֵהֶן וְלֹא הֲרָגוֹ עוֹבֵר בְּלֹא תַעֲשֶׂה שֶׁנֶּאֱמַר (דברים כ טז) "לֹא תְחַיֶּה כָּל נְשָׁמָה". וּכְבָר אָבַד זִכְרָם:

חינוך מצוה תקכז. מִשָּׁרְשֵׁי הַמִּצְוָה. לְפִי שֶׁמִּדַּת הָרַחֲמָנוּת הִיא מִדָּה טוֹבָה וְרָאוּי לָנוּ זֶרַע הַקֹּדֶשׁ לְהִתְנַהֵג בָּהּ בְּכָל עִנְיָנֵינוּ גַּם עִם הָאוֹיְבִים עוֹבְדֵי עֲבוֹדָה זָרָה לְמַעֲלָתֵנוּ אֲנַחְנוּ, לֹא מִצַּד הֱיוֹתָם הֵם רְאוּיִים לְרַחֲמִים וְחֶסֶד, וְגַם כִּי יֵשׁ בַּדָּבָר הַזֶּה תּוֹעֶלֶת לָנוּ לִהְיוֹת לְמַלְכֵּנוּ עֲבָדִים יַעַבְדוּהוּ לְהַעֲלוֹת לוֹ מַס תָּמִיד וְלַעֲשׂוֹת מְלַאכוֹתָיו אִם יִצְטָרֵךְ מִבְּלִי שֶׁיּוֹצִיא בָּהֶם הוֹצָאָה שֶׁל כְּלוּם, וּבַהֲמִיתֵנוּ אוֹתָם לֹא יִהְיֶה בַּדָּבָר תּוֹעֶלֶת אַחַר שֶׁהֵם רוֹצִים לַעֲמֹד כְּבוּשִׁים תַּחְתֵּינוּ, אֲבָל יִהְיֶה בַּדָּבָר הַשְׁחָתָה וְהוֹרָאָה עָלֵינוּ בְּמִדַּת הָאַכְזָרִיּוּת, וִיחַסְּדֵנוּ שׁוֹמֵעַ, וּלְהוֹעִיל עַל כָּל שֶׁזָּכַרְנוּ נִצְטַוִּינוּ בָּזֶה.

מנחת חינוך שם. שנצטוינו בהלחמנו בעיר מצד הרשות וכו' וע"ז נאמר כי תקרב אל עיר וכו'. וזה מבואר בר"מ פ"ו מהלכות מלכים. והנה יש שיטות בדינים אלו ואכתוב בקיצור והרב המחבר אף על פי שהתחיל דמיירי במלחמת הרשות אך בדיני המצוה כתב כדעת הרמב"ם. שיטת הר"מ כן הוא אין עושין מלחמה עם שום אדם בעולם הן מלחמת הרשות הן מלחמת מצוה כגון ז' אומות ומלחמת עמלק עד שקוראין להם לשלום ואם מקבלין ורוצים להשלים צריכים לקבל עליהם שבע מצות וגם שיהיו למס ועבדים ואיזה מס שיהיו מוכנים לעבודת המלך בגופם בממונם ועבדים שלא ירימו ראשם בישראל עי' בר"מ ואם לא ירצו לקבל עליהם כ"ז אפילו אם אינם רוצים לקבל ד"א מהם שאינם רוצים לקבל עליהם או ז' מצות או מס או עבדים ל"מ והוה כמו שלא השלימו כלל. ואם קבלו עליהם כל הג' דברים הנ"ל אין הורגין מהם שום נפש ואסור לשקר בבריתם וזה אפילו בזיי"ן עממין ועמלק. אך אם אינם רוצים לקבל אפילו דבר אחד מכל הנ"ל עושין עמם מלחמה ויש חילוק בין שאר אומות לז' אומות ועמלק דשאר אומות אין הורגים רק הזכרים הגדולים אבל נשים וקטנים אין הורגים ובוזזים להם וכבר כתבתי בח"ז דאצלינו גדול הוא בן י"ג שנים וב"ש וקטנה בת י"ב וב"ש אבל גבי ב"נ אין ד"ז כי שיעורין הל"מ ולישראל נאמרו ולא לב"נ כמ"ש הר"מ פ"ט מה' ודינים אלו דגדלות וקטנות הם מכלל שיעורים כמבואר בתשובת הרא"ש ומובא כ"פ בח"ז מכל מקום כאן דאנחנו נצטווינו בזה ואצלינו יש שיעורים ע"כ כל שהוא גדול אצלינו עפ"י דת הורגין וכל שהוא קטן או קטנה אצלינו הם בכלל טף. והרהמ"ח כתב כאן דהורגין כל זכר שהגיעו לפרקו מבואר כדברינו דזה הוי פרקו אם הוא גדול כמבואר בנדה. ופשוט דטומטום ואנדרוגינוס אין הורגין כיון דהם ספק נשים ואף גבי ב"נ ספ"נ לקולא כמ"ש בח"ז. ואם הגיע לשנים דחזקה דרבא דהביא ב"ש והוא רוב כידוע ואין כאן מקומו אם הורגין כיון שהרוב מחזיקין לגדול או אין הולכין אחר הרוב בפ"נ אף אצל ב"נ מובא ג"כ בח"ז ואין כאן מקומו ובאתי רק לרמוז. אבל זיי"ן עממין ועמלק שלא השלימו כנ"ל הורגין אף הנשים והטף שנאמר לא תחי' וכו' תמחה כו' ומיירי בלא השלימו. וכמו שקורין להם לשלום כמו כן מודיעין אותם הרוצה לברוח יברח ושלשה כתבים שלח יהושע עי' בר"מ. ואם צרו על עיר משאר עממין וכבשו אותה ונמצאו גם משבעה עממין בתוכה או מעמלק עי' בלחם משנה כאן שכ' שדינם כדין שאר עממין דניצולו הנשים והטף כיון דיושבין בין אומה אחרת וכתב שזה הפי' בספרי והי' כל העם אפילו כנענים שבתוכה וכו' וכ' שהוא דוחק דבאמת קרא זה מיירי בהשלימו ע"ש אך דין זה אמת ומבואר בש"ס דידן בסוטה גבי יפ"ת דכי תצא מיירי במלחמת הרשות דבמלחמת מצוה לא שייך יפ"ת דלא תחיה כל נשמה כתיב ושבית שביו לרבות כנעניות שבתוכה דהם אינן בכלל לא תחיה כיון דנמצאו בין שאר אומות וניצל הנשים והטף. עי' בסוטה דף ל"ה וכן פרש"י בחומש בפ' כי תצא והוא בספרי גם כן. ואם בעיר מזיי"ן עממין שדינם להרוג כולם ונמצאו ג"כ בתוכה משאר עממין בוודאי אינן נהרגין הנשים והטף לזכות אהדר רחמנא דכנענים ניצולים בעיר אחרת אבל שאר עממין בוודאי אינם נגררים אחר הכנענים להריגה ואם כי מסתברא כן קצת ראיה מרחב דהחי' אותה ועי' בתוס' במגילה דף י"ד דרחב לא היתה מזיי"ן עממין אף על פי שכבשו יריחו דהיא מזיי"ן עממין והיא ניצולה כדין שאר עממין ועיין בתוס' סוטה דף ל"ו שמביאין ספרי שרחב היתה מזיי"ן עממין ואעפ"כ אגירה ונסבה וכו' עי' מה שמפלפלים בזה. וכן מבואר בר"מ מובא במ"ל כאן פ"ה דהקשה דילמא הפרשה דכי תצא יפ"ת מיירי במלחמת מצוה

ויפ"ת דשרי רחמנא היינו אם נמצא בה משאר עממין וזה פשוט אצלו ד"ז דשאר עממין אינם נגררים לחוב. עתה ראיתי בר"מ עצמו בפ' כי תצא דמוכיח דכנענים ניצולים בעיר אחרת מהברייתא הנ"ל ושבית שביו לרבות כנענים שבתוכה כמו שכ' לעיל. והדברים ברורים בס"ד אבל דעת רש"י בחומש דדין זה דקריאת שלום אינו אלא במלחמת הרשות אבל במלחמת מצוה אין קורין לשלום וכ"נ דעת התוס' בהשולח והג' כתבים ששלח יהושע כל הרוצה להשלים הי' קודם שעברו את הירדן וכן דעת הראב"ד כאן ועיין ברמב"ן עה"ת שהאריך להשיג על רש"י ועיין ברא"מ כאן ובפ' חקת שהאריך ג"כ בדבר ומה נאריך בדבר שהאריכו הראשונים עי' בדבריהם ויונעם לך. והרמב"ן דעתו כדעת הר"מ דגם במלחמת מצוה נוהג ד"ז דק"ש. רק מחלק בין ק"ש של שאר אומות אינו רק שיקבלו מס ושיעבוד לא זיי"ן מצות אבל בזיי"ן אומות ועמלק צריכים שיקבלו עליהם זיי"ן מצות ג"כ וכן דעת הראב"ד כאן ונראה לדעת רש"י ודעמי' דיהושע שלח הכתבים קודם ולאחר עברת הירדן לא היו מקבלין אותם אם כן אין מודיעים אותם לברוח ג"כ רק צרים ללחום עמהם כ"נ ועי' בלחם משנה כאן שהאריך ג"כ בזה. ומבואר כאן בר"מ דכשצרין על עיר אין מקיפין אותה מד' רוחות רק מג' רוחות ומניחין מקום לברוח והוא מהספרי וילפינן מן ויצבאו על מדין כאשר צוה ד' וכו' מפי השמועה למדו שבכך צוהו. והר"מ אינו מחלק בין מלחמת מצוה לרשות כיון דילפינן ממדין מנ"ל לחלק ובפרט מלחמת מדין הי' עפ"י ציווי השי"ת הו"ל גם כן מלחמת מצוה אף שהחי' מהם הטף ונשים גזה"כ הי' על כל פנים מנ"ל לחלק בין מלחמת מצוה לרשות ע"כ סתם הר"מ והרהמ"ח חילק דד"ז הוא במלחמת הרשות ובמלחמת מצוה מקיפין מכל צד ולא ידעתי מנ"ל זה וצ"ע:**שוב** ראיתי ברמב"ן בסמ"ק במצות עשה שלו מנה זה למ"ע בפ"ע וכ' ג"כ דהוא במלחמת הרשות וצ"ע. וכ' הרמב"ן דבין מלחמת הרשות או מצוה מותר לחלוצי הצבא וכו' כשהם רעיבים וכו' לאכול נבילות וטריפות ויין נסך וכו' והוא ל' הר"מ פ"ח כאן וז"ל חלוצי צבא כשיכנסו בגבול עכו"ם ויכבשום וישבו בהם מותר להם לאכול נבילות וטריפות אם ירעיב וכו' וכן שותה יין נסך מפי השמועה למדו ובתים מלאים כל טוב אפילו חזירים וכיוצא בהם וכו'. ואינו מחלק בין מלחמת מצוה או רשות. וגם דעתו דוקא אם רעבים ותאבים לאכול אף על פי שאין סכנה אבל אם יש להם לאכול בריווח דברים המותרים אסורים לאכול דברים האסורים וגם משוה יי"נ היינו איסורי ע"ז עם שאר איסורים וגם כתב סתם דמשיכנסו וכו' מותרים לאכול וכו' דל"ד של העכו"ם היינו השלל אלא אפילו משלהם כגון אם אין להם רק נבילות וטריפות מותרים לאכול אך מסוף לשונו שמביא מפי השמועה למדו ובתים מלאים כל טוב וכו' מבואר דבשלל של אויבים מיירי אך הר"מ לא פירש בפי' ד"ז. גם נראה מדבריו דוקא אנשי חיל התירה התורה להם אבל אח"כ כשבאים נשיהם ובניהם אסור להם מאכ"א. והרמב"ן על התורה בפ' ואתחנן בפ' והי' כי וכו' מביא דברי הר"מ הללו והשיג עליו בכ"ד א' מ"ש דמפני הרעבון אם אינו מוצא לאכול וכו' ז"א דבכ"ע התירה התורה אפילו יש להם לאכול וצ"ע על הרמב"ן למה לא הביא קושיא גדולה על הר"מ מסוגיא שהביא לפ"ז בחולין דף י"ז דבעי שם ר"י אם איברי בשר נחיר' שהביאו ישראל לארץ מותרים כיון דאישתרי במדבר אישתרי ומקשה הש"ס אימת אילימא בשבע שכבשו וכו' השתא דבר טמא אישתרי שנאמר ובתים מלאים וכו' וא"ר קדלי דחזירי וכו' ולדעת הר"מ לא אישתרי רק דחי' אם רעבים וכו' אם כן שפיר האיבעי' באיברי בשר נחירה כיון דאישתרי במדבר לא חל עליהם איסור ומותרים לאכול אפילו אינם רעבים כי לא נאסרו כלל אבל השלל לא אישתרי רק ברעבים ואינו מצוי לאכול והוא קושיא גדולה על הר"מ וגם לפי מה שדקדקנו דהר"מ לא התיר אלא בחלוצי צבא אם כן האיבעי' דבשר נחירה שפיר אף בנשים וכדומה. עוד השיג על הר"מ דכתב ד"ז בכל המלחמות ובאמת ד"ז אינו אלא רק בארץ אשר נשבע הקב"ה לאבותינו לתת לנו כמו שמפורש בענין ואינו מביא ראי' לדבריו רק מפשט הפסוק. והרמב"ן בפ' מטות הקשה למה צוה הקב"ה בגעולי מדין ולא בארץ סיחון ועוג שקדם למלחמת מדין ותירץ שסיחון ועוג הי' מארץ שנשבע הקב"ה לאבותינו וכו' ולא מדין. ולכאורה ראיה לדבריו וקושיא על הר"מ שאינו מחלק ובכ"ע שרי אם כן למה צוה על מדין ולא על סיחון ועוג אך אם תעיין היטב בדברי הרמב"ן במטות עיקר תירוצו שהותר דוקא אם כובשין הארץ ויושבים בה כארץ סו"ע שהי' מארצנו וישבו ישראל בה כדכתיב וישב ישראל וגו' אבל מדין דלא כבשו את הארץ רק שללו וחזרו אין נוהג ד"ז ע"ש אם כן להר"מ ג"כ ניחא דמבואר בדבריו כאן דחלוצי צבא וכו' ויכבשו וישבו וכו' אם כן כל המלחמות הרשות להרחיב את הארץ אם כובשין ויושבין הותר להם אף בארצות אחרות ובאינם יושבים רק חוזרים אינו נוהג ד"ז אם כן אין להרמב"ן ראיה רק מפשט המקרא. אך קצ"ע על הרמב"ן אמאי לא תירץ בפרשת מטות בפשיטות כמו שכתב כאן דאינו נוהג אלא בארץ שנשבע

הקב"ה לאבותינו וכו' אך עדיפא מיני' משני דאף לשיטת הר"מ מתורץ זה. ולדעת הרמב"ן דאינו נוהג אלא בארץ שנשבע לאבותינו וכו' נראה דלע"ל קיני וקניזי וקדמוני ג"כ בכלל דהם מכלל הארץ שנשבע לאבותינו וכו' כ"נ. עוד השיג על הר"מ דמתיר י"נ ובאמת איסורי ע"ז משמשין ותקרובת לא הותרו כלל שנאמר שקץ וגו' וסתם יינם למה הוצרכו וגו' ופשטי הכתובי' בפ' עקב מוכח כדברי הרמב"ן. הקושיא שהקשינו לעיל על הר"מ שאינו מתיר אלא ברעבים הא בש"ס דחולין מבואר דבכ"ע מותר מצאתי קושיא זו בספר פרשת דרכים בדרך הקודש ע"ש. ומה שסתם הר"מ דנראה דאף שלל דידהו אשתרי ג"כ צ"ע דבש"ס בחולין אמרי' דשלל דידהו לא אישתרי. ואפשר כיון דיש שם שני תירוצים בתי' ראשון סתם גמרא אלא לאחר מכאן ושלל דידהו ג"כ אישתרי ואב"ע וכו' שלל דידהו לא אישתרי ופוסק כל"ק. אך דבר זה צ"ע בכללי הש"ס ע' בס' תורת חסד כלל ט"ז שהאריך בזה. וע"ש בתוס' נראה דהיו גורסין דילמא שלל של עכו"ם אישתרי ולא שלל דידהו אם כן התי' בתרא מסופק בזה ובתירוץ קמא פשיטא להש"ס דשלל דידהו ג"כ אישתרי ע"כ לא שבקינן וודאי דסתם גמרא מפני ספיקא דאב"ע ע"כ פוסק כתי' הראשון כנ"ל. ואני מסופק דאפשר דד"ז הוא בכיבוש חדש שהי' אז בימי יהושע אבל בארצנו שישבו בה ישראל ובאו גוים ולקחו מידם וחזרו ישראל ולקחו מהם אפשר אינם בד"ז. ונ"מ דהנה בימי גלות בבל מבואר בר"מ פ"א דתרומות ובה' בית הבחירה דבטל הכיבוש הראשון ע"כ בטלה קדושת הארץ ובימי עזרא עלו ולא קדשו כל הארץ דהרבה כבשו עולי מצרים ולא עולי בבל. והנה קדושה השניה לא בטלה כלל כידוע אם כן לע"ל כשיכבוש הארץ ב"ב אותם עיירות שהם קדושות אם כן לא הוי כיבוש חדש ואינו נוהג ד"ז אך באותן עיירות שאינן קדושות דבטלה הכיבוש הראשון והו"ל ככיבוש חדש או קיני קניזי וקדמוני דהו"ל כיבוש חדש נוהג ד"ז וצ"ע ובאתי רק לעורר. והרמב"ן כתב שם דהיתר הזה עת שאכלו שלל אויביהם וי"א בשבע שכבשו וכן משמע בחולין. והנה להי"א אין אנחנו יודעים השיעור להר"מ בכל המלחמות ולהרמב"ן לע"ל במלחמת א"י דלא ישהו כ"כ בכיבושה ומסתברא כסברא הראשונה דכ"ז שיש שלל מותרים הם כ"נ. והרמב"ן שם מביא דכל האיסורים הותרו להם אז אפילו אה"נ כגון ערלה וכו' ובאמת מבואר במשנה עת שבאו אבותינו לארץ ומצאו נטוע פטור מערלה נטעו אף שלא כבשו חייב ולמה חייב הא שלל דידהו אשתרי ועי' ברע"ב. שוב ראיתי בס' טר"א בר"ה דף י"ג בד"ה ממחרת הפסח שעמד בזה וכתב דמיירי בהצניע הפירות הללו לאחר זיי"ן שכבשו כדברי הי"א. וע"ש עוד שהקשה על מאי דאמרי' שם ויאכלו ב"י מעבור הארץ ממחרת הפסח מעיקרא לא אכלו דאקרובי עומר וכו' וקודם הי' אסור משום חדש הא קדלי דחזירי אישתרי ולמה אסור משום חדש ותירץ כיון דא"י מוחזקת הו"ל שלל דידהו ע"ש בתוס'. עוד תירץ דוקא קדלי דחזירי וכדומה דאין להם היתר הותרה להם אבל חדש דיש לו היתר לאחר העומר לא אישתרי כיון דיש לו היתר בל"ז ודבריו נכונים ומכל מקום אני לך. ונ"ל מצד הסברא הא דאשתרי לחלוצי צבא לכל מר כדאית ליה הר"מ והרמב"ן מכל מקום נראה היינו דברים שאסורים רק לישראל כמו קדלי דחזירי וכדומה אבל דבר שאסור לב"נ ג"כ כגון אמ"ה ובשר מהחי אסור לחלוצי צבא כיון דאסור אף לב"נ לא מסתברא דיהיה מותר להם מאי דאסור לכל באי עולם כ"נ מצד הסברא ובאתי רק לעורר ויש לפלפל בזה ואין כאן מקומו. ולדעתי הוא סברא נכונה בס"ד (ועי' בהשמטות). ומבואר בספרי בפ' זו כי תקרב אל עיר ולא לכרך ולא לספר דאינו נוהג ד"ז. והר"מ השמיטו וצ"ע כיון דהוא ברייתא מפורשת למה השמיטו. וכת' הרהמ"ח דנוהג ד"ז וכו' בזכרים שהם ראוים למלחמה וכו' ובאמת במלחמת מצוה נוהג אף בנשים כלשון המשנה הכל יוצאין אף כלה מחופתה וכן מבואר בר"מ כאן פרק ז'. ועי' ברש"י פ' כי תצא למלחמה וכו'. כאן בסדר שופטים סמך הכתוב יציאת מלחמה לפסוק שן בשן וכו' מלמד שאין מחוסר אבר יוצא למלחמה והוא בספרי כאן. ור"י סובר דוקא במלחמת הרשות ובמלחמת מצוה הכל יוצאין על כל פנים במלחמת הרשות אינו יוצא מח"א והר"מ השמיט זה ולא ידעתי למה:

30) בלק כב, ד. וַיֹּ֨אמֶר מוֹאָ֜ב אֶל־זִקְנֵ֣י מִדְיָ֗ן עַתָּ֞ה יְלַחֲכ֤וּ הַקָּהָל֙ אֶת־כׇּל־סְבִיבֹתֵ֔ינוּ כִּלְחֹ֣ךְ הַשּׁ֔וֹר אֵ֖ת יֶ֣רֶק הַשָּׂדֶ֑ה וּבָלָ֧ק בֶּן־צִפּ֛וֹר מֶ֥לֶךְ לְמוֹאָ֖ב בָּעֵ֥ת הַהִֽוא׃

רמב"ן. זקני מדין אמר ר"א (אבן עזרא על במדבר כ״ב:ד׳) כי יתכן שהיו החמשה מלכים זקנים וא"כ וילכו זקני מואב וזקני מדין (במדבר כ״ב:ז׳) אינם הזקנים הנזכרים תחלה כי המלכים לא הלכו לפניו רק שרים ככתוב (במדבר כ״ב:ח׳) ועל דעת רבותינו (במדב"ר כ ד) שאמרו מנהיגם של אלו במדין נתגדל ראוי להם לשלוח אל זקני מדין לא למלכים ולא לעם כי הזקנים הם היודעים ענינו והנראה בעיני כי היו מתחלה במדין מלכים וסיחון מלך האמורי נלחם במלך מואב הראשון

ויקח את כל ארצו מידו עד ארנון ונלחם בבני עמון ולקח מארצם כמו שאמר מלך עמון ליפתח (שופטים יא יג) כי לקח ישראל את ארצי בעלותו ממצרים ויפתח השיב לו כי מסיחון לקחה (שם פסוק כא) וכתוב ביהושע (יג כה) ויהי להם הגבול יעזר וכל ערי הגלעד וחצי ארץ בני עמון עד ערוער ונלחם סיחון עוד עם מלכי מדין וכבש ארצם ושם אותם לו לעבדים נושאי מנחה והסיר עטרת ראשם ולא נתן להם הדר מלכות והשאירם שופטים בארץ מדין בעבורו ולכן יקראו **זקני מדין** כדרך השערה אל הזקנים (דברים כה ז) והראיה בזה שכתוב ביהושע (יג כא) וכל ממלכות סיחון מלך האמורי אשר מלך בחשבון אשר הכה משה אותו ואת נשיאי מדין את אוי ואת רקם ואת צור ואת חור ואת רבע נסיכי סיחון יושבי הארץ כי היתה תחת ממשלתו וטעם **ואת מלכי מדין** (במדבר ל"א:ח') אשר היו מלכים תחלה כמו שאמר **נשיאי מדין נסיכי סיחון** וכן נאמר (במדבר כ"ה:ט"ו) ראש אומות בית אב במדין הוא לא מלך או יהיה טעם **מלכי מדין** שחזרו למלכותם בעת ההיא ולא ידעתי טעם למה שאמר הכתוב ובלק בן צפור מלך למואב בעת ההיא כי הראוי הוא שיאמר תחלה וירא בלק בן צפור מלך מואב את כל אשר עשה ישראל לאמורי ואולי היה בלק גבור חיל נודע מאד במעשה תקפו וגבורתו והזכיר הכתוב כי אף על פי שהיה למואב בעת ההיא מלך תקיף ואמיץ לבו בגבורים היה ירא וקץ מאד מפני בני ישראל ולכך אמר יפתח (שופטים יא כה) הטוב טוב אתה מבלק בן צפור מלך מואב כי לא יפחיד את המלך רק במלך נורא מאד ויתכן כי מואב לא היה עליהם מלך והיה העם ירא מאד מפני בני ישראל ועשו שני דברים שלחו אל זקני מדין לאמר עתה ילחכו הקהל והקימו עליהם המלך הזה בעצת מדין ואחרי כן שלחו כלם אל בלעם במצות המלך וזה טעם **בעת ההיא** בהתיעצם בענין ישראל ושלחם לבלעם ויהיה טעם **וירא בלק** שהיה אחד משרי מואב וגבור חיל ונתעורר בענין הזה ואמר למואב הבה נתחכמה לעם והם קמו והמליכוהו בעצת מדין ובמדרש במדבר סיני רבה (במדבר רבה כ':ד') ראיתי ובלק בן צפור מלך למואב בעת ההיא והלא מתחלה נסיך היה שנאמר את אוי ואת רקם ואת צור ואת חור ואת רבע אלא משנהרג סיחון המליכוהו עליהם בעת ההיא שגרמה לו השעה:

ספר המאמרים תרנ"ט עמוד נד. וגם צריך להבין בעצם ענין המלחמה במדין, דעיקר הכוונה בזה היה לנקום נקמת - בני ישראל מהמדינים, לא בכדי לרשת את ארצם, כי לפי הנראה מהכתובים לא ירשו את ארץ מדין. דמה שירשו בני גד וראובן וחצי שבט מנשה הי' מארץ סיחון ועוג, וכמו שפרש"י ע"פ עטרות ודיבון כ"א עיקר הכוונה הי' לנקום כו.

31) **פרשתינו לא, ט.** וַיִּשְׁבּ֧וּ בְנֵֽי־יִשְׂרָאֵ֛ל אֶת־נְשֵׁ֥י מִדְיָ֖ן וְאֶת־טַפָּ֑ם וְאֵ֨ת כׇּל־בְּהֶמְתָּ֜ם וְאֶת־כׇּל־מִקְנֵהֶ֛ם וְאֶת־כׇּל־חֵילָ֖ם בָּזָֽזוּ׃

שם יא. וַיִּקְחוּ֙ אֶת־כׇּל־הַשָּׁלָ֔ל וְאֵ֖ת כׇּל־הַמַּלְק֑וֹחַ בָּאָדָ֖ם וּבַבְּהֵמָֽה׃

32) **שם טו- יז.** וַיֹּ֥אמֶר אֲלֵיהֶ֖ם מֹשֶׁ֑ה הַֽחִיִּיתֶ֖ם כׇּל־נְקֵבָֽה׃ הֵ֣ן הֵ֜נָּה הָי֨וּ לִבְנֵ֤י יִשְׂרָאֵל֙ בִּדְבַ֣ר בִּלְעָ֔ם לִמְסׇר־מַ֥עַל בַּיהֹוָ֖ה עַל־דְּבַר־פְּע֑וֹר וַתְּהִ֥י הַמַּגֵּפָ֖ה בַּעֲדַ֥ת יְהֹוָֽה׃ וְעַתָּ֕ה הִרְג֥וּ כׇל־זָכָ֖ר בַּטָּ֑ף וְכׇל־אִשָּׁ֗ה יֹדַ֥עַת אִ֛ישׁ לְמִשְׁכַּ֥ב זָכָ֖ר הֲרֹֽגוּ׃

33) **רמב"ן פרשתינו לא, ו. וישלח אתם משה אלף למטה** לא שלח שם כל עם הצבא ואע"פ שהיו המדינים עם רב והערים בצורות גדולות מאד והטעם כי הנכשלים בבנות מואב היו רבים ואינם ראויים לנקמת ה' על כן בחרו אנשים צדיקים וידועים לשבטיהם והנה משה לא צוה אותם מה יעשו רק אמר להם לתת נקמת ה' במדין (במדבר ל"א:ג') וחשב שלא ישאירו בהם שריד ופליט כנקמת עמלק או כנקמת שבעה עממים וכאשר ראה שהשאירו הנשים והטף והבהמה קצף על הנשים היודעות משכב זכר כי ראוי לפקודי החיל להורגן תחלת כל דבר גם לנקמה גם לדין התורה ואת הבהמה תהרוגו (ויקרא כ טו) וכיון שראה שהעם חפץ לשלול מחל על הטף בנשים ועל השלל ויתכן עוד שנאמר כי משה נצטוה צרור את המדינים (במדבר כ"ה:י"ז) ונקום נקמת בני ישראל (לפנינו פסוק ב) ושלח שם מועטים להכות בערי הפרזי וכל עץ טוב להפיל וכל מעין מים לסתום וכל חלקה טובה להכאיב באבנים כמנהג השוללים ולא צוה להם דבר רק להנקם כאשר תמצא ידם והש"י אשר לו המלחמות נתן מדין ומלכיהם ועריהם בידם ועל כן קצף על הנשים היודעות משכב זכר לא דבר אחר וצוה בטף הזכרים לנקמה והנה קצף על פקודי החיל וחלק כבוד לפנחס כי השם נתן לו את בריתו שלום ושנינו בספרי (מטות מג) אמר לו פנחס כשם שפקדתנו כן עשינו ולא ידעתי מהו שלא פקד אותם דבר בכתוב ואלו פקד אותם ועשו היאך יכעוס ואם פקד אותם חלילה שיעבור פנחס מצותו כי שאול אבד מלכותו על זה (שמואל א טו יא) אבל הענין כאשר אמרתי שפקדם לתת נקמת ה' במדין ואמר פנחס נקמה גדולה עשינו בהם ואפשר לפרש שאמר לו כשם שפקדתנו מהר סיני בדין התורה כי (תצור) תקרב אל עיר וגו' (דברים כ י-יח) כך עשינו

בהם ומשה קצף על הנשים הגדולות בעבור הן הנה היו לבני ישראל (במדבר ל״א:ט״ז) והוסיף כל זכר בטף בעבור הנקמה:

34) שמואל א טו, ג. עַתָּה לֵךְ וְהִכִּיתָה אֶת־עֲמָלֵק וְהַחֲרַמְתֶּם אֶת־כָּל־אֲשֶׁר־לוֹ וְלֹא תַחְמֹל עָלָיו וְהֵמַתָּה מֵאִישׁ עַד־אִשָּׁה מֵעֹלֵל וְעַד־יוֹנֵק מִשּׁוֹר וְעַד־שֶׂה מִגָּמָל וְעַד־חֲמוֹר:

35) רמב"ם הלכות מלכים שם הלכה ד. מִצְוַת עֲשֵׂה לְהַחֲרִים שִׁבְעָה עֲמָמִין שֶׁנֶּאֱמַר (דברים כ יז) "הַחֲרֵם תַּחֲרִימֵם". וְכָל שֶׁבָּא לְיָדוֹ אֶחָד מֵהֶן וְלֹא הֲרָגוֹ עוֹבֵר בְּלֹא תַּעֲשֶׂה שֶׁנֶּאֱמַר (דברים כ טז) "לֹא תְחַיֶּה כָּל נְשָׁמָה". וּכְבָר אָבַד זִכְרָם:

שם הלכה ה. וְכֵן מִצְוַת עֲשֵׂה לְאַבֵּד זֵכֶר עֲמָלֵק. שֶׁנֶּאֱמַר (דברים כה יט) "תִּמְחֶה אֶת זֵכֶר עֲמָלֵק". וּמִצְוַת עֲשֵׂה לִזְכֹּר תָּמִיד מַעֲשָׂיו הָרָעִים וַאֲרִיבָתוֹ. כְּדֵי לְעוֹרֵר אֵיבָתוֹ. שֶׁנֶּאֱמַר (דברים כה יז) "זָכוֹר אֵת אֲשֶׁר עָשָׂה לְךָ עֲמָלֵק". מִפִּי הַשְּׁמוּעָה לָמְדוּ זָכוֹר בַּפֶּה לֹא תִּשְׁכַּח בַּלֵּב. שֶׁאָסוּר לִשְׁכֹּחַ אֵיבָתוֹ וְשִׂנְאָתוֹ:

36) פנחס כה, יח. כִּי צֹרְרִים הֵם לָכֶם בְּנִכְלֵיהֶם אֲשֶׁר־נִכְּלוּ לָכֶם עַל־דְּבַר־פְּעוֹר וְעַל־דְּבַר כָּזְבִּי בַת־נְשִׂיא מִדְיָן אֲחֹתָם הַמֻּכָּה בְיוֹם־הַמַּגֵּפָה עַל־דְּבַר־פְּעוֹר:

רש"י ד"ה כי צוררים הם לכם וגו' על דבר פעור. שֶׁהִפְקִירוּ בְּנוֹתֵיהֶם לִזְנוּת, כְּדֵי לְהַטְעוֹתְכֶם אַחַר פְּעוֹר. וְאֶת מוֹאָב לֹא צִוָּה לְהַשְׁמִיד, מִפְּנֵי רוּת שֶׁהָיְתָה עֲתִידָה לָצֵאת מֵהֶם, כִּדְאָמְרִינַן בְּבָבָא קַמָּא (לח ב):

38) פרשתינו לא, יב. וַיָּבִאוּ אֶל־מֹשֶׁה וְאֶל־אֶלְעָזָר הַכֹּהֵן וְאֶל־עֲדַת בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל אֶת־הַשְּׁבִי וְאֶת־הַמַּלְקוֹחַ וְאֶת־הַשָּׁלָל אֶל־הַמַּחֲנֶה אֶל־עַרְבֹת מוֹאָב אֲשֶׁר עַל־יַרְדֵּן יְרֵחוֹ:

שם כז. וְחָצִיתָ אֶת־הַמַּלְקוֹחַ בֵּין תֹּפְשֵׂי הַמִּלְחָמָה הַיֹּצְאִים לַצָּבָא וּבֵין כָּל־הָעֵדָה:

39) פרשתינו לא, ד. אֶלֶף לַמַּטֶּה אֶלֶף לַמַּטֶּה לְכֹל מַטּוֹת יִשְׂרָאֵל תִּשְׁלְחוּ לַצָּבָא:

40) ספרי עה"פ. אלף למטה אלף למטה לכל מטות ישראל תשלחו לצבא – כ"ד אלף, דברי ר' ישמעאל. ר' עקיבא אומר: אלף למטה אלף למטה – י"ב אלף. מה ת"ל לכל מטות ישראל תשלחו לצבא? להביא את שבטו של לוי:

41) רש"י ד"ה לכל מטות ישראל. לְרַבּוֹת שֵׁבֶט לֵוִי (ספרי):

רלב"ג. נקום נקמת בני ישראל מאת המדינים. בעבור שע"י משה תשלם זאת הנקמה באופן יותר שלם רצה הש' ית' שתעשה ע"י עם שכבר היה ראוי למהר זאת הנקמה בעבור הסבה שזכרה בפרש' פנחס והנה רצה הש"י להראו' עוצם השגחתו בישראל שלא ישלחו לצבא כי אם י"ב אלף אלף לכל מטה מהמטות זולת שבט לוי שלא היו יוצאי' לצבא כי לא היה להם חלק בארץ:

אברבנאל. ולפי שלא יתפאר ע"ז שבט על שבט ילכו אלף למטה לכל מטות ישראל באופן שישראל כלו יהיה בזה עושה חיל כי שלוחו של אדם כמותו והנה לא הלך עמהם איש משבט לוי לפי שהם לא היו יוצאים בצבא ולא היו נוחלים בארץ וגם לא בשלל המלחמה.

43) רמב"ם הלכות שמיטה ויובל פרק יג הלכה יב. וְלָמָּה לֹא זָכָה לֵוִי בְּנַחֲלַת אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל וּבְבִזָּתָהּ עִם אֶחָיו מִפְּנֵי שֶׁהֻבְדַּל לַעֲבֹד אֶת ה' לְשָׁרְתוֹ וּלְהוֹרוֹת דְּרָכָיו הַיְשָׁרִים וּמִשְׁפָּטָיו הַצַּדִּיקִים לָרַבִּים שֶׁנֶּאֱמַר (דברים לג י) "יוֹרוּ מִשְׁפָּטֶיךָ לְיַעֲקֹב וְתוֹרָתְךָ לְיִשְׂרָאֵל". לְפִיכָךְ הֻבְדְּלוּ מִדַּרְכֵי הָעוֹלָם לֹא עוֹרְכִין מִלְחָמָה כִּשְׁאָר יִשְׂרָאֵל וְלֹא נוֹחֲלִין וְלֹא זוֹכִין לְעַצְמָן בְּכֹחַ גּוּפָן. אֶלָּא הֵם חֵיל הַשֵּׁם שֶׁנֶּאֱמַר (דברים לג יא) "בָּרֵךְ ה' חֵילוֹ". וְהוּא בָּרוּךְ הוּא זוֹכֶה לָהֶם שֶׁנֶּאֱמַר (במדבר יח כ) "אֲנִי חֶלְקְךָ וְנַחֲלָתְךָ":

44) רא"ם פרשתינו לא, ד. לכל מטות יש' לרבות שבט לוי. בספרי דאל"כ לכל מטות ישר' ל"ל הרי כבר נאמר אלף למטה אלף למטה שפירושו אלף לכל מטה ומטה והוצרך הכ' לרבות שבט לוי שלא תאמר כיון שאין לשבט לוי חלק ונחלה בארץ לא יהיו בכלל הלוחמי' קמ"ל ולא ידעתי טעם למה לא יצא משבטי אפרים ומנשה רק אלף והלא מאלף למטה משמע אלף לכל מטה ומטה ואפרים ומנשה שני מטות הם לכל דבר והנה במרגלים מפני שכ' בם איש א' איש א' למטה אבותיו תשלחו שפירושו בכל מטה ומטה שלחו אפרים ומנשה שני אנשי' הושע בן נון וגדי בן סוסי ושמא י"ל שאפרים ומנשה לא נקראו שבטים רק לנחלת הארץ בלבד ולכן במרגלים שהיו בעבור נחלת הארץ נחשבו כשני מטות ופה שלא הי' רק לנקמת יי' בלבד אינם נקראי' רק שבט א':

46) לקוטי שיחות חלק ב עמוד 693. מכתב מיום ב' ר"ח מנ"א תש"ג ברוקלין, נ.י. שלום וברכה!... ולסיים

מענין שבת זה ": אם השתתפו גם משבט לוי במלחמת מדין ב' גירסות ישנם בספרי הובא ביל"ש - ע"פ לכל מטות ישראל: א) לכל, להוציא שבט לוי, היינו שלא יצאו במלחמה ב) לכל, לרבות שבט לוי וכן היא גירסת רש"י, שהעתיק כן בפירושו ע"פ זו. וי"ל הרמז בעבודה דהנה איתא ברמב"ם (סוף הל' שמיטה ויובל) דשבט לוי אין עורכין מלחמה כשאר ישראל, וא"כ צ"ל למה נשתנית מלחמה זו ? ומובן ע"פ משנ"ת בדרושי החלצו (בלקו"ת ושל אדנ"ע רנ"ט ועיין היום יום" עמוד עד) דמלחמת ז' עממין בעבודה היינו ז' מדות רעות. גסות הרע, והכבוש הי' להתיישב בארצם ולהיות אדם חורש אדם זורע וכו', ובמילא לויים הובדלו מעניני העולם (רמב"ם שם) ותפקידם הוא יורו משפטיך ליעקב ותורתך לישראל (דברים לג, יוד) שאדם חורש וזורע סותר לזה (עיין ברכות לה, ב) אין להם שייכות מצד עצמם לענינים הגשמיים ולא לגסות הרע. משא"כ מדין שלא היתה המלחמה לכבוש מקום ישוב, כ"א לנקום נקמת ד' וכמ"ש הרמב"ן (במדבר לא, כג וכו') ובעבודה ענינו דקות הרע. ולכן גם הלוי צריך להחלץ למלחמה זו. ובזה יובן ג"כ עוד הפרש שבין מלחמת מדין לשאר מלחמות שבמלחמה זו הי' אלף למטה, בשוה מכל השבטים, בין מרובה באוכלוסין בין המועט באוכלוסין. והטעם פשוט ע"פ הנ"ל שבמלחמת כבוש כדי לנחול הארץ אשר לרב תרבו את נחלתו וגו', צריך הי' שבט הרב להרבות גם ביוצאי צבא גם עפמשנת"ל הענין בעבודה מובן דהנה רע שבגלוי תלוי בריבוי האחיזה בענין העולם, ל"ט מלאכות דימי החול, משא"כ דקות הרע שמצוי בעובדי ד' ג"כ עיין בהחלצו לאדנ"ע. אבל הרי עבודה קשה היא לבער דקות הרע (וכנראה מאריכות וקושי גלות האחרון זה, שלא בערך לגלות בבל), לכן צ"ל המלחמה דוקא ע"פ הוראת משה רבינו (ואתפשטותא דמשה בכל דרא ובפרט בגלותא בתראה דרא דעקבתא משיחא, וכמ"ש בת"ז תי' ס"ט ובלק"ת להאריז"ל פ' ואתחנן) והליכה למלחמה הוא באופן דוימסרו" במסירת נפש (ספרי הובא ביל"ש) ועי"ז לא נפקד איש במלחמה, וכולם נכנסים לא"י ע"י משיח צדקנו בב"א. בברכת לאלתר לתשובה לאלתר לגאולה.

47) פרשתינו לא, ג. וַיְדַבֵּר מֹשֶׁה אֶל־הָעָם לֵאמֹר הֵחָלְצוּ מֵאִתְּכֶם אֲנָשִׁים לַצָּבָא וְיִהְיוּ עַל־מִדְיָן לָתֵת נִקְמַת־יְהֹוָה בְּמִדְיָן׃

48) ספרי. ויהיו על מדין – אמר להם לא נקמת ב"ו אתם נוקמים, אלא נקמת מי שאמר והיה העולם, שנאמר (נחום א) אל קנא ונוקם ה':

רש"י ד"ה נקמת ה'. שֶׁהָעוֹמֵד כְּנֶגֶד יִשְׂרָאֵל כְּאִלּוּ עוֹמֵד כְּנֶגֶד הַקָּבָּ"ה:

49)לקוטי תורה פו עמוד א. אך בבית שני לא היה החטא במדות הרעות עצמן כ"א בשנאת חנם והיא קליפת מדין שאינה נחשבת משבעה עממין הנ"ל ואינו רע גמור כמו תאות רעות כו' ניאוף. כ"א שנאת חנם שזהו לשון מדין ריב ומדון ומדה זו אע"פ שאינה רע גמור אך הוא מקור התהוות הרע והוא ג"כ הפך הקדושה האלקית (ועי' בזהר ויקרא די"ו ע"ב) שהיא דוקא בחינת אחדות והתכללות שהוא יסוד כל התורה כמ"ש הלל הזקן דעלך סני כו' ואידך פירושא הוא....עיין שם.

ביאור להנ"ל. אך ענין מדין הוא מ"ש בספרא דצניעותא (בזהר פ' תרומה קע"ו ב') עד לא הוו מתקלא לא הוו משגיחין אפין באפין, שהיו בחי' אב"א וזהו בחי' תהו זה תחת זה רה"ר (וז"ל הפי' מתלמיד האריז"ל שם, ר"ל שבעולם התהו היו השש קצוות משתלשלות זו ע"ג זו וא"כ לא היו משגיחין הכתר פב"פ עם הת"ת כי חסד וגבורה היו מפסיקין ביניהם גם חסד וגבורה בעצמם לא היו פב"פ כו' משא"כ בעולם התיקון עכ"ל. ור"ל אבל בעולם התיקון חסד וגבורה הם בבחי' פב"פ וגם כתר עם הת"ת דהיינו עתיקא עם ז"א הם בבחי' פב"פ וכמש"ש בפי' האריז"ל, ועי' בזהר הרקיע פ' בראשית דף ב' ע"ב גבי עאלת אות צ' כו' אנפוי דיו"ד מהדר לאחורא כו' ע"ש) והפי' הוא שלא היה שייכות לחסד עם גבורה שהחסד היה חסד שבחסד והגבורה היה גבורה שבגבורה, וכיון שזה חסד פשוט וזה גבורה פשוטה הרי הם ב' הפכיים כמים ואש שלא יוכל להתחבר ולהזדווג יחד. וזהו דלא הוו משגיחין אפין באפין, והתיקון הוא להיות בהתכללות והיינו ע"י מ"ה כי השבירה הוא בבחי' ב"ן עולם הנקודים וההתכללות הוא ע"י המשכת המוחין במדות והיינו מבחי' חכמה כח מה... עיין שם.

ד"ה החלצו תרנ"ט פ"ב. אמנם כללות הענין הוא, דהנה, מדין הוא לשון מדון" ומריבה, דזהו כל ענין קליפת מדין, שהוא הפירוד וההתחלקות, והו"ע שנאת חינם ופירוד הלבבות, שהוא ההיפך לגמרי מסטרא דקדושה, שהוא בחי' האחדות דוקא. וכידוע שזהו עיקר ההפרש בין הקדושה לסט"א, דבקדושה הוא בחי' האחדות, וזהו כל עיקר היחוד דשם הוי', שהוא בחי' היחוד וההתכללות בחכ' ומדות דקדושה כו', דהגם שהם

בחי' עשר ספירות, מוחין ומדות כו', מ"מ, הם בבחי' יחוד והתכללות לגמרי, שז"ע השם הוי' שכוללם ומייחדם להיות בבחי' יחוד גמור כו'. ושרש ענין הקליפה הוא להיפך זה, בבחי' הפירוד וההתחלקות דוקא...עיין שם.

50) ויצא כט, לד. וַתַּהַר עוֹד וַתֵּלֶד בֵּן וַתֹּאמֶר עַתָּה הַפַּעַם יִלָּוֶה אִישִׁי אֵלַי כִּי־יָלַדְתִּי לוֹ שְׁלֹשָׁה בָנִים עַל־כֵּן קָרָא־שְׁמוֹ לֵוִי׃

51) פרשתינו לא, כח. וַהֲרֵמֹתָ מֶכֶס לַיהֹוָה מֵאֵת אַנְשֵׁי הַמִּלְחָמָה הַיֹּצְאִים לַצָּבָא אֶחָד נֶפֶשׁ מֵחֲמֵשׁ הַמֵּאוֹת מִן־הָאָדָם וּמִן־הַבָּקָר וּמִן־הַחֲמֹרִים וּמִן־הַצֹּאן׃

52) פרשתינו לא, כו. שָׂא אֵת רֹאשׁ מַלְקוֹחַ הַשְּׁבִי בָּאָדָם וּבַבְּהֵמָה אַתָּה וְאֶלְעָזָר הַכֹּהֵן וְרָאשֵׁי אֲבוֹת הָעֵדָה׃

53) זהר חלק ג קפח עמוד ב. פָּתַח הַהוּא יַנּוּקָא וְאָמַר, (במדבר ט"ו:י"ט) וְהָיָה בַּאֲכָלְכֶם מִלֶּחֶם הָאָרֶץ תָּרִימוּ תְרוּמָה לַיְיָ. קְרָא דָא עַל עוֹמֶר הַתְּנוּפָה אִתְּמַר, מַאי תְּנוּפָה, אִי בְּגִין דְּאָנִיף לֵיהּ כַּהֲנָא לְעֵילָא אִיהִי תְּנוּפָה. מַאי אִכְפַּת לָן, אִי אָנִיף אִי מָאִיךְ. אֶלָּא וַדַּאי אִצְטְרִיךְ לְאַרְמָא לָהּ לְעֵילָא, וְהַיְינוּ תְּרוּמָה. וְאַף עַל גַּב דְּדַרְשִׁינָן תְּרֵי מִמְּאָה, וְהָכִי הוּא, אֲבָל תְּנוּפָה מַאי (ס"א דא) הוּא אַרָמוּתָא.

54) מפרשים לסה"מ סוף שורש השלישי. ראה בסוף.

55) פרשתינו לא, כח-כט. וַהֲרֵמֹתָ מֶכֶס לַיהֹוָה מֵאֵת אַנְשֵׁי הַמִּלְחָמָה הַיֹּצְאִים לַצָּבָא אֶחָד נֶפֶשׁ מֵחֲמֵשׁ הַמֵּאוֹת מִן־הָאָדָם וּמִן־הַבָּקָר וּמִן־הַחֲמֹרִים וּמִן־הַצֹּאן׃ מִמַּחֲצִיתָם תִּקָּחוּ וְנָתַתָּה לְאֶלְעָזָר הַכֹּהֵן תְּרוּמַת יְהֹוָה׃

שם פסוק לג-מז. וַיְהִי הַמַּלְקוֹחַ יֶתֶר הַבָּז אֲשֶׁר בָּזְזוּ עַם הַצָּבָא צֹאן שֵׁשׁ־מֵאוֹת אֶלֶף וְשִׁבְעִים אֶלֶף וַחֲמֵשֶׁת אֲלָפִים׃ וּבָקָר שְׁנַיִם וְשִׁבְעִים אָלֶף׃ וַחֲמֹרִים אֶחָד וְשִׁשִּׁים אָלֶף׃ וְנֶפֶשׁ אָדָם מִן־הַנָּשִׁים אֲשֶׁר לֹא־יָדְעוּ מִשְׁכַּב זָכָר כָּל־נֶפֶשׁ שְׁנַיִם וּשְׁלֹשִׁים אָלֶף׃ וַתְּהִי הַמֶּחֱצָה חֵלֶק הַיֹּצְאִים בַּצָּבָא מִסְפַּר הַצֹּאן שְׁלֹשׁ־מֵאוֹת אֶלֶף וּשְׁלֹשִׁים אֶלֶף וְשִׁבְעַת אֲלָפִים וַחֲמֵשׁ מֵאוֹת׃ וַיְהִי הַמֶּכֶס לַיהֹוָה מִן־הַצֹּאן שֵׁשׁ מֵאוֹת חָמֵשׁ וְשִׁבְעִים׃ וְהַבָּקָר שִׁשָּׁה וּשְׁלֹשִׁים אָלֶף וּמִכְסָם לַיהֹוָה שְׁנַיִם וְשִׁבְעִים׃ וַחֲמֹרִים שְׁלֹשִׁים אֶלֶף וַחֲמֵשׁ מֵאוֹת וּמִכְסָם לַיהֹוָה אֶחָד וְשִׁשִּׁים׃ וְנֶפֶשׁ אָדָם שִׁשָּׁה עָשָׂר אָלֶף וּמִכְסָם לַיהֹוָה שְׁנַיִם וּשְׁלֹשִׁים נָפֶשׁ׃ וַיִּתֵּן מֹשֶׁה אֶת־מֶכֶס תְּרוּמַת יְהֹוָה לְאֶלְעָזָר הַכֹּהֵן כַּאֲשֶׁר צִוָּה יְהֹוָה אֶת־מֹשֶׁה׃

וּמִמַּחֲצִית בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר חָצָה מֹשֶׁה מִן־הָאֲנָשִׁים הַצֹּבְאִים׃ וַתְּהִי מֶחֱצַת הָעֵדָה מִן־הַצֹּאן שְׁלֹשׁ־מֵאוֹת אֶלֶף וּשְׁלֹשִׁים אֶלֶף שִׁבְעַת אֲלָפִים וַחֲמֵשׁ מֵאוֹת׃ וּבָקָר שִׁשָּׁה וּשְׁלֹשִׁים אָלֶף׃ וַחֲמֹרִים שְׁלֹשִׁים אֶלֶף וַחֲמֵשׁ מֵאוֹת׃ וְנֶפֶשׁ אָדָם שִׁשָּׁה עָשָׂר אָלֶף׃ וַיִּקַּח מֹשֶׁה מִמַּחֲצִת בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל אֶת־הָאָחֻז אֶחָד מִן־הַחֲמִשִּׁים מִן־הָאָדָם וּמִן־הַבְּהֵמָה וַיִּתֵּן אֹתָם לַלְוִיִּם שֹׁמְרֵי מִשְׁמֶרֶת מִשְׁכַּן יְהֹוָה כַּאֲשֶׁר צִוָּה יְהֹוָה אֶת־מֹשֶׁה׃

שם פסוק לא. וַיַּעַשׂ מֹשֶׁה וְאֶלְעָזָר הַכֹּהֵן כַּאֲשֶׁר צִוָּה יְהֹוָה אֶת־מֹשֶׁה׃

רמב"ם הלכות כלי המקדש הלכה א-ב. זֶרַע לֵוִי כֻּלּוֹ מֻבְדָּל לַעֲבוֹדַת הַמִּקְדָּשׁ שֶׁנֶּאֱמַר (דברים י ח) "בָּעֵת הַהִיא הִבְדִּיל ה' אֶת שֵׁבֶט הַלֵּוִי". וּמִצְוַת עֲשֵׂה לִהְיוֹת הַלְוִיִּם פְּנוּיִין וּמוּכָנִין לַעֲבוֹדַת הַמִּקְדָּשׁ בֵּין רָצוּ בֵּין שֶׁלֹּא רָצוּ שֶׁנֶּאֱמַר (במדבר יח כג) "וְעָבַד הַלֵּוִי הוּא אֶת עֲבֹדַת אֹהֶל מוֹעֵד". וּבֶן לֵוִי שֶׁקִּבֵּל עָלָיו כָּל מִצְוֹת לְוִיָּה חוּץ מִדָּבָר אֶחָד אֵין מְקַבְּלִין אוֹתוֹ עַד שֶׁיְּקַבֵּל אֶת כֻּלָּן: עֲבוֹדָה שֶׁלָּהֶן הִיא שֶׁיִּהְיוּ שׁוֹמְרִין אֶת הַמִּקְדָּשׁ. וְיִהְיוּ מֵהֶן שׁוֹעֲרִין לִפְתֹּחַ שַׁעֲרֵי הַמִּקְדָּשׁ וּלְהָגִיף דַּלְתוֹתָיו. וְיִהְיוּ מֵהֶן מְשׁוֹרְרִין לְשׁוֹרֵר עַל הַקָּרְבָּן בְּכָל יוֹם. שֶׁנֶּאֱמַר (דברים יח ז) "וְשֵׁרֵת בְּשֵׁם ה' אֱלֹהָיו כְּכָל אֶחָיו הַלְוִיִּם". אֵי זֶהוּ שֵׁרוּת שֶׁהוּא בְּשֵׁם ה' הֱוֵי אוֹמֵר זוֹ שִׁירָה. וּמָתַי אוֹמֵר שִׁירָה עַל כָּל עוֹלוֹת הַצִּבּוּר הַחוֹבָה וְעַל שַׁלְמֵי עֲצֶרֶת בְּעֵת נִסּוּךְ הַיַּיִן. אֲבָל עוֹלוֹת נְדָבָה שֶׁמַּקְרִיבִין הַצִּבּוּר לְקַיִץ לַמִּזְבֵּחַ. וְכֵן הַנְּסָכִין הַבָּאִין בִּפְנֵי עַצְמָן. אֵין אוֹמְרִין עֲלֵיהֶן שִׁירָה:

אברבנאל שם. אמנם אנשי הצבא צוה שיתנו אחד מחמש מאות לפי שמתנת אנשי המלחמה היתה לאלעזר הכהן מפני שהיתה ראויה לפנחס תחת אשר הלך עמהם ועל ידו ובאמצעותו עזרם השם ולפי שפנחס הלך ובידו כלי הקדש במקום אביו לכן הוא בענותנותו רצה שיקריבו המתנה לאבי ואמנם ישראל נתנו מחנתם ללוים לא להיותם מחוייבים בזה משום מעשר כי לא היו הלוים זוכים במעשר אלא מגורן ויקב ולא משלל וביזת המלחמות גם שמשבט לוי לא הלכו במלחמה הזאת. אבל מפני שהיו הלוים שומרי משכן ה' לכן לכבוד גבוה נתנו להם מתנתם במצות השם. וכמו שאמר ונתתם אותם ללוים שומרי משמרת משכן ה'. והנה בענין המעשרות היו הלוים נותנים לכהנים מעשר מן המעשר. ומפני זה בהיות שהכהנים על ידי אלעזר היו לוקחים מזה החצי של הלוחמים אחד מחמש מאות היה ראוי שיקחו הלוים עשר פעמים כזה והוא אחד מחמשים מהעדה והיה אם כן

חלק הכהנים עשירית חלק הלוים. הנה התבאר למה צוה יתברך שיקחו כל העדה עם כל רבויים החצי מן השלל הזה שיקחו אנשי הצבא בהיותם מועטים החצי האחר. ולמה אנשי הצבא שנטלו חלק מרובה צוה שיתנו דבר מועט אחד מחמש מאות ואנשי העדה שנטלו חלק מעט יתנו מתנה מרובה אחד מן החמשים שהוא מפני ששלחו מהם אחד אחוז מהחמשים איש התבאר אם כן למה נתנו העדה תרומתם ללוים. ואנשי הצבא לאלעזר הכהן

תוס' ד"ה מתרומות יומא כד עמוד א. מתרומת מעשר ילפינן לה כו' - תימה לי אמאי לא מספקא ליה נמי אי מתרומה גדולה ילפינן לה ויש לומר משום דבתרומת הדשן כתיב והרים ובתרומת מעשר נמי כתיב והרמותם ובתרומת מדין נמי כתיב והרמות מכס אבל בתרומה גדולה לא כתיב במצות צוויה לשון הרמה אלא כתיב. ראשית דגנך וגו' עד תתן לו והא דכתיב (במדבר ט"ו:כ') כתרומת גורן כן תרימו אותה תרימו דכתיב בחלה כתיב וא"ת ואמאי לא מבעיא ליה אי ילפינן מחלה יש לומר דוהרים מהרמותם או מוהרמות ילפינן אבל והרים מתרימו לא ילפינן דלא דמו כולי האי להדדי אי נמי יש לומר דילפינן תרומה קמייתא מתרומה קמייתא דנהי דתרומת מעשר יש תרומה גדולה קודם לה מ"מ בלוים דמשתעי קרא זו היא תרומה קמייתא דחייבינהו קרא לאפוקי חלה שיש תרומה גדולה קודמת אי נמי יש לומר כיון דתרומה גדולה וחלה אין להם שיעור מפורש ילמד סתום מן המפורש דהיינו מתרומת מעשר או מתרומת מדין ואין להקשות תרומה גדולה וחלה גופייהו אמאי לא גמרינן בהאי גזירה שוה דיהא להם שיעור דיש לומר כיון דכתיב בהו ראשית דגנך ואפילו דגן אחד וכן בחלה נמי כתיב ראשית עריסותיכם ומה שפירש רש"י מתרומת מדין אחד מחמש מאות אע"ג דהוה נמי התם אחד מחמשים נראה לו מחמש מאות ילפינן משום דכתיב אצל. והרימו ולי היה נראה יותר ללמד ממדין אחד מנ' כדדרשינן . בירושלמי בינונית אחד מחמשים דכתיב אחד אחוז מן החמשים כל שאתה אוחז ממקום אחר יהא כזה ותימה לי מאי מספקא ליה אי גמרינן מתרומת מעשר או ממדין פשיטא דיותר סברא הוא ללמוד מתרומת מעשר דורות מדורות מללמוד ממדין דורות משעה ולפי מה שפירש דמאחד אחוז מן החמשים גמרינן ניחא דמשמע כל שאתה אוחז ממקום אחר יהא כזה ואפילו לפרש"י ז"ל דוהרים שהוא מלשון יחיד מוהרמות שגם הוא לשון יחיד גמרינן אבל מוהרמותם שמא לא ניחא ליה למילף אי נמי תרומת הדשן שהיא מצות עבודת ציבור מתרומת מדין דשייכא בכל ישראל גמרינן אבל תרומת מעשר בלוים נאמרה אבל תימה לי מאי שנא דלא נסתפק אי מוהרים ממנו בקומצו גמרינן דדמיא ליה טפי מכולהו דבאידי ואידי כתיב והרים וי"ל משום דלא מצינו למיגמר לגמרי כי התם שיתרום תרומת הדשן בקומצו פן יכוה כמו שפרש"י להכי לא הוה ס"ד למילף מיניה ואפילו הכי פשיט דגמרינן מיניה כיון דדמי ליה דבאידי ואידי והרים כתיב:

56) סוטה מד עמוד א. "וְיָסְפוּ הַשֹּׁטְרִים לְדַבֵּר אֶל הָעָם וְגוֹ'", רַבִּי עֲקִיבָא אוֹמֵר: "הַיָּרֵא וְרַךְ הַלֵּבָב" — כְּמַשְׁמָעוֹ, שֶׁאֵינוֹ יָכוֹל לַעֲמוֹד בְּקִשְׁרֵי הַמִּלְחָמָה וְלִרְאוֹת חֶרֶב שְׁלוּפָה. רַבִּי יוֹסֵי הַגְּלִילִי אוֹמֵר: "הַיָּרֵא וְרַךְ הַלֵּבָב" — זֶהוּ הַמִּתְיָירֵא מִן הָעֲבֵירוֹת שֶׁבְּיָדוֹ, לְפִיכָךְ תָּלְתָה לוֹ הַתּוֹרָה אֶת כׇּל אֵלּוּ, שֶׁיַּחְזוֹר בִּגְלָלָן. רַבִּי יוֹסֵי אוֹמֵר: אַלְמָנָה לְכֹהֵן גָּדוֹל, גְּרוּשָׁה וַחֲלוּצָה לְכֹהֵן הֶדְיוֹט, מַמְזֶרֶת וּנְתִינָה לְיִשְׂרָאֵל, בַּת יִשְׂרָאֵל לְמַמְזֵר וּלְנָתִין — הֲרֵי הוּא הַיָּרֵא וְרַךְ הַלֵּבָב. "וְהָיָה כְּכַלֹּת הַשֹּׁטְרִים לְדַבֵּר אֶל הָעָם וּפָקְדוּ שָׂרֵי צְבָאוֹת בְּרֹאשׁ הָעָם". וּבַעֲקֵיבוֹ שֶׁל עָם מַעֲמִידִין זְקִיפִין לִפְנֵיהֶם, וַאֲחֵרִים מֵאֲחוֹרֵיהֶם, וְכַשִּׁילִין שֶׁל בַּרְזֶל בִּידֵיהֶן, וְכׇל הַמְבַקֵּשׁ לַחְזוֹר — הָרְשׁוּת בְּיָדוֹ לְקַפֵּחַ אֶת שׁוֹקָיו. שֶׁתְּחִילַּת נִיסָה נְפִילָה, שֶׁנֶּאֱמַר: "נָס יִשְׂרָאֵל לִפְנֵי פְלִשְׁתִּים וְגַם מַגֵּפָה גְדוֹלָה הָיְתָה בָעָם", וּלְהַלָּן הוּא אוֹמֵר: "וַיָּנֻסוּ אַנְשֵׁי יִשְׂרָאֵל מִפְּנֵי פְלִשְׁתִּים וַיִּפְּלוּ חֲלָלִים וְגוֹ'". בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים — בְּמִלְחֲמוֹת הָרְשׁוּת, אֲבָל בְּמִלְחֲמוֹת מִצְוָה — הַכֹּל יוֹצְאִין, אֲפִילּוּ חָתָן מֵחֶדְרוֹ וְכַלָּה מֵחוּפָּתָהּ. אָמַר רַבִּי יְהוּדָה: בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים — בְּמִלְחֲמוֹת מִצְוָה, אֲבָל בְּמִלְחֲמוֹת חוֹבָה — הַכֹּל יוֹצְאִין, אֲפִילּוּ חָתָן מֵחֶדְרוֹ וְכַלָּה מֵחוּפָּתָהּ.

קידושין כא עמוד ב. אִיבַּעְיָא לְהוּ: כֹּהֵן, מַהוּ בִּיפַת תּוֹאַר? חִידּוּשׁ הוּא, לָא שְׁנָא כֹּהֵן וְלָא שְׁנָא יִשְׂרָאֵל, אוֹ דִילְמָא שָׁאנֵי כֹּהֲנִים, הוֹאִיל וְרִיבָּה בָּהֶן מִצְוֹת יְתֵרוֹת? רַב אָמַר: מוּתָּר, וּשְׁמוּאֵל אָמַר: אָסוּר. בְּבִיאָה רִאשׁוֹנָה דְּכוּלֵּי עָלְמָא לָא פְּלִיגִי דִּשְׁרֵי, דְּלֹא דִּבְּרָה תּוֹרָה אֶלָּא כְּנֶגֶד יֵצֶר הָרָע. כִּי פְּלִיגִי בְּבִיאָה שְׁנִיָּה, רַב אָמַר: מוּתָּר, וּשְׁמוּאֵל אָמַר: אָסוּר. רַב אָמַר: מוּתָּר, הוֹאִיל וְאִישְׁתְּרַיא – אִישְׁתְּרַי. וּשְׁמוּאֵל אָמַר: אָסוּר, דְּהָא הָוְיָא לַהּ גִּיּוֹרֶת, וְגִיּוֹרֶת לְכֹהֵן לָא חַזְיָא. אִיכָּא דְּאָמְרִי: בְּבִיאָה שְׁנִיָּה כּוּלֵּי עָלְמָא לָא פְּלִיגִי דַּאֲסִירָא, דְּהָוְיָא לַהּ גִּיּוֹרֶת. כִּי פְּלִיגִי בְּבִיאָה רִאשׁוֹנָה, רַב אָמַר: מוּתָּר, דְּהָא לֹא דִּבְּרָה תּוֹרָה אֶלָּא כְּנֶגֶד יֵצֶר הָרָע, וּשְׁמוּאֵל אָמַר: אָסוּר, כֹּל הֵיכָא דְּקָרֵינָא בֵּיהּ: "וַהֲבֵאתָהּ אֶל תּוֹךְ בֵּיתֶךָ" – קָרֵינָא בֵּיהּ: "וְרָאִיתָ בַּשִּׁבְיָה". כֹּל הֵיכָא דְּלָא קָרֵינָא בֵּיהּ: "וַהֲבֵאתָהּ אֶל תּוֹךְ בֵּיתֶךָ" – לָא קָרֵינָא בֵּיהּ: "וְרָאִיתָ בַּשִּׁבְיָה".

רמב"ם הלכות מלכים פרק ח הלכה ד. הַכֹּהֵן מֻתָּר בִּיפַת תֹּאַר בְּבִיאָה רִאשׁוֹנָה. שֶׁלֹּא דִּבְּרָה תּוֹרָה אֶלָּא כְּנֶגֶד הַיֵּצֶר. אֲבָל אֵינוֹ יָכוֹל לִשָּׂאֶנָּה אַחַר כָּךְ מִפְּנֵי שֶׁהִיא גִּיֹּרֶת:

מרדכי גיטין ס"פ מי שאחזו. נשאל לה"ר יצחק אם כהן יכול לגרש אשתו על תנאי ולומר לה על פה אם מתי יהא גט ואם לא מתי לא יהא גט כי היכי דלא תיפול קמי יבם ואם יכול לקיימה ולהחזירה אם עמד והשיב דיכול לעשות כדתנן בפרק הזורק כתב לגרש אשתו ונמלך ב"ש אומרים פסלה מן הכהונה וב"ה אומרים כיון שנתנו על תנאי לא פסלה מן הכהונה וקי"ל כב"ה וכן פסקו ה"ג ובתיקון שטרות דאפילו ריח הגט אין כאן אחרי שלא נתקיים התנאי ועוד ראיה דאמר בפ"ק דיומא מתקינין לו לכ"ג אשה אחרת ושקיל וטרי בגמ' ומסיק הכי דמגרש אשתו על תנאי ואי אסירא ליה נמצא שהוא שרוי בלא אשה ובעינן וכפר בעדו ובעד ביתו אלא ודאי שריא ליה ואפילו ריח הגט אין כאן אמנם אין להביא ראיה מכל היוצא למלחמת בית דוד כו' דהא גם כהנים היו עמהם ולכל הפחות צריך להיות עמהם כהן אחד הקורא מי האיש הירא ורך הלבב דא"כ מה שאל התלמוד פ"ק דקדושין כהן מהו ביפת תואר תיפוק ליה דכהן היה במלחמה דגם כהן משוח היה במלחמה אלא ודאי לא קאי עליה דשמא היה חוזר לביתו ולא היה נכנס בעורכי המלחמה גם בנדון זה לא תפשוט ועוד דיש מפרשים דההיא דכל היוצא למלחמת בית דוד כו' שהיו נותנין גט גמור מעכשיו כדפי' בפ"ק דכתובות ובשבת בפרק במה בהמה ע"כ.

57) רמב"ם הלכות תרומות פרק א הלכה ב. אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל הָאֲמוּרָה בְּכָל מָקוֹם הִיא בְּאַרְצוֹת שֶׁכְּבָשָׁן מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל אוֹ נָבִיא מִדַּעַת רֹב יִשְׂרָאֵל וְזֶהוּ הַנִּקְרָא כִּבּוּשׁ רַבִּים. אֲבָל יָחִיד מִיִּשְׂרָאֵל אוֹ מִשְׁפָּחָה אוֹ שֵׁבֶט שֶׁהָלְכוּ וְכָבְשׁוּ לְעַצְמָן מָקוֹם אֲפִלּוּ מִן הָאָרֶץ שֶׁנִּתְּנָה לְאַבְרָהָם אֵינוֹ נִקְרָא אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל כְּדֵי שֶׁיִּנְהֲגוּ בּוֹ כָּל הַמִּצְוֹת. וּמִפְּנֵי זֶה חִלֵּק יְהוֹשֻׁעַ וּבֵית דִּינוֹ כָּל אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל לִשְׁבָטִים אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא נִכְבְּשָׁה כְּדֵי שֶׁלֹּא יִהְיֶה כִּבּוּשׁ יָחִיד כְּשֶׁיַּעֲלֶה כָּל שֵׁבֶט וְשֵׁבֶט וְיִכְבֹּשׁ חֶלְקוֹ:

58) לך לך טו. יט. אֶת־הַקֵּינִי֙ וְאֶת־הַקְּנִזִּ֔י וְאֵ֖ת הַקַּדְמֹנִֽי:

רש"י ד"ה את הקני. עֶשֶׂר אֻמּוֹת יֵשׁ כָּאן וְלֹא נָתַן לָהֶם אֶלָּא שִׁבְעָה גוֹיִם, וְהַשְּׁלֹשָׁה אֱדוֹם וּמוֹאָב וְעַמּוֹן, וְהֵם קֵינִי, קְנִזִּי, וְקַדְמוֹנִי עֲתִידִים לִהְיוֹת יְרֻשָּׁה לֶעָתִיד (בראשית רבה), שֶׁנֶּאֱמַר: אֱדוֹם וּמוֹאָב מִשְׁלוֹחַ יָדָם וּבְנֵי עַמּוֹן מִשְׁמַעְתָּם (ישעיה י"א):

רמב"ם הלכות רוצח פרק ח הלכה ד. בִּימֵי הַמֶּלֶךְ הַמָּשִׁיחַ מוֹסִיפִין שָׁלֹשׁ אֲחֵרוֹת עַל אֵלּוּ הַשֵּׁשׁ. שֶׁנֶּאֱמַר (דברים יט ט) "וְיָסַפְתָּ לְךָ עוֹד שָׁלֹשׁ עָרִים עַל הַשָּׁלֹשׁ הָאֵלֶּה". וְהֵיכָן מוֹסִיפִין אוֹתָן בְּעָרֵי הַקֵּינִי וְהַקְּנִזִּי וְהַקַּדְמוֹנִי שֶׁנִּכְרַת לְאַבְרָהָם אָבִינוּ בְּרִית עֲלֵיהֶן וַעֲדַיִן לֹא נִכְבְּשׁוּ וַעֲלֵיהֶן נֶאֱמַר בַּתּוֹרָה (דברים יט ח) "וְאִם יַרְחִיב ה' אֱלֹהֶיךָ אֶת גְּבֻלְךָ":

שופטים יח, ב. וְנַחֲלָ֥ה לֹא־יִֽהְיֶה־לּ֖וֹ בְּקֶ֣רֶב אֶחָ֑יו יְהוָה֙ ה֣וּא נַחֲלָת֔וֹ כַּאֲשֶׁ֖ר דִּבֶּר־לֽוֹ:

ספרי. ה' הוא נחלתו כאשר דבר לו, להגיד מה גרם.

רש"י ד"ה כאשר דבר לו. "בְּאַרְצָם לֹא תִנְחָל, אֲנִי חֶלְקְךָ"

ספרי זוטא קרח שם. נתתי ללוים לנחלה על כן אמרתי להם וגו', לפי שנתתי להם את המעשר אמרתי להם אין לכם חלק בארץ אין לי אלא בארץ כנען מניין אף בעבר הירדן ובארץ שלשה אמרת לא ינחלו נחלה [בעבר הירדן ובארץ שלשה אין לי אלא בעבר הירדן ובארץ שלשה ומניין אף בבזה של מלחמה אמ' לא ינחלו נחלה] אפילו בבזה שבמלחמה או אף עכשיו לא יהא להם נחלה בארץ ת"ל בתוך בני ישראל בשעה שבני ישראל בארץ לא בשעה שהן בח"ל:

ילקוט שימוני קרח שם. אשר ירימו. נקרא המעשר הזה לשם תרומה מה תרומה לשם השם אף זו לשם השם, מה תרומה חייבין על זדונה מיתה אף זו חייבין על זדונה מיתה. נתתי ללוים לנחלה לפי שנתתי להם את המעשר אמרתי להם אין להם חלק בארץ אין לי אלא בארץ כנען מנין אף בעבר הירדן ובארץ ג' עממים, אמרת לא ינחלו נחלה, אבפילו בבזה שבמלחמה, או אף עכשיו לא יהא להם נחלה בארץ, תלמוד לומר בתוך בני ישראל בשעה שבני ישראל בארץ ולא בשעה שהן בחוצה לארץ:

מרגניתא טבא שורש יב בסופו. ומיהו נראה בארצות שנשבע לאברהם יצחק ויעקב אף על פי שלעתיד יטלו הכהנים והלוים חלק בה כדכתיב ביחזקאל מ"ח שער לוי אחד ועיין בב"ב (דף קכ"ב.) ברשב"ם ד"ה שתתחלק לעתיד לבוא לי"ג שבטים וכו' ובתוס' שם בד"ה ואידך למאן וז"ל ואף על גב דכתיב שער לוי אחד הא כתיב נמי שער יוסף אחד דלא מנו שבט יוסף אלא באחד עכ"ל. הרי מבואר ששבט לוי יטלו חלק לעתיד ואפ"ה יטלו תרומות ומעשרות, תרומות הוא פשוט כמ"ש לעיל שהרי התרומות אינן נותנים כלום משלהם אלא נותנים

להם ממה שקנאה השם ונתנה לכהנים במתנה כדאיתא בספרי הנ"ל, שכל מצות כהונה קנאם השם ונתנם לכהנים, ומעשרות משום דכתיב ולבני לוי הנה נתתי כל מעשר בישראל לנחלה וכתיב כי את מעשר בני ישראל אשר ירימו לה' תרומה נתתי ללוים לנחלה ודריש בספרי מה נחלה אין משתנה ממקומה אף מעשר ראשון אין משתנה ממקומו, והטעם נראה לי משום דיש להקשות במה דכתיב ולבני לוי הנה נתתי כל מעשר בישראל לנחלה חלף עבודתם, משמע דהמעשר נותן ללוים בשכר עבודתם ולהלן הוא אומר שנותן להם המעשר בשביל החלק שהיה להם ליטול בארץ, וא"כ איזה שכר נוטלים בשביל עבודתם, אמנם הנראה לי בזה הוא דודאי המעשר ניתן להם בשביל החלק שהיה להם ליטול בארץ, אלא דמשום טעם זה רצוני לומר שנוטלין המעשר בשביל החלק שהיה להם ליטול בארץ לא היה להם ליטול מעשרות שלא בפני הבית שגם ישראל אין להם חלק בארץ מחמת ירושת הארץ, וגם לא היה להם ליטול מעשרות לעתיד שיטלו גם הלוים חלק בארץ כדכתיב שער לוי אחד כנ"ל, והקב"ה נתן להם המעשרות כנחלה שאינה משתנה ממקומה ר"ל שיטלו המעשרות אף שלא בפני הבית ושיטלו גם לעתיד אף על פי שיהיה להם חלק בארץ, ועל אותה שעה שנוטלים אף שיש להם חלק בארץ ואף שלא בפני הבית אומר הכתוב שזה הוא חלף עבודתם, וזה מה שנראה לי בפשטא דקרא דכתיב כי את מעשר בני ישראל אשר ירימו לה' תרומה נתתי ללוים לנחלה ע"כ אמרתי להם בתוך בני ישראל לא ינחלו נחלה, דהכתוב בא לתרץ כדי שלא תקשה אמאי לא יקחו הלוים חלק בארץ, ואי משום שנוטלין המעשר מאת בני ישראל הלא המעשר הוא חלף עבודתם שלוקחים בשכר עבודתם ולא בשביל חלקם בארץ, ולזה בא כמתרץ כי המעשר נתתי להם לנחלה ר"ל שאינו משתנה ממקומו וזה מה שאינו משתנה ממקומו הוא חלף עבודתם אבל עיקר קביעות שקבעתי להם המעשר הוא תחת חלק שהיה להם ליטול בארץ, לכן ע"כ אמרתי להם בתוך בני ישראל לא ינחלו נחלה, ודוק היטב:

פרשת דרכים דרוש ו. שמות רבה פרשה ט"ו סי' כ"ג וז"ל, החדש הזה לכם הדא הוא דכתיב יהיו לך לבדך ואין לזרים אתך וכו', הצדקה שלכם שנאמר ולך תהיה צדקה, הרחמים שלכם שנאמר ונתן לך רחמים וכו', ארץ ישראל שלכם שנאמר לתת לכם את ארץ כנען, ולא ארץ ישראל בלבד אלא אפילו כל הארצות שנאמר כל המקום אשר תדרוך כף רגלכם בו לכם יהיה ע"כ. הנה זאת חקרנוה כן היא, כמה גדלה מעלת ארץ ישראל מכל

הארצות קדושת עולם קדשה לשעתה וקדשה לעתיד לבוא, שרוב גופי תורה תלוים בה. ואמרינן בפרק חזקת דף נ"ו אמר רב יהודה אמר שמואל, כל שהראה הקדוש ברוך הוא למשה חייב במעשר, לאפוקי מאי, לאפוקי קיני וקניזי וקדמוני. ופירש רשב"ם ז"ל, כל שהראהו הקדוש ברוך הוא למשה בשעת מיתתו, דהם ז' עממים הכתובים בכל מקום, חייב במעשר, אבל קיני וקניזי וקדמוני שנתנו לאברהם אבינו בין הבתרים לא יתחייבו במעשר לעתיד לבוא, כשיחזירם לנו לעתיד, ע"כ. הן אמת, דמימרא זו דשמואל היא תמוהה בעיני מכמה אנפי. חדא במאי דקאמר כל מה שהראהו הקדוש ברוך הוא למשה דהיינו ארץ ז' עממין חייב במעשר, פשיטא, ואי הני לא מיחייבי מאן מיחייב, והלא אין א"י גמור אלא ארץ ז' עממין. וכי תימא לדיוקא אתא, לאשמועינן דמה שלא הראה הקדוש ברוך הוא למשה פטור מן המעשר, א"כ לא הוה ליה למימר אלא כל מה שלא הראה הקדוש ברוך הוא למשה פטור מן המעשר, דבמה שהוא חייב לית ביה חדושא כלל. עוד אני תמיה במאי דקאמר שמואל דקיני וקניזי וקדמוני לא יתחייבו בתרומות ומעשרות לעתיד, דהן לו יהי שהם חו"ל גמור, ולא נכרת עליהם ברית לאברהם שינחילנה לישראל, וכסברת הרא"ם ז"ל שאכתוב לקמן בדרוש שני, אכתי קשה, דהא שנינו בספרי פרשת עקב וז"ל, כל המקום אשר תדרוך כף רגלכם בו לכם יהיה, אמר להם, כל מקום שתכבשו חוץ ממקומות אלו הוא שלכם וכו', הרי שכבשו חו"ל מנין שמצות נוהגות שם, הרי אתה דן נאמר כאן יהיה ונאמר להלן יהיה, מה יהיה האמור להלן מצות נוהגות שם, אף יהיה האמור כאן מצות נוהגות שם, וא"ת מפני מה כבש דוד ארם נהרים וארם צובה ואין מצות נוהגות שם, אמרת דוד עשה שלא כתורה, התורה אמרה משתכבשו א"י תהיו רשאין לכבוש חו"ל, הוא לא עשה כן, אלא חוזר וכובש ארם נהרים וארם צובה ואת היבוסי סמוך לירושלים לא הוריש, אמר לו הקדוש ברוך הוא, סמוך לפלטין שלי לא הורשת, היאך אתה חוזר וכובש ארם נהרים וארם צובה, ע"כ. וכן כתב הרמב"ם בריש הלכות תרומות וז"ל, ארם נהרים וארם צובה וכו' אין להם דין כא"י וכו', ומפני מה ירדו ממעלת א"י מפני שכבש אותם קודם שיכבוש כל א"י אלא נשאר בה מז' עממין, ואילו תפס כל ארץ כנען לגבולותיה ואח"כ כבש ארצות אחרות היה כבושו כולו כא"י לכל דבר, ע"כ.הרי בהדיא, שאף חו"ל אם כבשה מלך ישראל כדינה חייבת בתרומות ומעשרות, וא"כ יש לתמוה למה זה קיני וקניזי וקדמוני לא יתחייבו במעשר לעתיד לבוא. וכי תימא

שמלך המשיח כובש אותם קודם שיכבוש כל א"י, ומשום הכי אינם חייבים במעשר דומיא דסוריא, לא ידעתי מהיכן קבלו דבר זה, ועוד הדבר הוא תימה בעיני, שחלילה לאדוננו משיח צדקנו שיעשה שום דבר שלא כרצון ה', ועוד דאיך יתכן שיהא נכשל במה שנכשל זקנו דוד ונענש עליו. ועוד דארצות אלו דקיני וקניזי וקדמוני נכרתה עליהם ברית לאברהם דומיא דז' עממים, כמו שיתבאר לקמן בדרך זה דרוש שני, וא"כ אף אם יכבוש אותם מלך המשיח בתחלה קודם שיכבוש שאר א"י, פשיטא דאין בזה עון אשר חטא, דפלטין של מלך הוא ודינו כא"י לכל דבר, וא"כ למה לא יתחייבו בתרומות ומעשרות. ונראה דזה יובן עם מה שכתב הרמב"ם בסוף הלכות שמיטה ויובל וז"ל, יראה לי, שאין הדברים אמורים אלא בארץ שנכרתה עליה ברית לאברהם ויצחק ויעקב וירשוה בניהם ונתחלקה להם, אבל שאר כל ארצות שכובש מלך ממלכי ישראל הרי הכהנים והלוים באותם הארצות ובביזתם ככל ישראל, ע"כ. הרי דאזהרה הלזו שלא ינחלו הכהנים בארץ אינה אלא בארץ שנכרתה עליה ברית לאברהם, אך בשאר הארצות שכובש מלך ישראל, אף שכובש אותם כדין, הרי הכהנים נוטלין חלק בה. והראב"ד השיג עליו שם ואמר, אם כן לא יטלו בהם תרומות ומעשרות כי הם היו תחת חלק הארץ, ע"כ. וכתב שם מרן בעל כסף משנה וז"ל, ואני אומר שאין זו השגה, דאימא דאין הכי נמי, וסוריא תוכיח שאין בה תרומות ומעשרות מן התורה, ע"כ.ודברי מרן הללו תמוהים הם בעיני, דאדרבה השגת הראב"ד היא מסוריא, שהרי סוריא מה שלא נתקדשה הוא לפי שכבשה דוד קודם שיכבוש כל ארץ כנען, ועל זה השיגו הראב"ד, דלפי סברת הרמב"ם דבכל הארצות חוץ מז' עממין שבט לוי נוטל חלק בארץ, א"כ תיפוק ליה דסוריא אין בה תרומות ומעשרות לפי שהלוים נוטלים בה חלק, ולפי טעם זה, אפילו שסוריא היה כובש אותה דוד לאחר שהיה כובש כל ארץ כנען, לא היו תרומות ומעשרות נוהגין בה, לפי שהתרומות והמעשרות הם תחת חלק הארץ, ולפי האמת, אלו היה דוד כובש כל ארץ כנען ואח"כ היה כובש סוריא היו תרומות ומעשרות נוהגים בה כארץ ישראל לגמרי, באופן שעיקר קושית הראב"ד היא מסוריא. עוד אני תמיה בדברי מרן, שנראה מדבריו שהבין בדברי הראב"ד שכל מקום שנוטלים הכהנים חלק בארץ אין בה חיוב תרומות ומעשרות כלל, שאין מפרישין בה תרומות ומעשרות, שהרי כתב וסוריא תוכיח וסוריא אין מפרישין בה תרומות ומעשרות. וחס ליה לאדוננו הראב"ד מזה, לפי ששתי מצות יש בתרומות ומעשרות, האחת היא ההפרשה, שהוזהרנו שלא לאכול טבל בלתי הפרשה, וזה אינו תלוי בחלק הארץ, שהרי אפילו הכהנים והלוים הוזהרו מלאכול טבל קודם הפרשה וכמבואר, ובמצוה זו דהפרשה טעם אחר יש בדבר גלה סודו אל עבדיו הנביאים, ומצוה אחרת יש לאחר הפרשה והיא הנתינה לכהן וללוי, וזהו שתלה הכתוב הטעם לפי שהם תחת חלק הארץ, וזהו שכתב הראב"ד א"כ לא יטלו בהם תרומות ומעשרות כי הם היו תחת חלק הארץ, ולא אמר א"כ לא יפרישו בהם תרומות ומעשרות, דודאי ההפרשה אינה תחת חלק הארץ. וא"כ מהו זה שכתב מרן על השגת הראב"ד, אין הכי נמי וסוריא תוכיח, דעל כרחך סוריא טעם אחר יש בדבר, שהרי אין מפרישין בה תרומות ומעשרות כלל, והטעם הוא לפי שכבשה דוד קודם שיכבוש כל ארץ כנען ולא נתקדשה בקדושת א"י, באופן שדברי מרן מרפסן איגרי וצריכין תלמוד. והנה כפי סברת מרן דאית ליה בדעת הראב"ד, דחיוב הפרשת תרומות ומעשרות הוא תחת חלק הארץ, ואם היו נוטלין חלק בארץ לא היו תרומות ומעשרות נוהגים בהם, יש לדקדק מאותה שכתב הסמ"ג עלה דהך אזהרת דלא יהיה לכהנים וגו' חלק ונחלה, דלעתיד לבוא נוטלין הכהנים חלק בארץ וכאיתא בפרק יש נוחלין. והיינו מדאמרינן תניא עתידה א"י שתתחלק לי"ג שבטים, שבתחלה לא נתחלקה אלא לי"ב וכו', דכתיב שער לוי אחד, וכן כתב שם רשב"ם בפירוש, דלעתיד לבוא שבט לוי נוטל חלק בארץ. ולפי סברת הראב"ד שכתבנו, שחיוב תרומות ומעשרות הוא תחת חלק הארץ ואם נוטלין חלק אין בה חיוב תרומות ומעשרות, א"כ לעתיד לבוא אין נוהגים תרומות ומעשרות. ובפרק חלק אמרינן מנין לתחיית המתים מן התורה שנאמר ונתתם ממנו את תרומת ה' לאהרן הכהן, וכי אהרן לעולם קיים, אלא מכאן לתחיית המתים מן התורה, ע"כ. והנה עיקר קושית הגמרא דקאמר וכי אהרן לעולם קיים הוא דאמרינן ספ"ק דקדושין, תניא ר' יוסי אומר, גדול תלמוד שקדם לחלה ארבעים שנה, לתרומות ומעשרות חמשים וארבעה, ע"כ. הרי מבואר שלא נתחייבו בתרומות ומעשרות אלא לאחר ארבע עשרה שנה שכבשו וחלקו, ואהרן לא נכנס לארץ, ואיך אמר הכתוב ונתתם ממנו תרומת ה' לאהרן הכהן, והלא בזמן אהרן לא נהגו תרומות ומעשרות, אלא מכאן לתחיית המתים מן התורה, ואמר הכתוב דלעתיד לבוא יתנו תרומות ומעשרות לאהרן הכהן.ולפי סברת הראב"ד לעתיד לבא דשבט לוי נוטל חלק בארץ למה יהיו נוהגין תרומות ומעשרות. ונראה דזה יובן עם מאי

דאמרינן בפרק הערל תניא בסדר עולם אשר ירשו אבותיך וגו', קדושה ראשונה ושניה יש להם, שלישית אין להם, ע"כ. ופירש"י ירושה ראשונה בימי יהושע הויא ירושה, וכן שניה דבימי עזרא דכשגלו גלות ראשונה בטלה קדושת הארץ, שלישית אין להם, כלומר לא בעי למיהדר ולמירתה דירושה ועומדת היא, ואשמועינן האי קרא דלא בטלה קדושה בגלות טיטוס, ע"כ. ולפי זה, רבנן דפליגי עליה דר' יוסי סבירא להו דכשם שבטלה קדושת הארץ בגלות ראשונה, הכי נמי בטלה בגלות טיטוס, ויש לנו ירושה שלישית. וכתבו התוס' ששאל ה"ר שמואל את ר"י, דהכא קאמר ר' יוחנן כר' יוסי דירושה ראשונה ושניה יש להם, דקדושה ראשונה לא קדשה לעתיד לבוא, ובפרק השוחט קאמר תלמודא דלר' יוחנן קדושה ראשונה קדשה לעתיד לבוא, ומשום הכי חייב ר' יוחנן את המעלה בזמן הזה. והשיב ר"י דלמעשרות ודאי לא קדשה הארץ לעתיד לבוא, אבל קדושת ירושלים והבית קדשה, שקדושת מחיצות קיימא כל שעה מאשר לא חומה דדרשינן במגילה אף על פי שאין לו עכשיו והיה לו קודם לכן, אי נמי קדושת ירושלים משום דאיקרי נחלה אין לה הפסק, אי נמי משום דכתיב זאת מנוחתי עדי עד, ע"כ. ונראה שיש נפקותא בתירוצים אלו, דלתירוצא קמא כל קדושת מחיצות קדושה ראשונה קדשה לעתיד, ונפקא מינה לקדושת בתי ערי חומה, ולפי השני תירוצים האחרונים דוקא ירושלים קדשה לעתיד לבוא, אבל שאר כל העיירות משגלו גלות ראשונה בטלה קדושת הארץ, ואפילו קדושת בתי ערי חומה בטלה. וא"ת אכתי קשה, דלמאי אצטריך ר' יוחנן לחייב את המעלה בזמן הזה משום קדושה ראשונה דקדשה לעתיד, תיפוק ליה משום קדושת עזרא דלא בטלה, ואף על גב דלמעשרות בטלה קדושה ראשונה סבירא ליה לר' יוחנן דקדושה שניה לא בטלה, ואם כן גבי קדושת ירושלים אף דנימא דקדושה ראשונה בטלה, מכל מקום יש לחייב את המעלה בזמן הזה משום קדושה שניה דלא בטלה. ויש לומר דר' יוחנן סבירא ליה כרב הונא, דאית ליה בפרק ב' דשבועות דף י"ו דבכל אלו תנן, ומאן דאית ליה הכי, על כרחך אית ליה דקדושה ראשונה קדשה לעתיד וכדאיתא התם, דאי לא תימא הכי לא היה קדושת מחיצות בזמן בית שני, וזה הוא מן הנמנע, ומשום הכי אצטריך ר' יוחנן לחייב את המעלה בזמן הזה מטעם קדושה ראשונה, דאי לאו האי טעמא, לא היתה קדושה אפילו בימי עזרא.וריש לקיש דפטר ואית ליה דקדושה ראשונה לא קדשה לעתיד לבוא, סבירא ליה כרב נחמן דאמר באחת מכל אלו תנן, ועזרא הוא שקדש קדושי מחיצות, וסבירא ליה דכשם שנתבטל קדושת מחיצות בגלות ראשונה, הכי נמי נתבטל בגלות שניה, ומשום הכי פטר את המעלה בחוץ, וסבירא ליה דמעשרות וקדושת מחיצות אחד הם, וכולם נתבטלו בגלות ראשונה ובגלות שניה, ומשום הכי פטר את המעלה בחוץ בזמן הזה, ואית ליה נמי דתרומה דרבנן. ור' יוחנן פליג עליה בתרתי, חדא דסבירא ליה דקדושת הארץ אף שנתבטלה בגלות ראשונה, לא נתבטלה בגלות שניה, ועוד דקדושת מחיצות לא נתבטלה בגלות ראשונה. ותירוץ זה ניתן להאמר אם ר' יוחנן עצמו דחייב את המעלה בחוץ נתן טעם לדבריו משום קדושה ראשונה ניחא, אבל אם הם דברי סתמא דש"ס, שרצו לתת טעם לסברת ר' יוחנן, קשיא לי, דמנלן דר' יוחנן אית ליה דבכל אלו תנן, אימא דר' יוחנן וריש לקיש כולהו סבירא להו דקדושה ראשונה לא קדשה לעתיד, וסבירא להו כרב נחמן דאמר דבאחת מכל אלו, ועזרא קדושיה קדיש אף על גב דלא הוו אורים ותומים, אלא דאזלי לטעמייהו, דר' יוחנן אית ליה דקדושה שניה לא בטלה למעשרות והוא הדין למחיצות, ומשום הכי חייב את המעלה, וריש לקיש סבירא ליה דקדושה שניה בטלה למעשרות והוא הדין למחיצות ומשום הכי פטר את המעלה בזמן הזה, ומנלן לסתמא דש"ס דר' יוחנן מחלק בין מעשר לקדושת מחיצות. והנראה אצלי הוא, דקדושה שניה קדשה לעתיד הוא דווקא בקדושת א"י בכללה, שנתקדשה על ידי כיבוש, ובהא קא משתעי קרא דאשר ירשו אבותיך, ואשמועינן דשתי ירושות יש להם ושלישית אין להם, אבל בקדושת מחיצות שהוא דבר התלוי במעשה, או בכל אלו או באחת מכל אלו, למר כדאית ליה ולמר כדאית ליה, אין לחלק בין קדושה ראשונה לשניה, ואם קדושה ראשונה לא קדשה אלא לשעתה, קדושה שניה נמי לא קדשה אלא לשעתה, דהא לית לן קרא לקדושת מחיצות לחלק בין קדושה ראשונה לשניה. ומשום הכי ר' יוחנן שרצה לחייב את המעלה בזמן הזה והוי מטעם קדושת מחיצות, הוצרכו בגמ' לומר דטעמיה הוא משום דסבירא ליה דקדושה ראשונה קדשה לעתיד, דאי הוה סבירא ליה דלא קדשה כי אם לשעתה, גם קדושה שניה לא נתקדשה אלא לשעתה. עוד הכריחו התוס' חילוק זה, דאף מאן דאית ליה דקדושה ראשונה לא קדשה לעתיד שהוא דוקא למעשרות, אבל למחיצות קדשה לעתיד, דהא ר' אליעזר ור' יהושע אית להו בפ"ק דמגילה דקדושה ראשונה קדשה לעתיד לבוא, ובריש ביצה אית להו דתרומה בזמן הזה דרבנן, אלא ודאי דיש לחלק בין

פינוה הערות ומ"מ חלק כג פרשת מטות.

קדושת הארץ לקדושת מחיצות, ואף מאן דאית ליה דתרומה בזמן הזה דרבנן, מצי סבר דקדושת מחיצות לא נתבטלה בגלות ראשונה, וקדושת הארץ אף שנתבטלה בגלות ראשונה, בימי עזרא שחזרה ונתקדשה לא נתבטלה עוד. וריש לקיש סבירא ליה דבין קדושת הארץ ובין קדושת מחיצות הכל נתבטל בגלות ראשונה ובגלות שניה. ור' אליעזר ור' יהושע אית להו דקדושת מחיצות לא נתבטלה בגלות ראשונה, אבל קדושת הארץ כשם שנתבטלה בגלות ראשונה כך נתבטלה בגלות שניה. ואיך שיהיה עלה בידינו מסוגיא הנזכרת, דלעתיד לבוא אינו מקדש מלך המשיח את א"י אלא הרי הן מקודשות ועומדות, או בקדושה ראשונה דהיינו משקדשה יהושע למאן דאמר קדושה ראשונה קדשה לעתיד לבוא, או ע"י קדושת עזרא למאן דאמר קדושה ראשונה לא קדשה אלא לשעתה. וכל זה הוא דוקא בארצות שנתקדשו מקודם, אך אם יכבוש מלך המשיח ארצות מחדש שלא נתקדשו מקודם, פשיטא שמלך המשיח יקדש אותם. וכל זה נתבאר בדברי הראב"ד בהלכות שמטה ויובל. והנה כל הארצות אשר נתקדשו ונתחייבו בתרומות ומעשרות לעולם בקדושתם הם עומדות, ואף לעתיד לבוא שכובש אותם מלך המשיח ונותן מהם חלק לשבט לוי, לא בשביל זה פקעה קדושתם, דקדושה שבהם להיכן הלכה, והוא אינו מקדש אותם מחדש, והרי אפילו עכשיו שא"י היא ביד גוים לא פקעה קדושתה וחייבת בתרומות ומעשרות, וכל שכן לעתיד לבוא. אך הארצות שכובש מלך המשיח מחדש שלא כבשם לא יהושע ולא עזרא, וקדושתם באה ע"י מלך המשיח, והוא נותן מהם חלק לשבט לוי, אינם חייבים בתרומות ומעשרות, לפי שתרומות ומעשרות הם תחת חלק הארץ, והארצות הללו לא היו מקודשות מקודם. ולפי זה מה שאמרו, שאהרן לעתיד לבוא יזכה בתרומות ומעשרות, היינו באותם ארצות שכבר נתקדשו מקודם או על ידי יהושע או על ידי עזרא. וזהו כונת שמואל באומרו כל מה שהראהו הקדוש ברוך הוא למשה חייב במעשר, דשמואל סבירא ליה כמאן דאמר קדושה ראשונה קדשה לשעתה וקדשה לעתיד לבוא וכמ"ש התוס', ואמר אל יעלה בדעתך דלעתיד לבוא דשבט לוי נוטל חלק בארץ דלא יהיו נוהגים תרומות ומעשרות, אלא כל מה שהראהו הקדוש ברוך הוא למשה דהיינו מה שכבש יהושע וקדשו לעולם חייב במעשר, דמאחר שנתקדש ונתחייב במעשר לא פקעה קדושתה לעולם, ואפילו בזמן מלך המשיח דשבט לוי נוטל חלק בארץ. לאפוקי קיני וקניזי וקדמוני, שאף שהם מהארצות שנכרת עליהם ברית לאברהם, מכל מקום אינם חייבות במעשר, מאחר שלא נכבשו מעולם ולא נתקדשו לא ע"י יהושע ולא ע"י עזרא, ומלך המשיח עתיד לקדשם ונותן מהם חלק לשבט לוי, ואינן מקודשות לתרומות ומעשרות, לפי שהם תחת חלק הארץ ולעתיד נוטלין הלוים חלק בארץ. ולפי זה בכל החלוקות, הן בחיוב המעשר הן בפטור המעשר, השמיענו שמואל דברים מחודשים. ובזה נבוא ליישב מאמר הקודם. ויש לדקדק בו, דמאחר דסופנו לרבות כל העולם, א"כ למה אמר בתחלה ארץ ישראל לכם, הוה ליה למימר בקיצור כל העולם הוא לכם שנאמר כל המקום אשר תדרוך כף רגלכם בו לכם יהיה. ועוד יש לדקדק במ"ש ולא א"י בלבד אלא אפילו כל הארצות, דלמה זה שינה הלשון בכאן, דבכל החלוקות אמר הצדקה לכם, הרחמים לכם, א"י לכם, הכי נמי הוה ליה למימר כל הארצות לכם, ולמה זה שינה ואמר ולא א"י בלבד אלא כל הארצות.ובמה שכתבנו יתבאר, שהדבר ידוע דא"י מקודשת מכל הארצות קדושת עולם בתרומות ומעשרות, ומאותה שעה שעלתה בחלקו של מקום נתקדשה קדושת עולם וכדאיתא במדרש. והנה מתחלה אמרו שנתן לנו ה' הצדקה והרחמים, ואחר כך אמר שנתן לנו א"י שהיא ארץ קדושה, שנתקדשה מאז ומקדם קדושת עולם, וחזר ואמר שמלבד זאת המעלה אשר נתן לנו את הארץ הקדושה הלזו, עוד נתן לנו מעלה אחרת, שנתן לנו כח שאף שאר כל הארצות יהיה בנו כח לקדשם בקדושת א"י, ויליף לה מדכתיב כל המקום אשר תדרוך כף רגלכם בו לכם יהיה, והיינו הפסוק עצמו שדרשו בספרי ללמוד ממנו שאף חו"ל דינו כא"י, וזהו מה שאמרו ולא א"י בלבד יש בה זאת הקדושה של תרומות ומעשרות, אלא אפילו כל הארצות נתן לנו זאת המעלה לקדשם בקדושת א"י לעתיד לבוא, ובא אשר לו הבית ונגילה ונשמחה בו.

רמב"ם הלכות שמיטה פרק יג הלכה א. שֵׁבֶט לֵוִי אַף עַל פִּי שֶׁאֵין לָהֶם חֵלֶק בָּאָרֶץ כְּבָר נִצְטַוּוּ יִשְׂרָאֵל לִתֵּן לָהֶם עָרִים לָשֶׁבֶת וּמִגְרְשֵׁיהֶם. וְהֶעָרִים הֵם שֵׁשׁ עָרֵי מִקְלָט וַעֲלֵיהֶן שְׁתַּיִם וְאַרְבָּעִים עִיר. וּכְשֶׁמּוֹסִיפִין עָרֵי מִקְלָט אֲחֵרוֹת בִּימֵי הַמָּשִׁיחַ הַכֹּל לַלְוִיִּם:

מנחת חינוך מצוה תח. שנצטוו ישראל לתת לשבט לוי ערים לשבת בהם אחר שאין להם וכו' מאחר שאין להם חלק בארץ שנא' צו את בנ"י ונתנו ללוים וכו'. מצוה זו מבואר בר"מ פי"ג מהל' שמיטה ויובל ולשון הרהמ"ח שנותנים חלק ונחלה בארץ וכו' דהיינו תמורת חלקם בארץ צוה הקב"ה ליתן להם על כל פנים

ערים לשבת ול' הר"מ שבט לוי אף על פי שאין להם חלק בארץ כבר נצטוו ישראל וכו' והוא בדרך רבותא ולא בדרך תמורה. והר"מ כ' בסוף פ"ז על הא דכהנים ולוים אינם נוטלים חלק בארץ יראה לי שאין הדברים אמורים אלא בארץ שנכרתה עלי' ברית לאברהם ליצחק וליעקב וכו' אבל כל שאר הארצות שכיבש מלך ממלכי ישראל הרי הכהנים והלוים באותן הארצות ככל ישראל עכ"ל וכונתו דבפרק א' מהלכות תרומות כ' כל שכובש מלך ישראל איזה ארץ לאחר שנכבשה ארץ ז' עממים הרי היא קדוש בקדושת א"י וסורי' דדהע"ה כבש אותה קודם שנכבש ארץ ז' עממים ע"כ אינו קדוש בקדושת א"י ע"ש וסובר הר"מ כאן אף על פי דקדוש בקדושת א"י יש לכהנים ולוים חלק ככל ישראל כיון דאינ' מהארץ שנכרתה עלי' ברית לאברהם יצחק ויעקב. והנה באותן הארצות דנוטלין בשוה עם כל ישראל לדעת הרהמ"ח אין נותנים להם ערים כלל כיון דיש להם חלק. אך לדעת הר"מ אפשר דמ"מ מצוה על ישראל ליתן להם ערים מחלקם כמו תו"מ דמצוה על ישראל ליתן להם אף על פי שיש להם חלק לדעת הר"מ ותו"מ הם ג"כ עבור חלקם בארץ מכל מקום סובר הר"מ דאין חלוק ע"כ נותנים להם ובאמת הראב"ד השיג על הר"מ דלא יטלו תו"מ כיון דנוטלי' חלק וכו' אבל הר"מ ס"ל דלא חילק בזה אף על פי דנוטלין נחלה מכל מקום נותנים להם תו"מ אם כן ה"נ אף על פי דנוטלים נחלה מכל מקום נותנים להם ערים מחלקם. מכל מקום מצד הסברא נראה כיון דנוטלין חלק בארץ גם הר"מ מודה דאין נותנים להם ומכל מקום צ"ע. וכ' הר"ם ערי מקלט שמוסיפין בימי המשיח הכל ללוי' ובפ"ח מהלכות רוצח כ' וז"ל בימי מלך המשית מוסיפין שלש אחרות על אלו השש שנא' וכו' והיכן מוסיפין אות' בערי הקני והקניזי והקדמוני שנכרת לא"א ברית ועדיין וכו'. ונראה דהשלשה אומות הללו הם בכלל א"י כיון דנכרת' ברית לא"א ע"ה ולא יטלו הכהנים הלוים חלק ע"כ יתנו להם ערים. ומ"ש הר"מ כאן נכרתה ברית וכו' הג' ג"כ בכלל כיון דנכרתה ברית ונתקדשה בימי המלך המשיח ושאר כל הארצות היינו חוץ לעשר' עממים דלא נכרתה עליהם ברית וכן מבואר ברש"י על התורה בפ' שופטים ע"פ ונחלה וכו' מבואר על כן לא הי' ללוי חלק וכו' לרבות קני וקניזי וקדמוני בשם הספרי מבואר להדיא דלע"ל לא יטלו הלוים חלק בכל העשרה עממים ע"ש. וכן ראיתי להדיא בספרי פ' קרח. והגמרא דידן חולק על הספרי דמבואר בב"ב דף קכ"ב דלע"ל יטלו הלוים נחלה בא"י שנאמר שער לוי וכו' וכן כתב הסמ"ג ומובא במנ"ל כאן

והספרי ס"ל דקני וכו' לא יטלו וזה יהי' לע"ל. ובאמת אני תמה על הש"ס שלנו כיון דהוא לאו בתורה דשבט לוי לא יטלו האיך יתעקר המצוה בימי מלך המשיח והלא אלה המצות וכו' שאין הנביא רשאי לחדש דבר והאיך חידש יחזקאל ע"פ הנבואה ד"ז והלא כ"פ ביחזקאל שסותרים ד"ת מה שניבא על לע"ל ודרשו חכמינו זכרונם לברכה ע' במנחות ובכ"מ והאיך לא דרשו פ"ז והפוסקים הסמ"ג הביאו אותו לפסק הלכה וצ"ע. והנה לפמ"ש דמסתבר' דנתינת הערים תלוי בארץ אשר אם אין נוחלין נותנים להם ואם נוטלים חלק אין נותני' להם קצ"ע על הסמ"ג למה בהל"ת שלא יטלו הלוים וכו' מביא דלע"ל יטלו וכו' ובעשה ליתן להם וכו' אינו מביא דלע"ל לא יתנו להם כיון דיהיה להם חלק בארץ. והנה הר"מ והרהמ"ח סוברים מפורש דלע"ל יתנו להם ערים כמבואר בדבריהם. ונראה ג"כ דסוברים דלע"ל לא יטלו הלוים גם כן נחלה מי' עממים דאי היו סוברים כהש"ס דידן הי' הר"מ מביא זה הדין על לע"ל כמו שמביא פ"ד מה' מלכים דמלך המשיח לע"ל יטול חלק מי"ג מארצות שיכבוש והוא ג"כ בב"ב שם ואינו מביא זה דהלוים יטלו חלק ג"כ נראה דלא ס"ל ד"ז וצ"ע האיך פסק כספרי נגד הש"ס שלנו עי' בפ"ה מהלכות מלוה ולוה. ע' בהגהות זרע אברהם על הספרי בפ' קרח. ואינו מבואר אם גזה"כ הוא ליתן להם מערי שבעה העממים שמנה וארבעים עיר ואם אחר כך נתרבו הלוים ואינו מספיק להם מכל מקום אין נותנים להם יותר או אפשר דאז בשעת חילוק הארץ הי' מספיק להם דהי' גלוי וידוע לפני מי שאמר והיה דמספיק להם ולדורות הבאים צריכים ליתן יותר אם יצטרכו או גזירת הכתוב דלא יותר ממ"ח עיר יש להם בארץ זיי"ן עממים וגם לפי דברי הר"מ דלע"ל יהיה להם עוד שלשה ערים בארצות קני וקניזי וקדמוני אי בדוקא הוא ולא יותר אם כן בארץ ז' עממים יש להם קרוב לז' עיירות ובהג' אומות לע"ל יהי' להם עיר א' בכל אומה וגם בב"ש שלא הי' רק שני שבטים ולא כבשו כל א"י כמבואר הרבה כרכים וכו' כמה עיירות היו נותנים להם אי נותנין לכל שבט ד' עיירות או לפי ערך הארץ שכבשו הכל אינו מבואר וספק עד יבוא ויורה צדק לנו בב"א. והראב"ד בהשגות חולק על הר"מ ודעתו דכל ארצות שכיבש מלך ישראל אין לשבט לוי חלק ונחלה וכו' ע"ש ולדעתי בודאי נותנים להם עיירות לשבת ואין מבואר כמה. ודע דאף הראב"ד החולק הוא דוקא באותן שכיבש מלך ישראל לאחר כבישת ז' אומות דיש להם קדושת א"י כמבואר בר"מ פ"א מהלכות תרומות אבל באותם הארצות שכובש ואין בהם קדושת א"י כגון

שנכבשה קודם כבישת ז"א או שלא מדעת רוב ישראל פשוט דשבט לוי הוא שוה דאין בהם קדושת א"י כלל ולא נא' בארצם לא וכו' וז"פ. ומבואר בערכין דף ל"ג ע"ב עיירות הללו שנותנים ללוים אין עושים אותם לא כפרים קטנים ולא כרכים גדולים וכו' היינו עיירות מוקפים חומה והר"מ לא הביא זה כאן וסמך עצמו על שכ' זה פ"ח מהלכו' רוצח גבי ערי מקלט וכל ערי הלוים הן ערי מקלט וע"ש בלשון הר"מ ומה שדקדק המנ"ל בלשונו ובלשון הר"מ ונראה שם מהש"ס אף על פי שאין נותנים עיר מו"ח מכל מקום באם רוצים מקיפים חומה וע"ש במנ"ל מה שהקשה ע"ז דנראה דעיר מקלט אין מקיפים בשום פעם כפרש"י שלא יהי' גואל הדם מצוי שם עיין במכות דף י' וע' מ"ש במצו' שמ"א. ואני מסופק הא דכל ערי הלוים הם קולטים נפקא לן מקרא ועליהם תתנו שנים וארבעים עיר אם דוקא אותם העיירות הם קולטים אבל אם כבשו עוד ארצות לדעת הראב"ד כמ"ש לעיל דנותנים להם ערים אם קולטים ג"כ או אפשר גזה"כ דוקא אלו המ"ח וגם לדעת הכסף משנה דהלוים נוטלים חלק בשאר ארצות אם עריהם שנוטלים קולטים דאפשר בעיירות שנותנים להם עפ"י התורה קולטים ולא שנוטלים בתורת נחלה וכ"ז צ"ע עד יבוא ויורה צדק לנו בב"א. והערים הללו נותנים ללוים ואת מגרשיהם היינו שלשה אלפים אמה מקיר העיר וחוצה לכל רוח אלף אמה למגרש היינו מקום פנוי ושני אלפים אמות לשדות ולכרמים ונותנים להם לכל עיר בית הקברות חוץ לתחום הנ"ל שנא' ולכל חייתם וכו' לחיים נתנו העיירות והתחום הנ"ל ולא וכו' וכן מבואר בדברי הרהמ"ח במצוה שמ"ב אבל דעת רש"י בסוטה דנותנים להם שני אלפים אמה לכל רוח אלף אמה למגרש ואלף אמה לשדות ולכרמים. ועיין בכסף משנה הטעם לדברי הר"מ אף דברייתא דעירובין מסייע לדברי רש"י ע"ש. ומבואר בעירובין דף ג' ע"ב דאמות של תורה יש מהם שוחקות ויש מהם עוצבות לחומרא ומובא בח"ז במצות סוכה ובכ"מ. יש לספק כאן אם נותנים להם שוחקות דספק מצוה לחומרא או אפשר כיון דישראל מוחזקים וצריכים ליתן ללוים הו"ל ספק ממון לקולא ונותנים להם רק עוצבות וכמה שוחק יתירה על עצב מבואר בכ"מ והבאנו לעיל ע"ש. ומבואר בעירובין דף נ"ח ע"ב דאין מקדרין לא בעגלה ערופה ולא בערי מקלט מפני שמדידתן מן התורה והיינו דמודדין המדרון כקרקע חלקה ע"ש ורש"י פי' גבי ערי מקלט (דתרומה) [דתחומה] קולט והר"מ פ"ט מהלכות רוצח כ' ד"ז דאין מקדרין גבי עגלה ערופה ובפ"ח גבי ערי מקלט לא כתב זה ופשוט דגם כאן הדין כן כיון דמדידה מן התורה:

שם מצוה תקד. שלא ליטול שבט לוי חלק בנחלה ובביזה, שלא יטול שבט לוי חלק בביזה. שלא ליטול כל שבט לוי חלק בארץ ובביזה וכו'. מבואר בר"מ פרק י"ג מהלכות שמיטה ויובל. וכתב הר"מ דכהן או לוי שנטל חלק בביזה לוקה ואם נטל נחלה בארץ מעבירין אותו ממנה מבואר דעל ביזה לוקה ואינו משיב ונחלה לוקחין מאתו ואינו לוקה ובאמת זה נכון דנחלה כיון דמעבירין אינו לוקה דהו"ל ככל הלאוין שבממון דנתנו לתשלומין ואינו לוקה אך מ"ש על הביזה דלוקין צ"ע למה לא נטלו ממנו ג"כ ואפי' נשרף משלם ממון א"כ למה לוקין. וא"י שום חילוק בין נחלה ובין ביזה. והרהמ"ח כ' כאן דעל הביזה אין לוקין מטעם אב"מ או ניתן להשבון ולא הביא דברי הר"מ וע' במ"ל שעמד בזה על הר"מ דלוקין על הביזה ומביא דברי הרהמ"ח כאן דאין לוקין. וגם הר"מ פי"ט מהלכות סנהדרין לא מנה לאו זה בכלל הלוקין אך זה ג"כ צ"ע למה בנחלה מעבירין מידו ולא ביזה. וכ' הר"מ שם וז"ל יראה לי שאין הדברים אמורים אלא בארץ שנכרתה ברית לאברהם ליצחק וליעקב וירשוהו בניהם ונתחלקה להם אבל שאר כל הארצות שכובש מלך ממלכי ישראל הרי הכהנים והלוים באותן הארצות ובביזתן ככל ישראל עכ"ל והראב"ד השיג ע"ז דבביזת מדין ג"כ לא נטלו רק מכס המבואר בתורה במצות יוצר הכל ית"ש. וגם לא יטלו תו"מ בשאר ארצות כי תו"מ תחת חלק הארץ וכו' וע' בכ"מ ובלח"מ ובמ"ל שם. ואפשר דאף קיני וקניזי וקדמוני הם בכלל הארץ שנכרת ברית ולא יטלו הלוים וכו' ועיין בספר פר"ד בדרך הקודש. אך הג' אומות נזכה לע"ל ולעתיד יטלו שבט לוי נחלה וחלק כמבואר בב"ב דף קכ"ב והסמ"ג פוסק כן א"כ יטלו אף בז' עממין ג"כ ודבר זה צ"ע דלע"ל יתבטלו שני המצות והאיך יכול הנביא לעקור דבר מה"ת ואלה המצות כתיב וגו' ומכש"כ לעקור לעולם וצע"ג בזה וע' במ"ל בה' יסוה"ת. וזה פשוט אצלי אם מלך כובש איזה מדינה שלא מדעת רוב ישראל או קודם ז' עממין כמו סורי' דזה אינו א"י כלל בודאי נוטלים הכהנים והלוים חלק וגם הראב"ד מודה אך ממדין קשה קצת ועי' בפרשת מסעי באריכות:

שיחות קודש תשמ"ו חלק א עמוד 478. ראה בסוף.

תבוא כו, ג. וּבָאתָ֙ אֶל־הַכֹּהֵ֔ן אֲשֶׁ֥ר יִהְיֶ֖ה בַּיָּמִ֣ים הָהֵ֑ם

וְאָמַרְתָּ֣ אֵלָ֔יו הִגַּ֤דְתִּי הַיּוֹם֙ לַיהוָ֣ה אֱלֹהֶ֔יךָ כִּי־בָ֙אתִי֙ אֶל־הָאָ֔רֶץ אֲשֶׁ֨ר נִשְׁבַּ֧ע יְהוָ֛ה לַאֲבֹתֵ֖ינוּ לָ֥תֶת לָֽנוּ׃

ספרי. רבי שמעון אומר פרט לעבר הירדן שנטלתו מעצמך.

אור החיים פרשתינו לב, ז. אשר נתן להם ה'. נתכוון גם בזה כנגד מה שנתכוונו במאמר אשר הכה ה' וגו' לומר שדין הארץ יש לה, אמר להם שעל כל פנים יש הפרש בין הארץ אשר הם באים שמה מארץ אשר הם רוצים, כי הארץ נתן להם ה' מה שאין כן ארץ סיחון ועוג אינה בכלל ארץ שנתן ה' לאברהם, וכדתניא (ספרי ח"ב רצט) וזה לשונם לתת לך פרט לעבר הירדן שנטלת מעצמך, והגם שסברא זו סברת ר' שמעון אבל תנא קמא דורש דרשה אחרת, מדרבי שמעון נשמע לתנא קמא כי מן הסתם אינם חולקים בעיקר הדבר אם ארץ סיחון ועוג היא בכלל מה שנתן ה' לאברהם אם לאו: גם מצינו שאמרו רז"ל (במד"ר פ"ז) בעשר קדושות שאין עבר הירדן ראוי לבית המקדש ולשכון השכינה, וכן אמר הכתוב (יהושע כ"ב:י"ט) אם טמאה ארץ אחוזתכם, הא למדת שיש הפרש בין ארץ סיחון ועוג לארץ ישראל, ואפשר כי מטעם זה לא היה בדעת משה לחלקה לשבטים והיה חפץ שיהיו כל ישראל בארץ אשר נתן ה' להם להיותה יותר קדושה, ועיין בפרשת דברים (ג' י"ג) בפסוק ההוא יקרא ארץ רפאים:

אור החיים דברים ג, יג. עוד נראה כי לעולם כל אשר בשם רפאים יכונה נכלל במאמר ה' לאברהם ואת הרפאים, וארץ סיחון ועוג בכלל אשר נתן ה' היא שהרי קראה הכתוב ארץ האמורי וארץ עוג גם כן הרי קראה רפאים שהם החוי, ופירוש ברייתא של ספרי שאמר פרט לעבר הירדן הוא על ישיבת הארץ, כי הגם שנתן ה' ז' עממין לאברהם לא כל הארצות שוות בענין זה שיהיו ראוים לדור בהם, ויהיה זה כענין קדושת הארץ עצמו שמצינו עשר הדרגות קדושה בארץ עצמה במקומותיה, ותהיה ארץ סיחון ועוג פחותה למטה, והגם שנתן ה' אותה לאברהם תהיה לשלל עמה וגוף הארץ תהיה כשאר השלל או לשמה אבל לא לדירה: **והוא** מה שאמרו בספרי לתת לנו פרט לעבר הירדן שם דקדק הכתוב לומר באתי אל הארץ אשר נשבע ה' לתת לנו פי' הארץ אשר נשבע ה' שיתן לנו לדירתנו, למעט שאר ארצות שהגם שנתנם לנו לא נתן הארץ לדירה מפני שאינה ראויה לקדושה, ותמצא שנתן גם כן עמון ומואב ואדום שהם הקיני והקניזי והקדמוני וכתיב (ירטי' מ"ט) והיתה אדום לשמה, וכמו כן היתה ראויה להיות ארץ סיחון ועוג, אבל ארץ ישראל היא מה שנשבע ה' לתת לישראל לשכון שם. ושמור לך כלל זה גם כן שהגם שלא נתן ה' הארץ לדור בה, וגם שלא נתן עמה לאברהם וכבשוה רוב ישראל יש לנהוג בה דין קדושה בשביל שנכבשה לפני ה'.

רמב"ן חוקת כא, כא. וישלח ישראל מלאכים אל סיחון וגו' אעברה בארצך אף על פי שלא נצטוו לשלוח להם לשלום פתחו להם בשלום לשון רש"י (רש"י על במדבר כ"א:כ"ב) ועוד אבאר בע"ה במקומו (דברים כ י) כי בכל האומות נצטוו לפתוח להם לשלום חוץ מעמון ומואב אבל באמת מה שאמר לו **אעברה בארצך** זה היה משה עושה מעצמו דרך פיוס כי ארץ סיחון ועוג ירושתם של ישראל היתה כי לאמורי היא והיה מן הדין שאם יענו שלום ופתחו להם שיהיה כל העם הנמצא בה להם למס ועבדום אבל משה היה יודע כי ישראל עתה לא יכבשו כל עשרה עממים והיה חפץ שיהיה כל כבושם מעבר לירדן והלאה שיהיה מושבם יחד ושהיא הארץ הטובה אשר היא זבת חלב ודבש הלא תראה שאם לא בקשוהו ממנו בני גד ובני ראובן לא היה מניח שם אדם אלא שתהיה לחרבה וכן שנוי בספרי (תבא רצט) לתת לך פרט לעבר הירדן שנטלת מעצמך ועוד אמרו רבותינו (במדב"ר ז ח) בעשר קדושות שאין עבר הירדן ראוי לבית המקדש ולשכון השכינה וכן נראה בכתוב שאמר (יהושע כב יט) ואך אם טמאה ארץ אחזתכם וגו' ולא שלחו אל עוג דברי שלום כי הוא כאשר ראה כי הכו את סיחון יצא לקראתם למלחמה:

רמב"ן פרשתינו לא, כח. והרמת מכס לה' גם המכס הזה מפני שהיה השלל הזה מנקמת ה' בארץ לא להם אבל בארץ סיחון ועוג לא נתנו לכהנים וללוים מהם כלום אבל הוזהרו מהם שנאמר (במדבר י"ח:כ') וחלק לא יהיה לך בתוכם אפילו בבזה:

פרשת דרכים דרוש ח. במדרש מפני מה לא נכנס משה לארץ ישראל, כדי שיביא עמו לעתיד לבוא דור המדבר, שנאמר כי שם חלקת מחוקק ספון ויתא ראשי עם מה טעם שם חלקת מחוקק ספון, משום ויתא ראשי עם, ע"כ. מודעת זאת לעיני כל הקהל מעלת א"י כי רבה היא, באמת אמרו כל המרבה לספר בשבחה מגרעות נתן, וכבר האריך הרמב"ן ז"ל בפירוש התורה אמר מר שהשגת השלמות הנפשיי, דהיינו לעבוד את ה' ולדבקה בו, אינו כי אם בא"י, לפי שאינה תחת שר אלא מושגחת

ממנו יתברך, עיני ה' אלהיך בה דורש אותה תמיד. ואשכחן לרז"ל דאמרו דזכותא דא"י מגנא ומצלא לבטל יצר הרע דעבודה זרה, כדגרסינן בסוגיא פ"ט דערכין וזה פריה, ויעשו כל הקהל השבים מן השבי סוכות וישבו בסוכות כי לא עשו מימי ישוע בן נון וגו', אפשר בא דוד ולא עשו סוכות עד שבא עזרא וכו', אלא דבעו רחמי על יצרא דעבודה זרה ובטלוהו ואגין זכותא עלייהו כי סוכה, והיינו דקא קפיד קרא עילויה דיהושע, דבכל דוכתא כתיב יהושע והכא כתיב ישוע, בשלמא משה לא בעא רחמי דלא הוה ליה זכותא דא"י, אלא יהושע דהוה ליה זכותא דא"י אמאי לא בעא רחמי על יצרא דעבודה זרה ובטליה, ע"כ. ובזה יובן מאמר הכתוב כי אנכי מת בארץ הזאת אינני עובר את הירדן וכו', השמרו לכם פן תשכחו את ברית ה' אלהיכם אשר כרת עמכם ועשיתם לכם פסל וגו'. דיש לדקדק באומרו כי אנכי מת, דאיך הוא נתינת טעם למה שרוצה להזהירם שלא יעבדו עבודה זרה, והלא אף אלו היה חי אלף שנים בדין הוא שיזהירם על מצות ה', וכבר הרגישו בזה המפרשים ותירצו, יע"ש. אך לפי דרכנו הדברים כפשטן, שרמז להם משה שזה שאני מזהיר אתכם שלא תעשו לכם תמונת כל סמל, היינו משום כי אנכי מת בארץ הזאת אינני עובר את הירדן, ואין אני יכול לבטל יצרא דעבודה זרה לפי שאין לי זכותא דא"י, שאם אני הייתי עובר את הירדן, לא הייתי צריך לומר לכם שלא תעבדו עבודה זרה, לפי שהייתי מבטל יצרא דעבודה זרה כדרך שעשו בימי עזרא. ודרך אגב הנה באתי לעורר מאי דקשיא לי בגזרת ה', ההוא אמר לא תביאו את הקהל הזה אל הארץ אשר נתתי להם, דאם כן היאך כבש משה ארץ סיחון ועוג שהרי בכלל ז' עממין הם. ורז"ל אמרו בפרשת ואתחנן אל ה', בעת ההיא, לאחר שכבשתי ארץ סיחון ועוג דמיתי שמא הותר הנדר. והדבר ברור דכונת משה היתה לפי שהיה סבור שארץ סיחון ועוג הם בכלל א"י, ועל זה בא בטענה לומר נדר שהותר מקצתו הותר כולו. ולפי האמת יש לתמוה, מה נשתנו ארץ סיחון ועוג טפי משאר א"י.ומהר"י אדרבי ז"ל מכח קושיא זו רצה לומר, שמשה היה סבור שארץ סיחון ועוג הם בכלל א"י, אבל קושטא דמלתא שאינם בכלל א"י. ואני תמיה עליו, דמלתא דפשיטא היא שהם בכלל א"י, והעד על זה דתנא דמתניתין מיעט ארץ סיחון ועוג מן הבכורים מפני שאינה ארץ זבת חלב ודבש, ולענין תרומות ומעשרות חיובם מן התורה וכמ"ש מרן.והרמב"ן ז"ל כתב, שהטעם שלא צוה ה' פרשת גיעולי מדין במלחמת סיחון ועוג הוא מפני שסיחון ועוג הוא מז' עממין, ובז' עממין כתיב ואכלת את שלל אויביך ודרשו רז"ל אפילו קדלי דחזירי, וכל שכן גיעולי גוים.הן אמת, דכפי מ"ש הרמב"ם בהלכות מלכים שלא הותר להם דבר של איסור אלא כשאין להם מה לאכול, אין תירוצו של הרמב"ן עולה כהוגן.אך דברי הרמב"ם תמוהים בעיני, דבפ"ק דחולין איבעיא לן, איברי בשר נחירה שנכנסו עם ישראל לארץ מהו, ובעי בגמרא אימת, אילימא בז' שכבשו וז' שחלקו, השתא קדלי דחזירי אשתרי בשר נחירה מיבעיא, ואם כדברי הרמב"ם אין כאן קושיה, כי על כן נראה לי שהרמב"ן דחה דברי הרמב"ם.שוב ראיתי להרמב"ן, שהביא דברי הרמב"ם הנזכרים ותמה עליהם. מכל מקום למדנו שארץ סיחון ועוג היא מכלל ז' עממין.ועוד ראיה ממ"ש רש"י בפירוש התורה, שאזהרת הכתוב בכהנים שלא יהיה להם חלק ונחלה היא אף בארץ סיחון ועוג, ועיין בדברי הרמב"ם סוף הלכות שמטה ויובל, וצ"ע.

מסעי לה, ו. וְאֵת הֶעָרִים אֲשֶׁר תִּתְּנוּ לַלְוִיִּם אֵת שֵׁשׁ־עָרֵי הַמִּקְלָט אֲשֶׁר תִּתְּנוּ לָנֻס שָׁמָּה הָרֹצֵחַ וַעֲלֵיהֶם תִּתְּנוּ אַרְבָּעִים וּשְׁתַּיִם עִיר׃

רמב"ן שם לה, יד. את שלש הערים ואע"פ שבארץ כנען תשעה המטות וכאן אינם אלא שנים וחצי השוה מנין ערי מקלט שלהם כי בגלעד נפישי רוצחים דכתיב (הושע ו ח) גלעד קרית פועלי און עקבה מדם לשון רש"י (רש"י על במדבר ל״ה:י״ד) מדברי רז"ל (מכות ט) ואע"פ שאין המקלט אלא בשוגגין היו שופכי דמים במרמה ומראין עצמן כשוגגין והוצרך להרבות להם ערי מקלט לקלוט את כולן שלא נודע מי המזיד ואם כן צוה הקב"ה זה על שם העתיד על דרך וקם העם הזה וזנה (דברים לא טז) או שיאמרו שהיה אויר ארץ גלעד מגדלת רוצחים מאז היתה לגוי ואני תמה כי על דעת רז"ל (מכות י) הכתוב שאמר (במדבר ל״ה:ו׳) ועליהם תתנו ארבעים ושתים עיר כולם למקלט צוה בהם והנה היו מהם בארץ כנען ל"ו ערים ובעבר הירדן ו' וכולן קולטות לדעת רז"ל והנה היו המקלטים לכל ארץ ישראל ביושר והשויה כי ארבע ערי מקלט יגיעו לשבט גם חשב שבט מנשה בארץ כנען מפני שרובו שם היה ואולי בערי המועדה ריבה ה' בעבר הירדן לכבוד משה שיבדיל הוא חציין אבל בכללן במדה ובמנין היו ועל דרך הפשט נראה בעיני כי ארץ עבר הירדן היתה גדולה מאד כי הם שני מלכי האמורי גדולים שהמקראות מפליגים בהם ואף כי עמון ומואב טהרו (ס"א נזהרו) בהם ומלכי ארץ כנען מלכי עיירות לכל מושל עיר יקראו לו מלך כאשר אתה

רואה מלך ירושלם אחד מלך חברון אחד (יהושע יב י) וביניהם מהלך חצי יום וכן הזכירו חכמים (שמו"ר לב ב) בין בית אל לעי ארבעת מילין שלזו מלך ולזו מלך ויתכן שכן היה המנהג בדורות ההם שכל אדון עיר יקרא מלך או היה לכבוד ארץ ישראל כמדרש רז"ל מכל מקום לא היו מלכי ארצות רק מלכי עיר ועיר וכן כתוב (שופטים א ז) שבעים מלכים בהונות ידיהם ורגליהם מקוצצים היו מלקטים תחת שולחני והנה היתה עבר הירדן גדולה מאד ראויה לשלש ערי מקלט ככל ארץ ישראל מן הירדן והלאה והיו אלה השש ערים לבדן קולטות והארבעים ושתים למגרשי הלוים לא למקלט:

יהושע כא, כז. וְלִבְנֵי גֵרְשׁוֹן מִמִּשְׁפְּחֹת הַלְוִיִּם מֵחֲצִי מַטֵּה מְנַשֶּׁה אֶת־עִיר מִקְלַט הָרֹצֵחַ אֶת־[גּוֹלָן] (גלון) בַּבָּשָׁן וְאֶת־מִגְרָשֶׁהָ וְאֶת־בְּעֶשְׁתְּרָה וְאֶת־מִגְרָשֶׁהָ עָרִים שְׁתָּיִם

שם כב, יט. וְאַךְ אִם־טְמֵאָה אֶרֶץ אֲחֻזַּתְכֶם עִבְרוּ לָכֶם אֶל־אֶרֶץ אֲחֻזַּת יְהֹוָה אֲשֶׁר שָׁכַן־שָׁם מִשְׁכַּן יְהֹוָה וְהֵאָחֲזוּ בְּתוֹכֵנוּ וּבַיהֹוָה אַל־תִּמְרֹדוּ וְאֹתָנוּ אַל־תִּמְרֹדוּ בִּבְנֹתְכֶם לָכֶם מִזְבֵּחַ מִבַּלְעֲדֵי מִזְבַּח יְהֹוָה אֱלֹהֵינוּ:

פרשתינו לב, לג-מב. וַיִּתֵּן לָהֶם ׀ מֹשֶׁה לִבְנֵי־גָד וְלִבְנֵי רְאוּבֵן וְלַחֲצִי ׀ שֵׁבֶט ׀ מְנַשֶּׁה בֶן־יוֹסֵף אֶת־מַמְלֶכֶת סִיחֹן מֶלֶךְ הָאֱמֹרִי וְאֶת־מַמְלֶכֶת עוֹג מֶלֶךְ הַבָּשָׁן הָאָרֶץ לְעָרֶיהָ בִּגְבֻלֹת עָרֵי הָאָרֶץ סָבִיב: וַיִּבְנוּ בְנֵי־גָד אֶת־דִּיבֹן וְאֶת־עֲטָרֹת וְאֵת עֲרֹעֵר: וְאֶת־עַטְרֹת שׁוֹפָן וְאֶת־יַעְזֵר וְיָגְבְּהָה: וְאֶת־בֵּית נִמְרָה וְאֶת־בֵּית הָרָן עָרֵי מִבְצָר וְגִדְרֹת צֹאן: וּבְנֵי רְאוּבֵן בָּנוּ אֶת־חֶשְׁבּוֹן וְאֶת־אֶלְעָלֵא וְאֵת קִרְיָתָיִם: וְאֶת־נְבוֹ וְאֶת־בַּעַל מְעוֹן מוּסַבֹּת שֵׁם וְאֶת־שִׂבְמָה וַיִּקְרְאוּ בְשֵׁמֹת אֶת־שְׁמוֹת הֶעָרִים אֲשֶׁר בָּנוּ: וַיֵּלְכוּ בְּנֵי מָכִיר בֶּן־מְנַשֶּׁה גִּלְעָדָה וַיִּלְכְּדֻהָ וַיּוֹרֶשׁ אֶת־הָאֱמֹרִי אֲשֶׁר־בָּהּ: וַיִּתֵּן מֹשֶׁה אֶת־הַגִּלְעָד לְמָכִיר בֶּן־מְנַשֶּׁה וַיֵּשֶׁב בָּהּ: וְיָאִיר בֶּן־מְנַשֶּׁה הָלַךְ וַיִּלְכֹּד אֶת־חַוֹּתֵיהֶם וַיִּקְרָא אֶתְהֶן חַוֹּת יָאִיר: וְנֹבַח הָלַךְ וַיִּלְכֹּד אֶת־קְנָת וְאֶת־בְּנֹתֶיהָ וַיִּקְרָא לָה נֹבַח בִּשְׁמוֹ:

לקוטי תורה בחוקותי נ עמוד ב. וילך ראובן בימי קציר חטים וימצא דודאים בשדה (ע' בסנהדרין צ"ט ב'. וברבות ויצא ר"פ ע"ב). חנוך לנער ע"פ דרכו גם כי יזקין לא יסור ממנה. יותן את הארץ הזאת לעבדיך. וע"ש הפי' כפשוטו במ"כ ובידי משה בשם פרש"י ונכון הוא ולפ"ז זהו גריעותא להם וכמ"ש ברבות ס"פ מטות שעליהם נאמר נחלה מבוהלת בראשונה כו'. וצ"ל דהפסוק חנוך לנער ע"פ דרכו הוא מעלה ושבח שראוי לעשות כן. גם בלא"ה מבואר בסש"ב ח"ב הקושיא בפסוק חנוך לנער דמדכתיב ע"פ דרכו משמע שאינה דרך האמת לאמתו וא"כ מאי מעליותא שגם כי יזקין לא יסור ממנה. והענין כי הנה בפי' וימצא דודאים יש במדרש שני פירושים. א' שהן מין עשב וע' בהרמב"ן בפי' התורה שם. הב' שהן שעורים. ועמ"ש בד"ה אסור לאדם שיטעום עד שיתן מאכל לבהמתו שנאמר ונתתי עשב כו' דבחי' עשב זהו מקור ההשפעה לבחי' המלאכים הנק' בהמה. (וע' בזח"א י"ח ב' קנ"ו ב') ולכן נק' דודאים שהוא מלשון אתן את דודי לך בחי' אהבה שמזה נמשך ונולד בהם האהבה להיות בוערת כמראה הלפידים כו'. וגם לפי הפי' שהם שעורים היינו ג"כ מאכל בהמה כו' רק שזהו בחי' גבוה יותר כמש"ש. ולכן נק' בחי' זו חנוך לנער משום דכד איתיליד יהבין ליה נפשא מסטרא דבעירא דכיא כו' כנ"ל (בד"ה וספרתם לכם הנ"ל) ע"כ המזון לבחי' זו הוא מבחי' שעורה שעור ה' או מבחי' עשב וכמ"ש ועשב לעבודת האדם ע"כ גם בניו תפסו בעבר הירדן שהוא מקום מקנה ע"ד ונתתי עשב בשדך לבהמתך שנתבאר למעלה ובת"א בד"ה ואלה המשפטים. ומה דמשמע שלא נכון עשו בזה (ועיין ביהושע סימן כ"ב י"ט) זהו משום שעשו את הטפל עיקר. והרי אף שאסור לאדם שיטעום כלום עד שיתן מאכל לבהמתו מ"מ אח"כ צ"ל ואכלת ושבעת והיינו לכו לחמו בלחמי ועוד כי א"י דוקא היא ארץ חטה ושעורה כו' ג"כ והם בחרו לקבע גמור בבחי' זו דמקום מקנה. וזהו ענין אי לך ארץ שמלכך נער ופי' בזח"א ס"פ לך לך (דצ"ה ע"ב) שהוא בחי' מט"ט נער הייתי גם זקנתי שמשם מקור ושרש השפעה הנ"ל אשריך ארץ כו' היא ארץ חטה ושעורה כו' אשר עיני ה' אלקיך בה כו'. אך מ"מ ג"ז אמת שצ"ל חנוך לנער ע"פ דרכו וגם כי יזקין לא יסור ממנה. פי' כי יזקין ויהיה בבחי' אדם כי זקן היינו שקנה חכמה והיינו ע"י חטה דוקא כ"ב אתוון דאורייתא וכמ"ש בענין והדרת פני זקן. אעפ"כ לא יסור ממנה מענין בחי' דודאים שעורה מאכל בהמה היינו משום שצ"ל בבחי' בהמה שלמעלה מבחי' אדם לבד דהיינו מ"ש אדם ובהמה תושיע. והוא להיות נמשך אחריו ית' כבהמה למעלה מהטעם והדעת והיינו ע"י חנוך לנער שנתחנך להיות מתחלה בבחי' הביטול דבהמה שהם המלאכים פני אריה פני שור והאופנים וחיות ברעש גדול והיינו ע"י שעור ה' כו' כנ"ל, ועי"ז יוקבע הביטול בנפשו, שגם כי יזקין להיות קנה חכמה לכו לחמו בלחמי לא יסור מהיות בבחי' בהמה ג"כ בבחי' הביטול שלמעלה מהשכל כו':

לקוטי שיחות חלק כח עמוד 216. ויש להוסיף ביאור בזה ווי גערעדט כמה פעמים אין דעם תוכן הרוחני פון

עבודת מנשה, ווי מרומז בשמו מנשה- על שם כי נשני אלקים את כל עמלי ואת כל בית אבי: זיין נאָמען דערמאנט און וואָרנט אַז ער געפינט זיך אין אַן אָרט וואָס מאַכט פארגעסן את כל בית אבי און דאס גופא רופט ביי עם אַרויס די תנועה צו אָפּטראָגן זיך, אַוועקשפּרינגען פון דעם מצב ער זאָל האָבן אַ תשוקה והחלט ניט צו פאַרגעסן, נאר צו זיין צוגעבונדן צו בית אבי.אין עבודה רוחנית מיינט עס: אַ איד זייענדיק אין גלות דערמאנט אים דער גלות כסדר אַז ער געפינט זיך אין אַ מצב וועלכער קען פירן צו פארגעסן בית אבי, און דאס גופא פועל'ט אַז ער זאל ניט פאַרגעסן. ער דערהערט אַז דאס איז ניט זיין מקום, זיין אַרט איז אין בית אביו המלך[וואָס דאָס איז דער חילוק צווישן אפרים און מנשה: אפרים - ע"ש כי ווייזט הפרני אלקים בארץ עניי - אויף דעם עילוי (הפרני) וואָס ווערט אויפגעטאָן דורך דער עבודה אין (און מיט) דעם חשך הגלות (ארץ עניי); משא"כ ענינו של מנשה איז, פאַרקערט, אַז ער קען ניט שלום מאכן מיטן גלות, נאר ער שטייט אין אַ תשוקה תמידית צו אומקערן זיך לבית אביו]. און וויבאלד אַז דער אמת'ער מצב פון געפינען זיך בבית אבי" איז ווען מ'איז אין אַ מצב פון גאולה אמיתית (שאין אחרי' גלות), דערפאר האט מען מנשה'ן דוקא געגעבן זיין חלק בארץ באופן עס זאל זיין בדוגמא ווי ירושת הארץ לעת"ל.

שה"ג*. אור החיים פרשתינו שם, ג. עטרות וגו' הארץ וגו'. צריך לדעת א' למה הוצרכו לפרט כל העיירות ולא הספיק במאמר הכללי שאמרו הארץ אשר הכה ה' וגו' ששם כלולים כל הארצות ההם, או היה להם לומר כדרך שהזכירם הכתוב בסמוך בב' כללים דכתיב את ארץ יעזר ואת ארץ גלעד, ב' אומרו **הארץ אשר** וגו' וכי היו לפניהם ארצות אחרים ששמם כמו כן שהוצרכו לסמן אלו, ואם לומר שה' הכה אותם מי לא ידע בזה:**אכן** הכוונה היא על זה הדרך כי האנשים האלה השכילו לדבר בסדר שלא יהיה מקום להקשות לשאלתם מה שיש להקשות בענין. א' כיון שהארץ הלזו היא של כללות ישראל מה כוחם לשאול דבר של אחרים. ב' איך יעלה על דעתם שישבו בטח בארץ אשר כבר נכבשה ושאר השבטים יכנסו בסכנת המלחמות העצומות המוכנות להם, וכל אחד מישראל יאמר כדבריכם אדבר גם אני ולא אכנים עצמי בסכנת העמים, וכל זה למה שנוגע לשלילת הרצון ממשה וישראל, לבד מה שיש להתרעם עליהם שבוחרים לשבת חוץ לארץ הקדושה והנבחרת לה': **אשר** על כן נתחכמו בני גד ובני ראובן במאמר ראשון ונתנו תשובה לג' דברים הנזכרים המריעים שאלתם במה שאמרו **עטרות** וגו' **הארץ אשר הכה ה'** וגו', כנגד טענה א' שהארץ היא של כללות ישראל יש במאמר זה תשובה לזה שלא לקחו הארץ בדרך טבע לומר הלא לנו היא אלא ה' הוא שהכה יושביה לפניהם ואין זה אלא נכסי שמים ומנכסי גבוה אנו באים לשאול.

רמב"ם הלכות תרומות פרק א הלכה ב. אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל הָאֲמוּרָה בְּכָל מָקוֹם הִיא בָּאֲרָצוֹת שֶׁכְּבָשָׁן מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל אוֹ נָבִיא מִדַּעַת רֹב יִשְׂרָאֵל וְזֶהוּ הַנִּקְרָא כִּבּוּשׁ רַבִּים. אֲבָל יָחִיד מִיִּשְׂרָאֵל אוֹ מִשְׁפָּחָה אוֹ שֵׁבֶט שֶׁהָלְכוּ וְכָבְשׁוּ לְעַצְמָן מָקוֹם אֲפִלּוּ מִן הָאָרֶץ שֶׁנִּתְּנָה לְאַבְרָהָם אֵינוֹ נִקְרָא אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל כְּדֵי שֶׁיִּנָּהֲגוּ בּוֹ כָּל הַמִּצְוֹת. וּמִפְּנֵי זֶה חִלֵּק יְהוֹשֻׁעַ וּבֵית דִּינוֹ כָּל אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל לִשְׁבָטִים אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא נִכְבְּשָׁה כְּדֵי שֶׁלֹּא יִהְיֶה כִּבּוּשׁ יָחִיד כְּשֶׁיַּעֲלֶה כָּל שֵׁבֶט וְשֵׁבֶט וְיִכְבֹּשׁ חֶלְקוֹ:

רמב"ם הלכות רוצח רפ"ח. מִצְוַת עֲשֵׂה לְהַפְרִישׁ עָרֵי מִקְלָט שֶׁנֶּאֱמַר (דברים יט ב) "שָׁלוֹשׁ עָרִים תַּבְדִּיל לָךְ". וְאֵין עָרֵי מִקְלָט נוֹהֲגוֹת אֶלָּא בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל:

כסף משנה. מצות עשה להפריש ערי מקלט וכו' ואין ערי מקלט נוהגת אלא בארץ ישראל. מפורש בכתוב פרשת מסעי את שלש הערים תתנו מעבר לירדן ואת שלש הערים תתנו בארץ כנען ומה ששנינו בסיפרי אין לי אלא שקולטות בארץ כנען בחו"ל מנין ת"ל תהיינה צ"ל דה"ק אין לי אלא שקולטות אלא לבני הארץ לבני חו"ל מנין א"נ חוץ לארץ קרי לעבר הירדן:

שם רפ"י. אֵין דִּין עֶגְלָה עֲרוּפָה נוֹהֵג אֶלָּא בָּאָרֶץ יִשְׂרָאֵל וְכֵן בְּעֵבֶר הַיַּרְדֵּן:

כסף משנה. אין דין עגלה ערופה [נוהג] אלא בארץ וכן בעבר הירדן. בספרי סוף פרשת שופטים אשר ה' אלהיך נותן לך לרבות עבר הירדן:

ברכי יוסף אורח חיים סימן תפט. ג. הנה נא הואלתי חקור דבר אי מצו לאתויי מנחת העומר מעבר לירדן או לא. וזו חקירה פרטית ללמד על הכלל, אי עבר הירדן בכלל ארץ ישראל אי לא.ושפתי לא אכלא דורשין תחילות, אימא רישא, אתיא מדרשא, חזה הוית דזה מחלקת בין רד"ק ובין הרב מהר"א ן' חיים בספר לב אהרן, בפירושא דקרא שנוי בנביאים במימר קדישין ראשי אלפי ישראל לבני גד ובני ראובן (יהושע כב, יט): אך אם טמאה ארץ אחוזתכם. דרד"ק פירש אך אם טמאה היא בעיניכם ארץ אחוזתכם, ומשמע דדוקא בעיניהם

אינה טהורה, משא"כ לעיני כל ישראל דטהורה היא, בכלל ארץ ישראל היא. ובא רעהו הרב מהר"א ן' חיים שרטט וכתב על לבו, לב אהרן, נאה דורש קרא, כדכתיב (שם פסוק טז) מה המעל הזה, ארישא קאי כי בחרו בארץ סיחון ועוג וכל הדר בח"ל דומה כמי שאין לו אלוה וכו'ב*, עש"ב. ומוכח דסבר הרב דעבר הירדן הוא ח"ל גמור ואינו בכלל ארץ ישראל.ומוצא אני דזה מחלקת מפורש בין הרב מהר"י אדרבי ובין גדול בדור רב תנא הוא מהר"י רוזאניס בפרשת'ו של מלך הוא ספר פרשת דרבים ריש דרוש ח', כי הרב מהר"י אדרבי כתב דמשה רבינו היה סבור שארץ סיחון ועוג היה מכלל ארץ ישראל, אבל קושטא דמילתא שאינה מכלל ארץ ישראל. והרב מהר"י רוזאניס פליג עליה בפשיטות, שהם בכלל ארץ ישראל, והעד על זה דתנא דמתני' (ביכורים פ"א מ"י) מיעט ארץ סיחון ועוג מפני שאינה ארץ זבת חלב ודבש, ולענין תרומות ומעשרות חיובם מן התורה וכמ"ש מרןג, והרמב"ןד כתב וכו' שארץ סיחון ועוג היא מכלל ז' עממין. ועוד ראיה ממ"ש רש"יה דכהנים אין להם חלק אף בארץ סיחון ועוג. וצ"ע. עכ"ד. הראת לדעלת דהרב מהר"י אדרבי והרב מהר"י רוזאניס פלג'ן בהדייהו.ברם יש להעיר על הרב מהר"י רוזאניס דהכא פשיטא ליה דארץ סיחון ועוג חיובם בתרומות ומעשרות מן התורה, ובסוף ספר פרשת דרכים בהגהותיו על החינוך הש'ג ישיג עמ"ש הרב החינוך פרשת משפטים סי' ע"ב דמצות בכורים נוהגת בזכרים. וז"ל, לא מצאתי דין זה מבואר וכו' ובמסכת בכורים תנן הנשים, ולדברי המחבר צ"ל דמביאין מדרבנן. אך ק"ל דאם חיובם אינו אלא מדרבנן הי"ל להפריש תרומה וכו', ומסוריא ועבר הירדן שאין חיובם אלא מדרבנן לא תקשי, משום דאף בתרומה אין חיובם כי אם מדרבנן, עכ"ל. עין רואה דהכא כתב בפשיטות דסיחון ועוג וסוריה חיובם בתרומות מדרבנן, ולא השלים פרשיותי'ו חקיו ועדותיו על פי מדותיו שכתב על מהר"י אדרבי. ומאי דקשיתיה על הרב החינוך שלא ביאר שם דסוריא ועבר הירדן מדרבנן דוקא, והי"ל לפרש. לק"מ, דהדבר מבואר בדברי הרב החינוך עצמו פרשת תבא, עש"ב. ומה שהביא עוד הרב ראיה מדברי הרמב"ן דהם בכלל ז' עממין ושהכהנים אינם נוטלים חלק בהם, יש לדחות דאפילו הכי הנה מקום לומר דאינם מכלל ארץ ישראל, וכל מקום שאמרו ארץ ישראל, ערי סיחון ועוג אינם מכללם, והיא ארץ לא מטוהרה.ואני אמרתי בחופש' באמתחות הפוסקים דכך נחלקו שני המאורות מהר"ר גדליה קורדובירו והרב המוסמך מהר"ר יום טוב צהלון בתשובותיו סימן רי"ו, דמהר"ר גדליה סבר דעבר הירדן על שדה הארץ יחשב והוא מכלל ארץ ישראל. ואחריו יאיר נתיב. לאריא מתיל. גרמיו כמטילה*. הרב מהריט"ץ. הפיל מבצריו. וירדף אחריו. בסימניו ומצריו. והלכה זו העלה, דעבר הירדן חוצה לארץ מיקרי. והנה מהר"ר גדליה הביא ראיה דעבר הירדן היא ארץ ישראל ממ"ש הרמב"ם ריש פ"ח מהלכות רוצח (הל' א - ב): "ואין ערי מקלט נוהגות אלא בארץ ישראל. וששה ערים היו. שלש ערים הבדיל משה רבינו בעבר הירדן וג' הבדיל יהושוע בארץ כנען". ובפרק עשירי (הל' א) כתב: "אין דין עגלה ערופה נוהג אלא בארץ ישראל וכן בעבר הירדן". ותמה עליו הרב מהריט"ץ דמדברי הרמב"ם פרק יו"ד היא ראיה להפך, מדקאמר בארץ ישראל וכן בעבר הירדן. וכן תניא במכילתאו: ולמה בארץ ישראל ג' ובעבר הירדן ג' מפני שבגלעד רצחנין הרבה וכו'. משמע דעבר הירדן לאו ארץ ישראל. והוקשה לו דברי הרמב"ם בפ"ח, ופירש דמ"ש אין נוהגות אלא בארץ ישראל רוצה לומר אינם נוהגות בח"ל שהיא עבר הירדן, אלא בארץ ישראל, כלומר בחברת ארץ ישראל, אחר שהבדילו בארץ ישראל. ויש לדחוק בדבריו כן כדי דלא תיקשי ליה מספרי וממכילתא. ועכ"פ צריך לדחוק כן דאל"כ מאי קמ"ל הרמב"ם דאין נוהגות אלא בארץ ישראל, פשיטא דאינם נוהות אלא מה שהכתוב מפרש את בצר וכו' ומהיכא ס"ד שיקלטו אחרות שבח"ל. והאריך בזה. עש"ב. עיין שם..

לקוטי שיחות חלק יג עמוד 124 הערה 20. ראה בסוף.

שה"ג.** מזרחי לפרש"י שופטים שם.

59) לך לך טו, י. וַיִּקַּח־לוֹ אֶת־כָּל־אֵלֶּה וַיְבַתֵּר אֹתָם בַּתָּוֶךְ וַיִּתֵּן אִישׁ־בִּתְרוֹ לִקְרַאת רֵעֵהוּ וְאֶת־הַצִּפֹּר לֹא בָתָר׃

רש"י ד"ה ויבתר אתם. חִלֵּק כָּל אֶחָד לִשְׁנֵי חֲלָקִים; וְאֵין הַמִּקְרָא יוֹצֵא מִידֵי פְשׁוּטוֹ, לְפִי שֶׁהָיָה כּוֹרֵת בְּרִית עִמּוֹ לִשְׁמֹר הַבְטָחָתוֹ לְהוֹרִישׁ לְבָנָיו אֶת הָאָרֶץ כִּדְכְתִיב בַּיּוֹם הַהוּא כָּרַת ה' אֶת אַבְרָם בְּרִית לֵאמֹר וְגוֹמֵר, וְדֶרֶךְ כּוֹרְתֵי בְרִית לְחַלֵּק בְּהֵמָה וְלַעֲבֹר בֵּין בְּתָרֶיהָ, כְּמָה שֶׁנֶּאֱמַר לְהַלָּן הָעֹבְרִים בֵּין בִּתְרֵי הָעֵגֶל (ירמיה ל"ד), אַף כָּאן תַּנּוּר עָשָׁן וְלַפִּיד אֵשׁ אֲשֶׁר עָבַר בֵּין הַגְּזָרִים הוּא שְׁלוּחוֹ שֶׁל שְׁכִינָה, שֶׁהוּא אֵשׁ.

נצבים כט, יא. לְעָבְרְךָ בִּבְרִית יְהוָה אֱלֹהֶיךָ וּבְאָלָתוֹ אֲשֶׁר יְהוָה אֱלֹהֶיךָ כֹּרֵת עִמְּךָ הַיּוֹם׃

לקוטי תורה נצבים מד עמוד ב. אך דרך פרט איך הוא דרך היחוד ומהו ענין התשובה ולמה דוקא בראש השנה. ביאר הכתוב אח"כ לעברך בברית והענין כמו למשל שני אוהבים שכורתים ברית ביניהם שלא תפסוק אהבתם שאלו היה הדבר שהאהבה תלויה בו קיים לעד לא היו צריכין לכריתת ברית ביניהם אלא לפי שיראים שמא יבוטל הדבר ובטלה האהבה או שמא יגרום איזה מניעה מבחוץ. וע"י כריתת הברית תהיה אהבתם אהבה נצחית בל תמוט עולם ועד ולא יפרידם שום מניעה מבית ומחוץ. והיינו מפני שעושין ביניהם קשר אמיץ וחזק שיתייחדו ויתקשרו באהבתם בקשר נפלא ולמעלה מן הטעם והדעת שאף שע"פ הטעם והדעת היה צריך לפסוק האהבה או לגרום איזה שנאה אעפ"כ מחמת הכריתות ברית מוכרח להיות אהבתם לעד קיימת ועל כל פשעים תכסה אהבה זו וקשר אמיץ זה לפי שבאו בברית והתקשרות כאלו נעשו לבשר אחד. וכמו שלא יוכל לפסוק אהבתו על עצמו כך לא יפסוק מעל חבירו. ולכן נק' בלשון כריתת ברית כמ"ש אשר כרתו את העגל ויעברו בין בתריו כלומר להיות שניהם עוברים בתוך גוף אחד להיות לאחדים.

61) **לקוטי שיחות חלק טו עמוד 103.** מיט נתינת הארץ לישראל האָבן זיך אויפגעטאָן צוויי ענינים: א) דער קנין ממון, ד. ה. די בעלות אויף א"י, דאָס וואָס זי באַלאַנגט צו אידן. ב) דער ענין פון קדושת הארץ. דער ערשטער ענין, די בעלות פון אידן אויף א"י, איז געקומען דורך דעם וואָס דער אויבערשטער האָט אַוועקי געגעבן א"י צו אברהם אבינו, ווי דער ירושלמי לערנט אָפּ פון לזרעך נתתי (בל' עבר), אַז דאָס איז ניט אַ הבטחה, נאר כבר נתתי". ד. ה. אַז פון דעמאָלט אָן (אפילו נאָך איידער די אידן האָבן כובש געווען א"י בפועל) געהערט א"י צו די אידן (אויף שטענדיק) . ביז אַז דאָס איז נוגע להלכה, ווי די גמרא זאָגט אַז די בנות צלפחד האָבן גענומען חלק אביהם (וואָס ער איז געווען אַ בכור) פי שנים, אע"פ אַז אין הבכור נוטל (פי שנים) בראוי כבמוחזק, ווייל ארץ ישראל מוחזקת היא. אָבער דער צווייטער ענין, די קדושה פון א"י (ובמיוחד לחיוב המצות), האָט זיך ערשט אויפגעטאָן דורך אידן ווען זיי זיינען אריין אין א"י.

שם עמוד 204. וי"ל ובהקדים נאָך אַ שינוי וואָס מ'געפינט צווישן אַ לשון רש"י און לשון המדרש: אויף דעם פסוק ביי ברית בין הבתרים ביום ההוא כרת ה' את אברם ברית לאמר לזרעך נתתי את הארץ הזאת", שטייט אין מדרש מאמרו של הקב"ה מעשה שנאמר לזרעך נתתי, אתן את הארץ הזאת אין כתיב כאן אלא נתתי את הארץ הזאת, אָבער רש"י בפירושו אויף לזרעך נתתי פאַרטייטשט: אמירתו של הקב"ה כאילו היא עשוי. לפ"ז קומט אויס, אַז לדעת המדרש איז ביים ברית בין הבתרים שוין געווען די מעשה" הנתינה דורך אמירת הקב"ה, און ס'איז דאַן נקנה געוואָרן צו אברהם ולזרעו אחריו גאַנץ ארץ ישראל [וואָס דאָס איז אויך מתאים מיט דעם מאמר הירושלמי אז לזרעך "נתתי" איז ניט אַ הבטחה, נאָר כבר נתתי עס באַלאַנגט צו די אידן נאָך איידער זיי זיינען אריין אין א"י; און אַזוי אויך - מיט דעם וואָס די גמרא זאָגט להלכה אַז ארץ ישראל מוחזקת היא", ירושה היא לכם מאבותיכם. משא"כ לויט רש"י האט אמירת הקב"ה ניט אויפגעטאָן די מעשה" הנתינה בפועל ממש, אַז א"י זאָל פון דעמאָלט אָן באַלאַנגען צו אידן ; ס'איז נאָר אַז (אמירתו של הקב"ה) כאילו היא עשוי"",אָבער אויך מצד דעם איז מתאים (אפילו בפשוטו של מקרא) צו זאָגן דעם לשון לזרעך נתתי.

63) **רמב"ם הלכות מלכים פרק ה הלכה ו.** כָּל הָאֲרָצוֹת שֶׁכּוֹבְשִׁין יִשְׂרָאֵל בְּמֶלֶךְ עַל פִּי בֵּית דִּין. הֲרֵי זֶה כִּבּוּשׁ רַבִּים וַהֲרֵי הִיא כְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל שֶׁכָּבַשׁ יְהוֹשֻׁעַ לְכָל דָּבָר. וְהוּא שֶׁכְּבָשׁוּ אַחַר כִּבּוּשׁ כָּל אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל הָאֲמוּרָה בַּתּוֹרָה:

64) **רמב"ם הלכות מלכים רפ"ה.** אֵין הַמֶּלֶךְ נִלְחָם תְּחִלָּה אֶלָּא מִלְחֶמֶת מִצְוָה. וְאֵי זוֹ הִיא מִלְחֶמֶת מִצְוָה זוֹ מִלְחֶמֶת שִׁבְעָה עֲמָמִים. וּמִלְחֶמֶת עֲמָלֵק. וְעֶזְרַת יִשְׂרָאֵל מִיַּד צַר שֶׁבָּא עֲלֵיהֶם. וְאַחַר כָּךְ נִלְחָם בְּמִלְחֶמֶת הָרְשׁוּת וְהִיא הַמִּלְחָמָה שֶׁנִּלְחָם עִם שְׁאָר הָעַמִּים כְּדֵי לְהַרְחִיב גְּבוּל יִשְׂרָאֵל וּלְהַרְבּוֹת בִּגְדֻלָּתוֹ וְשִׁמְעוֹ:

65) **שם ספ"ד.** כָּל הָאָרֶץ שֶׁכּוֹבֵשׁ הֲרֵי הִיא שֶׁלּוֹ וְנוֹתֵן לַעֲבָדָיו וּלְאַנְשֵׁי הַמִּלְחָמָה כְּפִי מַה שֶּׁיִּרְצֶה. וּמַנִּיחַ לְעַצְמוֹ כְּפִי מַה שֶּׁיִּרְצֶה. וּבְכָל אֵלּוּ הַדְּבָרִים דִּינוֹ דִּין. וּבְכָל יִהְיוּ מַעֲשָׂיו לְשֵׁם שָׁמַיִם. וְתִהְיֶה מְגַמָּתוֹ וּמַחְשַׁבְתּוֹ לְהָרִים דַּת הָאֱמֶת. וּלְמַלְּאוֹת הָעוֹלָם צֶדֶק. וְלִשְׁבֹּר זְרוֹעַ הָרְשָׁעִים וּלְהִלָּחֵם מִלְחֲמוֹת ה'. שֶׁאֵין מַמְלִיכִין מֶלֶךְ תְּחִלָּה אֶלָּא לַעֲשׂוֹת מִשְׁפָּט וּמִלְחָמוֹת. שֶׁנֶּאֱמַר (שמואל א ח כ) "וּשְׁפָטָנוּ מַלְכֵּנוּ וְיָצָא לְפָנֵינוּ וְנִלְחַם אֶת מִלְחֲמֹתֵנוּ":

66) **רמב"ם הלכות שמיטה פרק יג הלכה יג.** וְלֹא שֵׁבֶט לֵוִי בִּלְבַד אֶלָּא כָּל אִישׁ וְאִישׁ מִכָּל בָּאֵי הָעוֹלָם אֲשֶׁר נָדְבָה רוּחוֹ אוֹתוֹ וֶהֱבִינוֹ מַדָּעוֹ לְהִבָּדֵל לַעֲמֹד לִפְנֵי ה' לְשָׁרְתוֹ וּלְעָבְדוֹ לָדַעָה אֶת ה' וְהָלַךְ יָשָׁר כְּמוֹ שֶׁעֲשָׂהוּ הָאֱלֹהִים

וּפָרַק מֵעַל צַוָּארוֹ עֹל הַחֶשְׁבּוֹנוֹת הָרַבִּים אֲשֶׁר בִּקְשׁוּ בְּנֵי הָאָדָם הֲרֵי זֶה נִתְקַדֵּשׁ קֹדֶשׁ קָדָשִׁים וְיִהְיֶה ה' חֶלְקוֹ וְנַחֲלָתוֹ לְעוֹלָם וּלְעוֹלְמֵי עוֹלָמִים וְיִזְכֶּה לוֹ בָּעוֹלָם הַזֶּה דָּבָר הַמַּסְפִּיק לוֹ כְּמוֹ שֶׁזָּכָה לַכֹּהֲנִים לַלְוִיִּם. הֲרֵי דָּוִד עָלָיו הַשָּׁלוֹם אוֹמֵר (תהילים טז ה) "ה' מְנָת חֶלְקִי וְכוֹסִי אַתָּה תּוֹמִיךְ גּוֹרָלִי":

67) יומא ט עמוד ב. אֲבָל מִקְדָּשׁ שֵׁנִי שֶׁהָיוּ עוֹסְקִין בְּתוֹרָה וּבְמִצְוֹת וּגְמִילוּת חֲסָדִים, מִפְּנֵי מָה חָרַב? מִפְּנֵי שֶׁהָיְתָה בּוֹ שִׂנְאַת חִנָּם. לְלַמֶּדְךָ שֶׁשְּׁקוּלָה שִׂנְאַת חִנָּם כְּנֶגֶד שָׁלֹשׁ עֲבֵירוֹת: עֲבוֹדָה זָרָה, גִּלּוּי עֲרָיוֹת, וּשְׁפִיכוּת דָּמִים.

68) ראה יב, כ. כִּֽי־יַרְחִיב֩ יְהֹוָ֨ה אֱלֹהֶ֥יךָ אֶת־גְּבֻלְךָ֮ כַּאֲשֶׁ֣ר דִּבֶּר־לָךְ֒ וְאָמַרְתָּ֙ אֹכְלָ֣ה בָשָׂ֔ר כִּֽי־תְאַוֶּ֥ה נַפְשְׁךָ֖ לֶאֱכֹ֣ל בָּשָׂ֑ר בְּכָל־אַוַּ֥ת נַפְשְׁךָ֖ תֹּאכַ֥ל בָּשָֽׂר:

שופטים יט, ח. וְאִם־יַרְחִ֞יב יְהֹוָ֤ה אֱלֹהֶ֙יךָ֙ אֶת־גְּבֻ֣לְךָ֔ כַּאֲשֶׁ֥ר נִשְׁבַּ֖ע לַאֲבֹתֶ֑יךָ וְנָ֤תַן לְךָ֙ אֶת־כָּל־הָאָ֔רֶץ אֲשֶׁ֥ר דִּבֶּ֖ר לָתֵ֥ת לַאֲבֹתֶֽיךָ:

רמב"ם הלכות רוצח שם. ראה הערה 58.

ספרי שופטים שם. ואם ירחיב ה' אלהיך את גבולך, עשה מצוה האמורה בענין שבשכרה ירחיב ה' אלהיך את גבולך.

ספרי ראה שם. כי ירחיב ה' אלהיך את גבולך, עשה מצוה האמורה בענין שבשכרה ירחיב ה' אלהיך את גבולך.

פרש"י שופטים שם. ואם ירחיב ... כאשר נשבע. לָתֵת לְךָ אֶרֶץ קֵינִי וּקְנִזִּי וְקַדְמוֹנִי:

רמב"ן. וְאִם יַרְחִיב ה' אֱלֹהֶיךָ אֶת גְּבֻלְךָ, הַפָּרָשָׁה הַזּוֹ עֲתִידָה, וּכְבָר הִזְכַּרְתִּי מִזֶּה בְּפָרָשַׁת רְאֵה אָנֹכִי (לעיל יב כ), כִּי מִתְּחִלָּה אָמַר כִּי יַכְרִית ה' אֱלֹהֶיךָ אֶת הַגּוֹיִם אֲשֶׁר ה' אֱלֹהֶיךָ נֹתֵן לְךָ אֶת אַרְצָם, וְהַגּוֹיִים אֲשֶׁר ה' אֱלֹהֶיךָ נֹתֵן לְךָ אֶת אַרְצָם, יִרְמֹז לְכָל הַשִּׁבְעָה אֲשֶׁר יַזְכִּיר בְּכָל מָקוֹם, וְכֵן יֹאמַר עֲלֵיהֶם וְנָשַׁל אֶת הַגּוֹיִם הָאֵל מִפָּנֶיךָ (דברים ז':כ"ב), וּבְרִשְׁעַת הַגּוֹיִם הָאֵלֶּה (שם ט ד), וְהוֹרִישׁ ה' אֶת כָּל הַגּוֹיִם הָאֵלֶּה מִלִּפְנֵיכֶם, (שם יא כג) רַק מֵעָרֵי הָעַמִּים הָאֵלֶּה (דברים כ':ט"ז), וְכֵן בִּמְקוֹמוֹת רַבִּים. וְצִוָּה כִּי לְאַחַר יְרֻשָּׁה וִישִׁיבָה בְּאַרְצָם יַבְדִּיל שָׁלֹשׁ עָרִים, וּבָהֶם תַּשְׁלוּם הַמִּצְוָה, כְּמוֹ שֶׁאָמַר (במדבר לה יג) שֵׁשׁ עָרֵי מִקְלָט תִּהְיֶינָה לָכֶם, וְאָמַר (שם פסוק יד) אֵת שְׁלֹשׁ הֶעָרִים תִּתְּנוּ מֵעֵבֶר לַיַּרְדֵּן וְאֵת שְׁלֹשׁ הֶעָרִים תִּתְּנוּ בְּאֶרֶץ כְּנָעַן, וְלֹא צִוָּה בַּתּוֹרָה בְּיוֹתֵר מִשֵּׁשׁ הֶעָרִים הָאֵלֶּה. וְכֵן בְּכָל מִצְוֹת שֶׁבַּתּוֹרָה הַנּוֹהֲגוֹת לְאַחַר יְרֻשָּׁה וִישִׁיבָה מִתְחַיְּבִין בָּהֶן לְאַחַר יְרֻשַּׁת שִׁבְעָה גּוֹיִם אֵלּוּ. אֲבָל בַּמִּצְוָה הַזֹּאת לְבַדָּהּ הוֹסִיף בְּכָאן וְאִם יַרְחִיב ה' אֱלֹהֶיךָ אֶת גְּבוּלְךָ, וְלֹא אָמַר **כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר לָךְ**, כְּמוֹ שֶׁאָמַר בְּכִי יַרְחִיב ה' אֱלֹהֶיךָ אֶת גְּבוּלְךָ שֶׁל בְּשַׂר תַּאֲוָה (לעיל יב כ), כִּי ה' לֹא הִבְטִיחַ אוֹתָם בְּשׁוּם מָקוֹם לָתֵת לָהֶם רַק שִׁבְעַת הַגּוֹיִם הָאֵלֶּה, אֲבָל הִזְכִּיר כָּאן הָאָבוֹת, וְאִם יַרְחִיב ה' אֱלֹהֶיךָ אֶת גְּבֻלְךָ כַּאֲשֶׁר נִשְׁבַּע לַאֲבֹתֶיךָ וְנָתַן לְךָ אֶת כָּל הָאָרֶץ אֲשֶׁר דִּבֶּר לָתֵת לַאֲבֹתֶיךָ, וְזֶה יִרְמֹז לְכָל עֲשָׂרָה עֲמָמִין שֶׁנֶּאֶמְרוּ לְאַבְרָהָם. וְהִתְנָה בָּזֶה כִּי תִשְׁמֹר אֶת כָּל הַמִּצְוָה וְגוֹ'. וְהִנֵּה דָּבָר בָּרוּר הוּא כִּי הַשִּׁבְעָה גּוֹיִם עַצְמָם לֹא יִירְשׁוּ אוֹתָם בְּעָבְרָם עַל הַתּוֹרָה, כַּאֲשֶׁר אָמַר פְּעָמִים רַבִּים, לְמַעַן תִּחְיוּ וּבָאתֶם וִירִשְׁתֶּם אֶת הָאָרֶץ (דברים ד':א'), לְמַעַן אֲשֶׁר תָּבֹא אֶל הָאָרֶץ (דברים כ"ז:ג'), כִּי אִם שָׁמֹר תִּשְׁמְרוּן אֶת כָּל הַמִּצְוָה הַזֹּאת וְהוֹרִישׁ ה' אֶת כָּל הַגּוֹיִם הָאֵלֶּה מִלִּפְנֵיכֶם (לעיל יא כב כג). וְכַאֲשֶׁר עָבַר עָכָן עַל הַחֵרֶם וְהוּא אִישׁ אֶחָד נֶאֱמַר (יהושע ז יב), וְלֹא יֻכְלוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לָקוּם לִפְנֵי אֹיְבֵיהֶם עֹרֶף יִפְנוּ לִפְנֵי אֹיְבֵיהֶם, א"כ מָה הַתְּנַאי הַזֶּה אֲשֶׁר יַתְנֶה בִּשְׁלֹשֶׁת הָעֲמָמִין הָאֵלֶּה לְבַדָּם, וְאִם יַרְחִיב ה' אֱלֹהֶיךָ אֶת גְּבוּלְךָ כִּי תִשְׁמֹר אֶת כָּל הַמִּצְוָה וְגוֹ'. וְהַטַּעַם בָּזֶה כִּי הָיָה הָרָצוֹן לְפָנָיו יִתְבָּרַךְ שֶׁיַּנְחִיל אוֹתָם בִּימֵי מֹשֶׁה וִיהוֹשֻׁעַ הַשִּׁבְעָה אֲשֶׁר הִבְטִיחָם בְּמִצְרַיִם וּבַמִּדְבָּר, כִּי הָיָה גָּלוּי לְפָנָיו שֶׁתַּגִּיעַ זְכוּתָם לְכָךְ, וּמִפְּנֵי זֶה חִיֵּב אוֹתָם בְּכָל הַמִּצְוֹת בַּיְּרֻשָּׁה שֶׁל אֵלּוּ, וְחִיֵּב אוֹתָם בְּשֵׁשׁ עָרֵי מִקְלָט וְהִבְדִּילָם יְהוֹשֻׁעַ, אֲבָל עַל הַשְּׁלֹשָׁה הַנִּשְׁאָרִים הִתְנָה כִּי תִשְׁמֹר אֶת כָּל הַמִּצְוָה לְאַהֲבָה אֶת הַשֵּׁם וְלָלֶכֶת בִּדְרָכָיו וְגוֹ', וְהוּא לוֹמַר שֶׁיְּקַיְּמוּ כֻּלָּם כָּל הַתּוֹרָה כֻּלָּהּ, וְאֵין שׁוּם מִצְוָה תְּלוּיָה בְּכָךְ זוּלָתִי שָׁלֹשׁ הֶעָרִים הָאֵלֶּה, וּמָה טַעַם לֵאמֹר כִּי תִשְׁמֹר לָלֶכֶת בִּדְרָכָיו כָּל הַיָּמִים תּוֹסִיף לְךָ שָׁלֹשׁ הֶעָרִים, כִּי מִי יוֹדֵעַ מַה יִּהְיֶה אַחֲרֵי כֵן כָּל הַיָּמִים. וְאָמַר ר"א (אבן עזרא על דברים י"ט:ט') כָּל הַיָּמִים, בְּלִי הֶפְסֵק בֵּינֵיהֶם. וְאֵינֶנּוּ נָכוֹן, אֲבָל כִּי תִשְׁמֹר, כַּאֲשֶׁר תַּגִּיעַ זְכוּתְךָ שֶׁתִּשְׁמֹר כָּל הַמִּצְוָה לְאַהֲבָה אֶת הַשֵּׁם אַהֲבָה שְׁלֵמָה קַיֶּמֶת לְעוֹלָם, שֶׁיִּהְיֶה גָּלוּי לְפָנָיו שֶׁלֹּא תֶּחֱטָא עוֹד לְעוֹלָם, אָז יַרְחִיב אֶת גְּבוּלְךָ וְיִתֶּן לְךָ כָּל הָעַמִּים, וְהוּא לַיָּמִים אֲשֶׁר אָמַר (דברים ל':ו') וּמָל ה' אֱלֹהֶיךָ אֶת לְבָבְךָ וְאֶת לְבַב זַרְעֶךָ. **וּלְבַב זַרְעֶךָ** יוֹרֶה עַל כָּל הַיָּמִים הָעֲתִידִים לָבוֹא, וּכְעִנְיָן שֶׁנֶּאֱמַר בַּקַּבָּלָה (ירמיה לב לט מ), וְנָתַתִּי לָהֶם לֵב אֶחָד וְדֶרֶךְ אֶחָד לְיִרְאָה אוֹתִי כָּל הַיָּמִים לְטוֹב לָהֶם וְלִבְנֵיהֶם אַחֲרֵיהֶם, וְכָרַתִּי לָהֶם בְּרִית עוֹלָם אֲשֶׁר לֹא אָשׁוּב מֵאַחֲרֵיהֶם לְהֵיטִיבִי אוֹתָם, וְאֶת יִרְאָתִי אֶתֵּן בִּלְבָבָם לְבִלְתִּי סוּר מֵעָלָי, וְאָז כַּאֲשֶׁר יִכְרֹת לָהֶם בְּרִית עוֹלָם יַבְדִּילוּ שְׁלֹשׁ הֶעָרִים הָאֵלֶּה:

ילקוט שימוני רמז תקג. כתיב והיה מדי חדש בחדשו והיאך אפשר שיבא כל בשר בירושלים בכל שבת ובכל חדש, אמר רבי לוי עתידה ירושלים להיות כארץ ישראל וארץ ישראל ככל העולם כלו והיאך באים בראש חדש ובשבת מסוף העולם אלא העבים באים וטוענים אותם ומביאים אותם לירושלים והם מתפללין שם בבקר.

הרומה. (ט) גם על פרשת תרומת המכס שאמר כי אולי סבר בה"ג שהיא מלמדת לדורות כן בכל מלחמת רשות, כבר השיב בעל זוהר הרקיע בפרשו זאת המצוה בעשה רי"ו שכתב וז"ל. ואני לעניות דעתי אומר שאין כל זה אמת, שהרי בפירוש אמרו רז"ל כי תרומת המכס אינה נוהגת לדורות. ובמנחות פרק התודה (דף ע"ז:) שנינו מכולן היה נוטל אחד מעשרה שנאמר והקריב ממנו אחד מכל קרבן תרומה לה'. ובברייתא בגמרא ילפינן לה מתרומת מעשר ואקשינן ולילף מתרומת הקדש של מדין כלומר שהיתה אחד נפש מחמש המאות, ודחו זה ואמרו דנין תרומה הנוהגת לדורות מתרומה הנוהגת לדורות ואל תוכיח תרומת מדין שאינה נוהגת לדורות. ואי אפשר לאמות בכאן ששיעורה אינה נוהגת לדורות אבל היא עצמה נוהגת כמו שהיה דוחה הרב ז"ל בחנוכת המזבח כמו שכתב למעלה שא"כ היה לו ללמוד ממנה מה שהוא נוהג לדורות והוא שאין לה שיעור קבוע כמו שהיתה רוצה הברייתא ללמוד זה מהבכורים שאין להם שיעור וכדתניא נאמר כאן תרומה ונאמר תרומה בבכורים מה להלן אין לה שיעור אף כאן אין לה שיעור, וכיון שדחו שלא ללמוד מתרומת מדין לא השיעור הכתוב בה ולא שאין לה שיעור מפני שאינה נוהגת לדורות למדנו שאין תרומת המכס נוהגת כלל בתורת חובה ואינה באה במנין. ואני תמה מהרמב"ן ז"ל שהביא ראיה לתרומת המכס שהיא נוהגת לדורות ממה שכתוב ויקח משה ואלעזר הכהן את הזהב מאתם וגו', שזה לא נאמר בתרומת המכס אלא בקרבן שהקריבו פקודי החיל איש אשר מצא כלי זהב ואותו זהב היה זכרון והיה קרבן בא על הרהור עבירה כמו שהוא מוזכר בשבת פרק במה אשה יוצאה (דף ס"ד) ובמסכת כלה. אבל תרומת המכס לאלעזר הכהן היתה כשאר מתנות כהונה. ומזה תלא לנו קושיא על הגאון ז"ל שמנה תרומת המכס שהרי לא מנו תרומת המכס בכלל מתנות כהונה שא"כ היו כ"ה מתנות וזאת היתה להם למנות שהיא יותר גדולה מלוג שמן של מצורע וכיון שלא מנו אותה אינה נוהגת כלל ואינה נכנסת במנין, עכ"ל. וזה מה שרצינו לבאר בשורש הזה:

נראה

על צד העזר כאשר יגע למצוא המספר, וזה מה שכוננו לבארו בשרש הזה:

השרש

(ט) ואולי סובר בעל הלכות בפרשת תרומת המכס שהיא פרשה מלמדת לדורות בכל מלחמות הרשות להקריב מן הבא בידם תרומה לה' כענין שנאמר בדוד ומטבחת ומכון ערי הדרעזר לקח דויד נחשת רבה מאד בה עשה שלמה את ים הנחשת ואת העמודים ואת כלי הנחשת וכתיב גם אותם הקדיש המלך דויד לה' עם הכסף והזהב אשר נשא מכל הגוים (דה"א י"ח), ולכן נאמר בקרבן שרי האלפים והמאות ויקח משה ואלעזר הכהן את הזהב מאתם ויביאו אותו אל אהל מועד זכרון לבני ישראל לפני ה', ואילו היתה נדבת שעה מן האנשים היחידים ההם לא היה בה ענין ראוי לומר בו זכרון לבני ישראל לפני ה' אלא שעשו בנדבה ההיא כלי שרת והוא חק וזכרון לדורות לעשות כן. ומכל מקום חשבונו של בעל הלכות גדולות בפרשיות לא נתברר ענינו שמנה כללות במקום פרט ולאוין במקום עשה, ואין דעתנו להאריך בזה:

העיקר

מרגניתא טבא

שהקריבו בימי משה בשמיני למילואים דמאחר שהתחילו להקריב בארבעה בחודש א"כ לא היה פר חטאת הנאמר בר"ח דוגמת שמיני למלואים שהרי ר"ח ניסן היה בימי עזרא לפי הנ"ל כ"ח למילואים וזא רב אשי ותירץ שאע"פ שגמרו הבית בימי עזרא בשלשה לחדש אדר לא התחילו להקריב לחנוכת המזבח אלא בכ"ג לחודש דכוונתם היתה להתחיל בחנוכה ביום שהתחיל משה דהיינו בכ"ג אדר, והיינו דקאמר רב אשי מילואים הקריבו בימי עזרא כדרך שהקריבו בימי משה ר"ל שהתחילו להקריב בכ"ג באדר כמו בימי משה, וא"כ שפיר יש לפרש דפר החטאת שנאמר בר"ח היה כנגד עגל שהקריבו בימי משה בשמיני למילואים, שהרי גם בימי עזרא היה ר"ח ניסן שמיני למילואים ודוק:

ולפ"ז הא דקאמר הש"ס מילואים הקריבו בימי עזרא היינו על התחלת המילואים דהוא חנוכת המזבח שהיה שבעת ימים קודם ר"ח ניסן, והשתא מייתי הרמב"ן שפיר ראיה לפי דרכו מדקרי הש"ס מה שהקריבו על המזבח הקרבנות דפרשת הגד מילואים ש"מ דמילואים נוהג לדורות אע"פ שאין השיעור נוהג לדורות ודוק היטב:

ובזה נסתרה הראיה שרצה בעל מגילת אסתר להביא מגמ' הנ"ל הפך סברת הרמב"ן וז"ל, נראה לי כי משם ממש ראיה שלא היו חייבין להביאם רק בנדבתם מדאמר רבי יוחנן פרשה זו אליהו עתיד לדורשה ואם היו חייבים להקריב מילואים איך לא העלה על דעתו שפר החטאת הזה היה להקריבו אחר המילואים שעשו מקודם כדרך שעשו בימי משה שהקריבו עגל בן בקר לחטאת אחר המילואים כמ"ש בתחילת פרשת שמיני עכ"ל. ולכל הנ"ל לא ק"מ מאחר דסליק אדעתיה דר' יוחנן שתיכף אחר שנגמר הבית בג' באדר הקריבו המילואים, לפיכך לא העלה על דעתו שפר החטאת הנאמר בר"ח ניסן הוא כנגד עגל שהקריב משה בשמיני למלואים דבימי עזרא היה ר"ח ניסן כ"ח למילואים ודוק היטב:

תו ראיתי בזוהר הרקיע שהביאו בעל מגילת אסתר שכתב וז"ל ובאמת שרש"י ז"ל פירש בפרשת יחזקאל שהמלואים שהקריבו בימי עזרא הוא אותו הפר שהיו מחטאים המזבח בימי משה והפר הזה שהקריבו בימי עזרא בר"ח הוא אותו הפר הנזכר בפרשת הגד, ומה שכתוב בשבעה בחודש יפרש הרב ז"ל שבעת ימים רצופים כנזכר בפרשת הגד. ואין כן דעת רבותינו ז"ל ר"ל דבגמ' דמנחות דרש ר' יוחנן על פסוק וכן תעשה בשבעה בחודש אלו שבעת השבטים עכ"ל. וכן התוספות תמהו במנחות (דף מ"ה) מילואים הקריבו בימי עזרא כדרך שהקריבו בימי משה וז"ל ולא דמי להני דשל משה דשל משה עגל וכאן פר וכו' ופירש שם רש"י שהוא פר האמור שם למעלה אל חוקת המזבח ביום העשותו פר בן בקר לחטאת וכו', ודבר תימה הוא מי דחקו להש"ם להעמיד הפסוק ר"ל דוכן תעשה בשבעה בחודש בשבעה שבטים ופשטיה דקרא קאי אהא דכתיב לעיל גבי חוקת המזבח ביום העשותו שמביאין פר בן בקר לחטאת וביום השני שעיר עזים ופר ואיל וא"כ שבעת ימים תעשה שעיר חטאת ליום ופר ואיל מן הצאן תמימים יעשו לפיכך אומר כאן וכן תעשה בשבעה בחודש עכ"ל התוספות. ופשוט וברור דתמיהתם אזלא לפירוש רש"י ביחזקאל שפירש דפר חטאת האמור בר"ח הוא פר דחוקת המזבח דפרשת הגד, וע"ז תמהו דכיון דהפר חטאת דר"ח הוא הפר דפרשת הגד א"כ ה"ל להש"ם ג"כ לפרש וכן תעשה בשבעה בחודש ג"כ על מה שנאמר בפרשת הגד. משא"כ לפום מה שפירש"י בגמ' דמנחות הנ"ל ולפום פירושם דפר הנאמר בר"ח הוא במקום עגל שהקריבו בימי משה בשמיני למלואים וא"כ כבר הקריבו הקרבנות דחוקת המזבח דפרשת הגד קודם ר"ח אין מקום לתמיהתם דהא א"א לפרש וכן תעשה בשבעה בחודש על הקרבנות דפרשת הגד שאותן כבר הקריבו קודם ר"ח ומוכרח הש"ם לדרוש על שבעה שבטים ודוק:

אמנם הנראה לי בישוב תמיה זו הוא, די"ל דודאי לפום מאי דמפרש רב אשי מילואים הקריבו בימי עזרא כדרך שהקריבו בימי משה ופירש"י ביחזקאל דר"ל דהמה המילואים שנאמרו בפרשת הגד, והתחילו להקריב בר"ח אע"פ שכבר נשלם ונגמר הבית בג' אדר אעפ"כ המתינו להקריב המילואים עד ר"ח ניסן כדרך שהקריב משה למ"ד שגם בימי משה התחילו המלואים בר"ח ניסן וכגירסת הש"ם בפסחים (דף ל'.) מישאל ואלצפן היו שחל שביעי שלהן בערב פסח והביאו התוספות גירסא זו בסוכה (דף כ"ה ע"ב) דבור המתחיל שחל שביעי שלהן בערב פסח ודוק. באמת אין אנו צריכין לדרוש וכן תעשה בשבעה בחודש על שבעה שבטים אלא דקאי על הא דכתיב בפרשת הגד וכתמיהת התוספות אלא דרבי יוחנן דלא אסיק אדעתיה שמילואים הקריבו בר"ח משום דס"ל דמסתמא הקריבו המילואים תיכף אחר שנגמר הבית בג' אדר. ומהאי טעמא אמר ר' יוחנן פרשה זו אליהו עתיד לדורשה ולא מפרש כרב אשי שמילואים הקריבו כמ"ש לעיל

בישוב

קנאת סופרים

והטאת את המקדש חטאת עולה היא א"ר יוחנן פרשה זו אליהו עתיד לדורשה רב אשי אמר מילואין הקריבו בימי עזרא כדרך שהקריבו בימי משה תניא נמי הכי רבי יהודה אומר פרשה זו אליהו עתיד לדורשה א"ל רבי יוסי מילואין הקריבו בימי עזרא כדרך שהקריבו בימי משה א"ל תנוח דעתך שהנחת את דעתי ע"כ. דהכי קא מפרשא הך שמעתא דמדכתיב באחד לחדש סבר ר' יוחנן דקרבן האמור שם משום מוסף ר"ח הוא דכתבו יחזקאל שהיה קרב בו ג"כ קרבן חטאת ומשום הכי קשיא ליה והלא פרים של מוסף עולה היו קרבים כדכתיב ובראשי חדשיכם תקריבו עולה וגו' והחטאת הקרב בו היה שעיר עזים ואיך ידומה שתשתנה המצוה לעתיד ממה שצוה בה משה ולפי שנתקשה בזה ר' יוחנן ולא ידע לפרשה עלה בדעתו שזה מן הדברים הקשים שבספר יחזקאל ולפיכך אמר פרשה זו אליהו עתיד לדורשה ואתא רב אשי ופירשה לעתיד לבא לימות המשיח שיעשו זה למילואין בבנין המקדש שיהיה בבי"א והוציא זה ממה שנמצא ג"כ בבנין בית שני שהקריבו מילואין כמו בימות משה דהיינו פר של חטאת ולפי זה יש לדון כן גם לעתיד לבא בבנין האחרון ותלמודא מייתי סייעתא לזה ממאי דתניא הכי כדלעיל. מכל זה למדנו דמילואים נקרבו בבנין הבית וכן יהיה לעתיד ויביאו בהן פר לחטאת כמו בימי משה ובימי עזרא וכיון שכן יש לדון שיהיה חובה כמו שהיה בזמן משה כיון דילפי מיניה לאחר כן משמע דלאו למצות שעה בלחוד נצטוה בה אלא שילמדו ג"כ ממנו לדורות הבאין וזהו הנרצה אצל הרב ז"ל בפ"ב מהל' מעשה הקרבנות בלשונו המובא לעיל כמו שיובן למדקדק בדבריו:

והואיל ואתא לידן הך ענינא אציגה עוד לפני המעיין סוגיא דפ' התכלת דף נ' ע"א כדי לישבה בישוב לדידי נכון וברור ממה שהרגישו בה כמה מעיינים. איתא התם על מתני' דתנן לא הקריבו כבש בבקר וכו' מנא הני מילי דתנו רבנן את הכבש השני תעשה בין הערבים שני בין הערבים ולא ראשון בין הערבים בד"א שלא נתחנך המזבח אבל נתחנך המזבח אפי' ראשון בין הערבים א"ר שמעון אימתי בזמן שהיו אנוסין או שוגגין אבל אם היו מזידין לא הקריבו כבש בבקר לא יקריבו בין הערבים לא הקטירו קטורת בבקר יקטירו בין הערבים וכי כהנים חטאו מזבח בטל אמר רבא הכי קאמר לא יקריבו הם אבל אחרים יקריבו וכו' ע"כ. ופירש"י ז"ל ולא ראשון בין הערבים שאם לא הקריבו בבקר לא יקריבו בין הערבים דהכי מידרש קרא אם את הכבש האחד תעשה בבקר הוכשר שני ליקרב בין הערבים ואי לא לא. בד"א שלא נתחנך המזבח דהאי קרא בחינוך כתיב דכתיב לעיל מיניה וזה אשר תעשה על המזבח בפרשת ואתה תצוה. אבל נתחנך המזבח אפי' ראשון בין הערבים דכתיב בפרשת פנחס ואת הכבש השני תעשה בין הערבים כמנחת הבקר וכו' ובההוא קרא לא כתיב את הכבש האחד תעשה בבקר ותניא בספרי האי קרא למה נאמר והלא כבר נאמר למעלה בפסוק את הכבש האחד תעשה בבקר ואת הכבש השני וגו' ע"כ. וכתב על זה בעל ברכת הזבח וז"ל מקשין העולם דהא בקרא גבי חינוך נמי כתיב ואת הכבש השני תעשה בין הערבים וגו' ואפ"ה ס"ל דלא קרב אא"כ קרב של שחרית והיא קושיא עצומה. ונ"ל דהתם י"ל קמ"ל דכבש בין הערבים נמי טעון מנחות ונסכים כמנחת הבקר של חינוך אבל בפרשת פנחס הקרא הוא מיותר כיון שכבר גלי גבי חינוך דאין לחלק וכו' ע"כ. ואני בעניי לא הבנתי מאי קא קשיא להו אל המעיינים בהך מלתא דלגבי חינוך מזבח נמי דפרשת תצוה נ"ל דאיכא למדרש ייתורא דההוא קרא דאת הכבש השני תעשה בין הערבים כי היכי דדרשינן ביה בפרשת פנחס דאילו לא הקריב משה תמיד של שחר באותן ימים שמיום ראשון ואילך של שבעה ימי המילואין קמ"ל שיקריב בין הערבים דדוקא ביומא קמא אם לא התחיל להקריב בשחר לא יתחיל בין הערבים אבל בשאר ימי המילואין שכבר נתחנך מזבח ביום ראשון משם ואילך יקריב בין הערבים וזאת הדרשה מיתורא דקרא ניתנה לידרש אילו אירע כך במילואין של משה לבד ולא יתכן למילף מינה לדורות ולפיכך הוכפלה בפרשת פנחס כדי למילף לדורות כה"ג. ולא ידעתי מי הכריחם לידחק בהאי מלתא כלל:

עוד כתב הרמב"ן ז"ל ואולי סובר בעל ההלכות בפרשת תרומת המכס שהיא פרשה מלמדת לדורות בכל מלחמות הרשות להקריב מן הבא בידם תרומה לה' כענין שנאמר בדוד ומטבחת ומכון ערי הדרעזר לקח דויד נחשת רבה מאד בה עשה שלמה את ים הנחשת ואת העמודים ואת כלי הנחשת וכתיב גם אותם הקדיש המלך דויד לה' עם הכסף והזהב אשר נשא מכל הגוים ולכך נאמר בקרבן שרי האלפים והמאות ויקח משה ואלעזר הכהן את הזהב מאתם ויביאו אותו אל אהל מועד זכרון לבני ישראל לפני ה' ואילו היה נדבת שעה מן האנשים היחידים ההם לא היה בה ענין ראוי לומר בו זכרון לבני ישראל לפני ה' אלא שעשו בנדבה ההיא כלי שרת והוא חק וזכרון לדורות לעשות כן עכ"ל. ולא הבנתי למה לא יתכן יותר לומר שהיתה נדבת שעה מהיחידים ההם וכמו שכתוב ונקרב את קרבן ה' וגו' לכפר על נפשותינו לפני ה' וכתוב עוד אח"כ ויקח משה ואלעזר הכהן את הזהב וגו' זכרון לבני ישראל וגו' שקבלום מהמתנדבים ועשו מהם כלי שרת כדי שיהא זכרון לבני ישראל

כשיקריבו

העיקר הרביעי אמר הרב שאין ראוי שימנו המצות הכוללות בתורה כולה, ובזה טען על בעל ההלכות גדולות אמר וכבר טעו בעיקר הזה עד אשר מנו קדושים תהיו מצוה בכלל מצות עשה ולא ידעו שאמרו יתעלה קדושים תהיו והייתם קדושים הם מצות לעשות כל התורה כולה. ולשון ספרא קדושים תהיו פרושים תהיו כלומר הסירו המדות המכוערות כולם שמנעתי אתכם מהם. **(א)** **[א]** ואמנם בעל ההלכות גדולות לא מנה קדושים תהיו אבל מנה והתקדשתם והייתם קדושים והקדושה באמת להיות פרושים, ואשר הם כלל למניעת כולן לא ימנו, קדושים תהיו ושמרתם את מצותי ושמרת ועשית את מצותיו ושמרתם את כל המצוה אשר אנכי מצוך היום ועוד כל המצוה תשמרון לעשות שמור את כל המצוה ושמרת ועשית אותם ורבים כן בתורה, אבל אמרו יתעלה והתקדשתם והייתם קדושים היא מצוה להיותם קדושים מליטמא באכילת השרצים והרמשים ביחוד כאשר מפרש והתקדשתם ולא תטמאו את נפשותיכם בכל השרץ הרומש על הארץ ואם כן הפורש מאכילתם מקיים מצות עשה המיוחדת

השרש הרביעי שאין ראוי למנות הצוויים הכוללים התורה כלה:

הנה יבואו בתורה צוויין ואזהרות אינן בדבר מיוחד אבל יכללו המצות כלם. כאילו יאמר עשה כל מה שצויתיך לעשות והזהר מכל מה שהזהרתיך ממנו, או לא תעבור דבר ממה שצויתיך בו, ואין פנים למנות הצווי הזה מצוה בפני עצמה שהוא לא יצוה לעשות מעשה מיוחד שיהיה מצות עשה ולא יזהיר מעשות מעשה מיוחד שיהיה מצות לא תעשה, וזה כאמרו (שמות כ"ג) ובכל אשר אמרתי אליכם תשמרו, ונאמר חקותי תשמרו ואת משפטי תעשון ושמרתם את משמרתי ורבים כאלה. וכבר

נראה לי כי עליו להביא ראיה **(א)** שפסוק זה של והתקדשתם שמנה בה"ג לא יהיה צווי כולל, שאף אם הוא אותו שבשמיני האמור אחר ענין שרצים מ"מ מנא ליה כי עליהם דוקא נאמר שמא הוא על כל המצות שבאו בתורה ויהיה פירושו והתקדשתם בפרישת אכילת שרצים וגם בקיום שאר המצות כי קדוש אני כשם שקדושתו כוללת כל הדברים

מרגניתא טבא

בישוב דברי הרמב"ן מש"ה הוכרח נמי לדרוש דוכן תעשה בשבעה בחודש על שבעה שבטים דהרי ר' יוחנן האומר פרשה זו אליהו עתיד לדורשה הוא האומר וכן תעשה בשבעה בחודש אלו שבעה שבטים. ודוק:

ועפ"ז פירשתי בחידושי אגדות שלי הא דתניא ר' יהודה אומר פרשה זו אליהו עתיד לדורשה אמר לו ר' יוסי מילואים הקריבו בימי עזרא כדרך שהקריבו בימי משה אמר לו (ר"ל ר' יהודה לר' יוסי) תנוח דעתך שהנחת את דעתי. ויש לדקדק לשון תנוח דעתך שהנחת את דעתי דאטו לר' יהודה לבד היה קשה להלום פסוק זה והכי ה"ל לומר תנוח דעתך שפירשת דבר סתום. ופירשתי ע"פ מה שכתבו התוס' בד"ה בשבעה שבטים שחטאו וז"ל והא דלא כר' יהודה דבעי פר לכל שבט. ובזה יתבאר דכל זמן דלא ידע ר' יהודה דמילואים הקריבו בימי עזרא כדרך שהקריבו בימי משה הוכרח לדרשא דוכן תעשה בשבעה בחודש אלו שבעה שבטים כמ"ש לעיל בשיטת ר' יוחנן ודרשא זו סותרת סברתו דס"ל דבעי פר לכל שבט כמ"ש התוס' והא דלא כר' יהודה, משא"כ אחר שפירש לו ר' יוסי דמילואים הקריבו בימי עזרא כדרך שהקריבו בימי משה, תו אין אנו צריכין לדרשת ר' יוחנן דוכן תעשה בשבעה בחודש אלו שבעה שבטים אלא דיש לפרש דהתחילו הקרבנות דחוכת המזבח דפרשת הגד בר"ח ניסן כדרך שהתחילו המילואים בימי משה בר"ח וכמ"ד דגם בימי משה התחילו המילואים בר"ח ניסן כנ"ל. וכן תעשה בשבעה בחודש קאי אהא דכתיב לעיל בפרשת הגד גבי חוכת המזבח וכתמיהת התוספות. ולפ"ז אין סתירה לסברת ר' יהודה דס"ל פר לכל שבט, והיינו דקאמר ר' יהודה תנוח דעתך במה שאתה מפרש שמילואים הקריבו בימי עזרא כדרך שהקריבו בימי משה, ולפ"ז אין אנו מוכרחין לדרשת ר' יוחנן דוכן תעשה בשבעה בחודש אלו שבעה שבטים כנ"ל, וא"כ הנחת את דעתי, ר"ל שהשתא אין סתירה לדברי שאני אומר פר לכל שבט ודוק:

אמנם קשה לי על שיטת הרמב"ן בממה נפשך, אם יפרש כמו שפירשתי שהקריבו המילואים לפרשת הגד בכ"ג אדר אחר שנגמר הבית ע"כ מוכרח שאין המילואים מעכבין, דאי מעכבין תקשי אמאי לא הקריבו מילואים ביום שהכינו המזבח בשנה אחת לכורש כדכתיב בעזרא ג' ויכינו המזבח על מכונותיו וגו' ויעלו עליו עולות לה' עולות לבקר ולערב. וכי תימא דבאמת הקריבו בעת ההיא מילואים למה חזרו והקריבו מילואים למזבח אחר שנגמר הבית בימי דריוש כיון שכבר הקריבו מילואים על המזבח בימי כורש שהרי לא סתרו אותו המזבח שבנו בימי כורש והמזבח שבימי דריוש הוא המזבח דימי כורש, ואם היה זה ע"כ דמילואים שהקריבו שנית בימי דריוש היה ע"פ הדבור בהוראת שעה להקריבם שנית, וא"כ אין ראיה מלשון הגמרא דקאמר מילואים הקריבו בימי עזרא כדרך שהקריבו בימי משה שמילואים על המזבח חובה, כיון דהמילואים הללו היו בהוראת שעה כנ"ל. ואם נפשך לומר שבאמת המילואים שנאמרו בפרשת הגד הקריבו בימי כורש ובימי דריוש לא הקריבו מילואים על המזבח, ומה שאמרו בגמרא מילואים הקריבו בימי עזרא לא קאי אלא על פר החטאת הנאמר בר"ח, א"כ הדרא קושית בעל זוהר הרקיע לדוכתא שאין ראיה מהגמ' הנ"ל על מילואים דמזבח דלפ"ז ע"כ לא אמרו בגמ' מילואים הקריבו אלא על פר החטאת שהקריבו בר"ח ולא על מילואים דמזבח כמו שהקשה בעל זוהר הרקיע הבאתי לשונו לעיל ודוק היטב:

בעזרת כבודי ומרים ראשי, נשלם מה שרציתי לבאר בשורש השלישי. ובעזרת אל רועי, אתחיל לבאר שורש הרביעי:

[א] כתב הרמב"ן ואמנם בעל ה"ג לא מנה קדושים תהיו וכו' וא"כ הפורש מאכילתם מקיים מצות עשה המיוחדת בהן עכ"ל. וכתב עליו בעל מגילת אסתר וז"ל. נ"ל כי עליו להביא ראיה שפסוק זה של והתקדשתם שמנה בה"ג לא יהיה צווי כולל שאף אם הוא אותו שבפרשת שמיני האמור

לב שמח

השרש הרביעי כתב הרב שאין למנות הצוויים שכוללים התורה כולה וכו' ר"ל לא תקשה את לבבך מלקיים כל מה שצויתיך עכ"ל:

והרמב"ן כתב כי אותן שהן כלל למניעת המצות כלם קדושים תהיו ושמרתם את מצותי ושמרתם את כל המצוה אלו ודומיהן לא מנאן בה"ג וכו' וכן ר' ישמעאל שדרש שם כשאתם קדושים אתם שלי הבטחה מיעודי תורה היא עכ"ל:

אמר הצעיר לפי דרכו זה היה לו למנות עוד ג"כ והתקדשתם והייתם קדושים הכתוב גבי אוב וידעוני

קנאת סופרים

כשיקריבו לעתיד ג"כ בתורת נדבה יהיו נזכרים לשבח כמו הראשונים ולא יצא מזה שתהא זו מ"ע לדורות אדרבא איפכא מסתברא שירגילו עצמן לעתיד לעשות מזכרת לכל איש אשר ידבנו לבו כדתנן בפ"ג דיומא שהיו ג"כ מזכירין לשבח בן גמלא ובן קטין ומונבז והילני אמו ועליהם נאמר זכר צדיק לברכה:

וראיתי להעתיק מ"ש בענין תרומת המכס החכם ורופא מובהק ה"ר אברהם שער אריה ממנטובא ז"ל בספרו אשר קרא שלטי הגבורים בפ' כ"א דף י"ז ע"ב וז"ל אמנם ה' אלהינו לא הוכיח מעולם אתכם על כי לא הפרשתם לשמו תרומות הבזה שבאו לידכם אך נהפוך הוא כי התיר אותם לכם מבלי הרמת מכס מהם, דרשו מעל ספר ה' פ' שופטים ותראו כי התורה אמרה וכל אשר יהיה בעיר כל שללה תבוז לך וגו', ובמלחמות כנען צוה לכם בפירוש ואמר רק שללה ובהמתה תבוזו לכם (יהושע ח'), ועוד כתיב ויאמר אליהם לאמר בנכסים רבים שובו אל אהליכם ובמקנה רב מאד בכסף ובזהב ובנחשת ובברזל ובשלמות הרבה מאד חלקו שלל אויביכם עם אחיכם (יהושע כ"ב), ולא אמר חלקו שלל אויביכם עם אחיכם והרמותם ממנו בראשונה תרומת ה', וכן אסא במלחמת הכושים לקח הבזה לעצמו ולא הפריש ממנו לשם ה' דבר כדכתיב וישאו שלל הרבה מאד וישבו צאן לרוב וגמלים וישובו ירושלים (ד"ה ב' י"ד) ועזריהו בן עודד הנביא שהיה במעמד ההוא לא התלונן עליו על זה אך חזק את ידיו ואמר ואתם חזקו ואל ירפו ידיכם כי יש שכר לפעולתכם, וכן עשה יהושפט בנו במלחמת בני מואב ובני עמון כדכתיב ויבא יהושפט ועמו לבוז את שללם וימצאו בהם לרוב ורכוש וכלי חמודות וינצלו להם לאין משא ויהיו ימים שלשה בוזים את השלל כי רב הוא, ואחרי אשר ברכו את ה' בעמק ברכה מבלי נתינת דבר מזה באוצרות בית ה' אמר וישובו כל איש יהודה וגו' ויבאו ירושלים בנבלים ובכנורות וגו', ואם דוד ושלמה בנו ושאר מלכי יהודה הביאו לפעמים משלל האויבים באוצרות הבית כסף וזהב לרוב לא עשו זה מהחיוב לפרוע בהם החומש הזה שמן הדין היו חייבים מהבזה אלא הרימו תרומתם זאת לה' בנדבה מוחלטת לא זולת. ואתה ראש המעמד, דע לך כי כשהעניש ה' את ישראל עד יריחו לא הענישם מפני שלקחו מחלק הבזה המגעת לו דבר כי הוא לא צוה ליהושע שיעשה העיר הזאת ושללה חרם אולם בני ישראל פנו עורף לפני אויביהם על כי כחשו בה' אחר שהחרימו את שלל יריחו ואח"כ מעלו בחרם. ועתה אל תקשה עלי ראש המעמד על אשר צוה ה' במלחמת מדין והרמות מכס לה' מאת אנשי המלחמה וגו' (במדבר ל"א), כי המצוה ההיא לא היתה לדורות אלא לפי שעה כדי ששבט לוי יקבל גם הוא בזכות פנחס מה שהיה ראוי לקבל פנחס עצמו מהבזה בעבור שהיה סבה שינצחו ישראל את המדינים וכו', ע"כ. ומכל דבריו אלו סתירה לדברי רמב"ן דלעיל מה שחשב לזכות בהן סברת בה"ג ז"ל:

והרשב"ץ ז"ל בספר זהר הרקיע במ"ע סי' רי"ו טען על מה שהבאתי לעיל בדברי הרמב"ן ז"ל שמ"ש להליץ בזה מבה"ג אינו אמת ממה שאמר פ' התודה (מנחות ע"ז:) שתרומת מדין אינה נוהגת לדורות ושאין למדין ממנה לדורות לא משיעור הכתוב בה ולא משום שיעור שיהיה, ועוד תמה על מה שהביא הרמב"ן ז"ל ראיה ממה שכתוב ויקח משה ואלעזר הכהן מאתם וגו' שזה לא נאמר בתרומת המכס אלא בקרבן שהקריבו פקודי החיל וכו' אבל תרומת המכס לאלעזר הכהן היתה כשאר מתנות כהונה ומכאן קושיא על הגאון שמנה אותה והרי לא מנו אותה חז"ל במנין מתנות כהונה שא"כ היו כ"ה מתנות, ע"כ תורף דבריו. וגם מהר"י די"ל הביאן לאשרן ולקיימן לגמרי להגן בעד הרב ז"ל כדרכו. ואני הצעיר תמה מאד אל שני הרבנים האלו איך נשתבשו בהבנתם בכוונת הרמב"ן ז"ל ודחו אותו במילי דכדי ממיעוט ההשגחה בדבריו ז"ל שהרי לא כיון הוא ז"ל להליץ בעד בה"ג ולומר שמנה תרומת המכס למ"ע אלא קאמר שהביא פ' תרומת המכס בחשבון הפרשיות המשלימות לו את החשבון והאמת כן הוא שבתוך מנין הפרשיות שהביא מנה ג"כ פ' תרומת המכס ולמד עליו זכות הרמב"ן ז"ל שלא היתה כוונתו שזאת הפרשה הובאה ממנו כדי ללמוד שתרומת המכס הנזכר שם תהא נמנית למ"ע אלא ממה שהביאו פקודי החיל קרבן לה' וקבלו מהן משה ואלעזר שהוא סיפור ג"כ הבא באותה פרשה עצמה זהו שחשב עליו הרמב"ן ז"ל שיהא לימוד לדורות בכל מלחמת הרשות להקריב מן הבא בידם תרומה לה' והביא ראיה מן הכתובים הנזכרים אצלו וגם ממ"ש בו ויקח משה ואלעזר הכהן את הזהב מאתם ויביאו אותו אל אהל מועד זכרון לבני ישראל לפני ה' דאילו היה נדבת שעה מן האנשים היחידים ההם לבד לא היה בה ענין ראוי לומר בו זכרון לבני ישראל לפני ה' אלא שהנרצה בו הוא שעשה בנדבה ההיא כלי שרת והוא חק וזכרון לדורות לעשות כן, זהו באמת מגמת הרמב"ן ז"ל להצלת בה"ג לא כמו שדמו הרשב"ץ ומהר"י די"ל ז"ל. ולפום קושטא דמלתא גם להרמב"ן ז"ל שנויא בעלמא הוא מאי דקאמר הוא ז"ל דליכא למסמך עליה ומה שהבאתי לעיל בשם ה"ר אברהם שער אריה יכריעו לדעתי דלא כבה"ג ז"ל אפילו לפי מחשבתו של הרמב"ן זכרונו לחיי העולם הבא אמן כי"ר:

השרש הרביעי
שאין למנות הצוויים הכוללים לכל המצות:

כתב הרב ז"ל וכבר טעו בשרש הזה ג"כ עד שמנו קדושים תהיו מכלל מ"ע ולא ידעו

אז דושנה של יריחו איז אן ענין של חרם להשם.

און דער ראָגאַטשאָווער איז מבאר, אז "לפי הנראה הם אסרו עליהם דושנה של יריחו...בגדר נדר שזה יהיה שייך לצורך בית המקדש".

און ער איז ממשיך, אז "ולכך אח"כ נתנו אותו לבנימין עבור בית המקדש", ד.ה. אז דערמיט איז מובן פארוואס מ׳האט עס געקענט געבן דוקא צו בנימין, ווייל לפני זה האט זיך קיינער ניט געקענט נוצן מיט "דושנה של יריחו", היות אז דאס איז געווען "חרם לה׳", נאר די בני יתרו זיינען ניט געווען בכלל החרם, דעריבער האבן זיי זיך געקענט נוצן דערמיט.

וואס מיינט אבער אז "נתנו אותו לבנימין עבור בית המקדש"?

איז יש לבאר זה לויט דעם וואס דער רמב"ם שרייבט בסוף הלכות שמיטה ויובל[251] בנוגע צו שבט לוי, אז "לא זכה לוי בנחלת ארץ ישראל כו׳ מפני שהובדל לעבוד את ה׳ כו׳ והוא ברוך הוא זוכה להם שנאמר[252] אני חלקך ונחלתך".

ד.ה. אז וויבאלד ביי שבט לוי איז "ה׳ חלקו ונחלתו", דעריבער קריגט ער דעם חלק ה׳, מתנות כהונה ולוי׳.

וי"ל עד"ז בנוגע צו שבט בנימין, אז וויבאלד "ה׳ חלקו ונחלתו", ד.ה. דער בית המקדש איז בחלקו, דעריבער קריגט ער "עבור בית המקדש" דעם "חרם לה׳", "דושנה של יריחו".

נא. ובהמשך לזה וואס מ׳רעדט וועגן נחלת שבט לוי בארץ ישראל, איז כאן המקום לבאר אן ענין תמוה אין דברי הרמב"ם שם וועגן נחלת שבט לוי.

דער רמב"ם איז דארט[253] מבאר, אז "כל שבט לוי מוזהרין שלא ינחלו בארץ כנען, וכן הן מוזהרין שלא יטלו חלק בביזה...ובן לוי או כהן שנטל חלק בביזה לוקה, ואם נטל נחלה בארץ, מעבירין אותה ממנו".

ברענגען אויף דעם מפרשי הרמב"ם[254] דאס וואס דער סמ"ג[255] שרייבט, אז "לעתיד לבוא נוטלין אף בארץ שנאמר[256] שער לוי אחד,

---

251) פי"ג הי"ב. 252) קרח יח, כ. 253) הלכה י. - בכל זה ראה גם לקו"ש חכ"ג ע׳ 211 ואילך ובהערות שם. 254) רדב"ז לרמב"ם שם הי"א. משנה למלך שם ה"י. 255) מל"ת רעו. 256) יחזקאל מח, לא.

הנחת הת׳ בלתי מוגה

בדאיתא בפרק יש נוחלין״[257].

ד.ה. דער סמ״ג ברענגט וואס די גמרא זאגט אין בבא בתרא אז "עתידה ארץ ישראל שתתחלק לי״ג שבטים", כולל שבט לוי, ווי די גמרא ברענגט דארט דעם פסוק אין יחזקאל[256] "שער ראובן אחד שער יהודה אחד שער לוי אחד", וואס דערפון ברענגט דער סמ״ג א הוכחה, אז כאטש בזמן הזה האט שבט לוי ניט קיין חלק בארץ, איז אבער לעתיד לבוא וועט ער יא האבן א חלק בארץ.

וואס בפשטות איז דער טעם דערפון וואס די מפרשים ברענגען דא אראפ דברי הסמ״ג, ווייל בדרך כלל גייט דער סמ״ג בשיטת הרמב״ם, כידוע אז רוב פסקי הסמ״ג זיינען מיוסד על דעת הרמב״ם[258], וואס במילא איז מובן, אז וויבאלד דער סמ״ג שרייבט אז לע״ל וועלן לוויים נעמען א חלק בארץ, איז דאס בהתאם לשיטת הרמב״ם[259].

באמת איז דאס אבער ניט מובן, ווייל דער רמב״ם שרייבט ניט אזא זאך, ומפשטות לשונו איז משמע אז דער לאו איז חל אלע מאל, אויך לע״ל.

און מ׳קען גאר ברענגען א ראי׳ מוכחת אז לדעת הרמב״ם וועט דער איסור נטילת חלק בארץ על שבט לוי, זיין קיים אויך לעתיד לבוא: דער רמב״ם איז מונה דעם לאו "שלא יקח כל שבט לוי חלק בארץ [ישראל[260]]" בספר המצוות שלו[261]; במילא קען מען ניט זאגן אז די מצוה וועט בטל ווערן לע״ל, ווייל ס׳איז א כלל אין מנין המצוות פון רמב״ם[262], אז ער איז ניט מונה מצוות וואס וועלן בטל ווערן בזמן מן הזמנים, כולל די מצוות וואס וועלן בטל ווערן לע״ל.

ביז אז דער רמב״ם זוכט א טעם אויף דעם וואס ער איז מונה מצות מחיית זרע עמלק אין מנין המצוות[263], כאטש אז לע״ל וועט זיין דער "מחה אמחה את זכר עמלק"[264], במילא וועט ניט זיין קיין מציאות פון עמלק צו מוחה זיין.

און ווי דער רמב״ם איז מבאר דעם טעם הדבר[263], ווייל דאס מיינט ניט אז די מצוה וועט בטל ווערן לע״ל, נאר דאס מיינט בלויז אז די מציאות פון עמלק וועט ניט זיין במציאות, אבער די מצוה וחיוב וועט בלייבן, איי עס איז ניטא קיין עמלק – איז דאס א זייטיקער

---

257) ב״ב קכב, א. 258) יד מלאכי כללי הסמ״ג אות מו. 259) ראה רדב״ז שם. 260) כ״ה בסהמ״צ הוצאת הר״ח העליר. 261) מל״ת קסט. ועד״ז במנין המצוות בריש ספר היד – מל״ת קסט. 262) סהמ״צ שלו שורש ג. 263) סהמ״צ מ״ע קפז. 264) בשלח יז, יד.

הנחת הת׳ בלתי מוגה

SichosKodesh.com

ענין.

[וי"ל דוגמא לזה, די מצוה דרבנן פון בדיקת חמץ, וואס די מצוה איז די "בדיקה" וחיפוש, אפילו אויב מ'געפינט ניט קיין חמץ בפועל[265]; מערניט וואס מ'איז מהדר צו לאזן כמה פתיתים[266], וע"פ קבלה[267] עשרה פתיתים וכיו"ב; אבער מעיקר הדין, איז אפילו אויב מ'געפינט ניט קיין חמץ, האט מען מקיים געווען די מצוה פון "בדיקת חמץ", ווייל ער האט זיך געטאן זיינס; ועד"ז איז אויך בנוגע צו מחיית עמלק לע"ל].

אבער בנוגע צו חלק שבט לוי בארץ לע"ל, קען מען דאך ניט זאגן אז דעמולט וועט זיין שינוי המציאות, ווייל דער חידוש וואס וועט דעמולט זיין אז "כל יושבי' עלי'" איז שוין אויך געווען בימי דוד ושלמה, ואעפ"כ איז בזמן דוד ושלמה געווען בתקפו דער איסור אויף בני לוי צו נעמען א חלק בארץ – במילא, אויב לע"ל וועט ניט זיין די מצוה, מיינט דאס אז די מצוה וועט בטל ווערן; און וויבאלד דער רמב"ם איז מונה די מצוה במנין הלאוין, איז מוכרח אז לדעתו וועט די מצוה זיין אויך לע"ל.

און מ'מוז טאקע זאגן אז דער רמב"ם קריגט אויפן סמ"ג.

לאידך גיסא איז אבער שווער פארוואס דער רמב"ם קריגט אויפן סמ"ג, בשעת ס'איז א פסוק מפורש אין יחזקאל, און א גמרא מפורשת אין בבא בתרא, אז לע"ל וועט שבט לוי האבן א חלק בארץ!

און מ'קען ניט זאגן אז דער רמב"ם פסק'נט ניט ווי די סוגיא, בשעת מ'געפינט ניט אן אנדער סוגיא וואס קריגט, ניט אין בבלי און ניט אין ירושלמי.

נב. וועט מען דאס פארשטיין בהקדם נאך א דיוק בלשון הרמב"ם:

דער רמב"ם איז מדגיש, אז דער איסור איז "שלא ינחלו בארץ כנען". ולכאורה: וואס מיינט די הדגשה "ארץ כנען" און ניט "ארץ" סתם אדער "ארץ ישראל" ווי דער רמב"ם רופט די ארץ בכמה מקומות לפני זה ולאחרי זה, ובפרט דא אין הלכות שמיטה ויובל, וואו ער רעדט וועגן דעם ענין פון כיבוש יהושע און חזקת עולי בבל וכו'.

איז יש לומר בקיצור עכ"פ א נקודה אחת וואס איז מיישב די אלע ענינים האמורים:

---

265) ראה שבלי הלקט סר"ו. הגש"פ עם לקוטי טעמים ומנהגים ע' א. 266) שו"ע אדה"ז או"ח סו"ס תלב. 267) משנת חסידים מס' ניסן פ"א, ב. סידור האריז"ל במקומו. ועוד.

הנחת הת' בלתי מוגה

בנוגע צו חלוקת הארץ לעתיד לבוא שרייבט דער רמב״ם לפני זה[268], אז "שבט לוי אעפ״י שאין להם חלק בארץ כבר נצטוו ישראל ליתן להם ערים לשבת ומגרשיהם, והערים הם שש ערי מקלט ועליהן שתים וארבעים עיר, וכשמוסיפין ערי מקלט אחרות בימי המשיח הכל ללויים".

וואס איז דער ענין פון הוספת ערי מקלט בימות המשיח?

איז דאס דער רמב״ם מבאר בקיצור אויך אין סוף[269] הלכות מלכים ומלחמות ומלך המשיח[270] "אף בערי מקלט הוא אומר[271] אם ירחיב ה׳ אלקיך את גבולך ויספת לך עוד שלש ערים וגו׳ ומעולם לא הי׳ דבר זה ולא צוה הקב״ה לתוהו", ד.ה. אז דאס וועט זיין לעתיד לבוא.

וואס לכאורה ווערט א שאלה וואס מיינט "אם ירחיב ה׳ אלקיך את גבולך", בשעת אז בזמן כיבוש יהושע האט מען שוין איינגענומען גאנץ ארץ ישראל, ווי דער רמב״ם פסק׳נט (אין הלכות שמיטה ויובל[272]) אז דעמולט איז יובל געווען נוהג מן התורה, ווייל "כל יושבי׳ עלי׳", ד.ה. ס׳איז שוין געווען ישיבת כל ישראל בכל ארץ ישראל – איז פון וואנען וועט זיין דער "ירחיב".

איז דאס דער רמב״ם אליין מבאר אין די הלכות פון ערי מקלט[273], אז "בימי המלך המשיח מוסיפין שלש אחרות על אלו השש...והיכן מוסיפין אותן בערי הקיני והקניזי והקדמוני שנכרת לאברהם אבינו ברית עליהן ועדיין לא נכבשו ועליהן נאמר בתורה ואם ירחיב ה׳ אלקיך את גבולך".

וואס דערפון האט מען ארויס, אז לעתיד לבוא וועלן אידן קריגן א חלק נוסף אין ארץ ישראל, ניט נאר די ארץ שבעה אומות וועלכע זיי האבן שוין געקראגן בימי יהושע, נאר אויך ארץ "קיני קניזי וקדמוני"[274], ווי עס ברענגט זיך אין פירוש רש״י[275], פשוטו של מקרא, ועאכו״כ אין הלכה שבתורה, אז לע״ל וועט זיין דער חידוש והרחבה פון ארץ ישראל דערמיט וואס מ׳וועט דאן קריגן אויך די ארץ ג׳ אומות קיני קניזי וקדמוני וועלכע מ׳האט ניט געקראגן בעת כיבוש יהושע. וכמובן אויך בפשטות הענין, אז אויב די הרחבה וועט זיין אין די ארץ שבעה אומות, איז אין דעם ניטא קיין הרחבה

---

268) הל׳ שמיטה ויובל שם ה״א. 269) פי״א ה״ב. 270) כ״ה בה"כותרת" לפרקים י״א וי״ב דהל׳ מלכים בדפוס ויניציאה רפד. שי. 271) שופטים יט, ח-ט. 272) פ״י ה״ב ואילך. 273) הל׳ רוצח פ״ח ה״ד. 274) לך לך טו, יט. 275) עה״פ שופטים שם, ח.

הנחת הת׳ בלתי מוגה

SichosKodesh.com

וחידוש לגבי דעם מצב שלפני זה.

נג. וואס לפי זה קען מען מיישב זיין די תמיהה הנ"ל אין רמב"ם:

דער רמב"ם איז מדייק בלשונו, אז דער איסור פון נחלה בארץ פון שבט לוי איז דוקא "בארץ כנען", וואס דאס איז די ארץ ז' עממין, משא"כ אויף ארץ ג' האומות, קיני קניזי וקדמוני, איז מלכתחילה ניטא דער איסור.

און דער מקור פון רמב"ם איז טאקע דערפון וואס אין פסוק און אין גמרא שטייט אז לע"ל וועלן לויים האבן א חלק בארץ, וואס כדי להתאים זה מיטן לאו פון "לא יהי' לכהנים הלוים כל שבט לוי חלק ונחלה עם ישראל גו' ונחלה לא יהי' לו"[276] מוז דער רמב"ם לערנען אז לע"ל וועלן לויים קריגן א חלק דוקא אין ארץ קיני קניזי וקדמוני*.

דער רמב"ם שרייבט עס אבער ניט בפירוש, נאר איז דאס מרמז אין דעםווארט "כנען", אז דער איסור איז דוקא בארץ כנען, כידוע[277] אז דרך הרמב"ם בספרו איז צו ממעט זיין אין חידושים וועלכע זיינען ניט מפורש בספרים שלפניו!

והגם אז דאס איז מפורש אין גמרא בבא בתרא, כנ"ל, רעדט אבער דארט די גמרא ניט באופן ישיר וועגן דעם ענין, נאר וועגן חלוקת הארץ לע"ל בכלל, ומכללות הענין איז משמע אז לויים וועלן האבן א חלק בארץ ישראל; במילא איז דאס ניט קיין מקור מספיק אז דער רמב"ם זאל דאס שרייבן בפירוש אלס א הלכה מפורשת, און ער באגנוגנט זיך אויך מיט א רמז אז דער ציווי איז נאר אויף "ארץ כנען" און ניט אויף גאנץ "ארץ ישראל", במילא קענען לויים נעמען א חלק אין ארץ "קיני קניזי וקדמוני" וואס וועט ווערן "ארץ ישראל" לע"ל.

במילא איז מובן פארוואס דער רמב"ם שרייבט ניט ווי דער סמ"ג, ווייל ער האלט טאקע ניט ווי דער סמ"ג אז די מצוה וועט בטל

---

*) ומ"ש הרמב"ם שלע"ל יקבלו הלויים ג' ערי מקלט שבארץ קיני קניזי וקדמוני – הנה מלבד זה יקבלו גם חלק בארץ זו, כפשוט, ולא נתפרש אם ג' הנ"ל בחלקם (ומחולקים משאר ערי המקלט?!), או מבחוץ לחלקם (עכ"פ ב' מהם). – אבל ראה לקו"ש חכ"ג (שם) ע' 211 הערה 58.

---

276) שופטים יח, א-ב. 277) ראה יד מלאכי כללי הרמב"ם אות ה. וש"נ. וראה לקו"ש תבוא תשמ"ה ס"ו.

ווערן לע"ל, נאר אויך לע"ל וועט זיין דער איסור בנוגע צו "ארץ כנען", נאר דאן וועלן לויים קריגן א חלק אין ארץ קיני קניזי וקדמוני.

נד. לפי זה, אז לשיטת הרמב"ם וועט דער לאו "שלא ינחלו בארץ כנען" אויך זיין גילטיק לע"ל (שלא כשיטת הסמ"ג), ווערט אבער א שאלה מצד אחר:

רעדנדיק וועגן דעם איסור נחלת שבט לוי בארץ, באגנוגנט זיך ניט דער רמב"ם מיט ברענגען דעם עצם איסור, נאר ער איז מאריך (שלא כדרכו) בטעם הדבר: "ולמה[251] לא זכה לוי בנחלת ארץ ישראל ובביזתה עם אחיו? מפני שהובדל לעבוד את ה' כו' לפיכך הובדלו מדרכי העולם כו' ולא נוחלין כו' אלא הם חיל ה' שנאמר[278] ברך ה' חילו, והוא ברוך הוא זוכה להם שנאמר[252] אני חלקך ונחלתך".

ד.ה. אז וויבאלד שבט לוי איז פארנומען מיט עבודת ה' ולימוד התורה וכו', במילא האט ער ניט קיין צייט צו זיך פארנעמען מיט מלחמה וכיבוש הארץ און באארבעטן פעלדער וכו'; אי וואס וועט זיין מיט פרנסה – איז "אני חלקך ונחלתך", ער האט א גרעסערע פרנסה!

און דערמיט איז ער אנדערש פון אנדערע שבטים, ווארום זיי מוזן אנקומען צו כיבוש הארץ וביזת הארץ וכו'.

ואדרבה, פונקט ווי עס איז א לאו און אן איסור אויף שבט לוי צו נעמען א חלק בארץ, אזוי איז א חיוב ומצוה אויף שאר השבטים צו כובש זיין און מחלק זיין ארץ ישראל.

לפי זה ווערט אבער די שאלה בנוגע לעתיד לבוא:

אין סיום ספרו[279] איז דער רמב"ם מבאר בנוגע דעם זמן פון לע"ל, אז "באותו הזמן לא יהי' שם לא רעב ולא מלחמה ולא קנאה ותחרות, שהטובה תהי' מושפעת הרבה, וכל המעדנים מצויין כעפר, ולא יהיה עסק כל העולם אלא לדעת את ה' בלבד, ולפיכך יהיו ישראל חכמים גדולים ויודעים דברים הסתומים וישיגו דעת בוראם כפי כח האדם, שנאמר[280] כי מלאה הארץ דעה את ה' כמים לים מכסים".

און ווי גערעדט במ"א[281], אז דער לשון הרמב"ם "ולא יהיה עסק כל העולם אלא לדעת את ה'" מיינט אפילו ניט-אידן, "כל באי

---

278) ברכה לג, יא. 279) הל' מלכים ספי"ב. 280) ישעי' יא, ט. 281) לקו"ש הדרן על הרמב"ם תשמ"ה סי"ג ואילך.

בוחת הת' בלתי מוגה

SichosKodesh.com

עולם"; עאכו"כ אז דאס מיינט די אנדערע שבטים צווישן אידן גופא (חוץ שבט לוי), ואדרבה, בנוגע צו אידן שרייבט ער דאך אז "יהיו ישראל חכמים גדולים וכו'".

ובלשונו אין הלכות תשובה[282] – אז "נתאוו כל ישראל...לימות המשיח...לפי שבאותן הימים תרבה הדעה והחכמה והאמת", "נשב פנויים ללמוד בחכמה ולעשות המצוה"[283].

ווערט לפי זה די שאלה: מיט וואס וועט שבט לוי זיין אנדערש פון שאר השבטים לעתיד לבוא, ווען אלע שבטים וועלן זיין לכאורה אין דער זעלבער דרגא פון לשרת את ה' און לימוד התורה וכו', ווייל מ'וועט ניט האבן קיינע דאגות (אזוי ווי שבט לוי בזמן הזה וואס האט חלק ה'), איז פארוואס וועט נאך דעמולט זיין דער חילוק צווישן שבט לוי ושאר השבטים בנוגע צו נחלה בארץ (כנען)?

וממה נפשך: וויבאלד אז דאן וועלן אלע שבטים עוסק זיין מיט "לדעת את ה' בלבו", איז אדער קיין שבט זאל ניט קריגן קיין חלק בארץ, אדער אויך שבט לוי דארף האבן א חלק בארץ?

און די שאלה איז, כאמור, דוקא לשיטת הרמב"ם וועלכער ברענגט דעם טעם דערפון וואס שבט לוי האבן ניט קיין חלק בארץ, ווייל זייענדיק פארנומען מיט עבודת ה' האבן זיי ניט קיין צייט זיך פארנעמען מיט עבודת האדמה וכיבוש הארץ וכיו"ב, און דאס איז אויך מובן בפשטות, ווי מ'זעט בזמן הזה אז ס'איז דא אומות העולם וועלכע פארנעמען זיך מערער מיט עניני חכמה, במילא קענען זיי זיך ניט פארנעמען מיט עניני העולם וכו'.

וואס דער טעם איז אויך גילטיק לע"ל, היות אז דער רמב"ם פסק'נט[284] אז דאן וועט זיין "עולם כמנהגו נוהג", במילא וועט זיין אן ענין פון עסק בחכמה און עסק בעניני העולם, נאר דער חילוק צווישן זמן הזה מיט יענעם זמן איז נאר א חילוק אין כמות, אז מ'וועט זיך עוסק זיין מערער בחכמה וכו'.

במילא איז ניט מובן מיט וואס וועט זיין שבט לוי לע"ל אנדערש פון די אנדערע שבטים, אז דוקא שבט לוי טאר ניט האבן קיין חלק בארץ (כנען)?

נה. ויש לומר בדרך אפשר, אז דעם ביאור בענין זה באווארנט אויך דער רמב"ם דורך דיוק בלשונו אין דעם טעם דערפון וואס שבט לוי האבן ניט קיין חלק בארץ:

---

282) פ"ט ה"ב. 283) שם ה"א. 284) הל' מלכים פי"ב ה"א.

הנחת הת' בלתי מוגה

א) דער רמב"ם שרייבט אז דאס איז "מפני שהובדל לעבוד את ה' לשרתו", דער ענין פון שירות וכהונה, די עבודה בבית המקדש, "כהנים בעבודתם ולויים בדוכנם"[285], וואס דאס איז אן ענין וואס וועט זיין שייך בלויז צו שבט לוי לע"ל, כפשטות הענין.

ווארום דער ענין מיוחד שבלויים וועט דאך אויך זיין לע"ל, ווי עס ברענגט זיך אין יחזקאל אז לע"ל וועלן זיין כהנים לויים וישראלים, במילא וועט זיין צווישן זיי דער חילוק פון "כהנים בעבודתם ולויים בדוכנם וישראל במעמדם"[285].

און וויבאלד אז עס וועט זיין א חילוק אין אופן השירות לקונם, אז "ישראלים" וועלן זיין בלויז "במעמדם" און וועלן ניט זיין געבונדן אויף אזויפיל מיט דער עבודה במקדש, משא"כ לויים וועלן זיין געבונדן מיט "דוכנם" – וועט דערפון אויך ארויסקומען דער חילוק בנוגע צו חלוקת הארץ, אז שבט לוי קען ניט האבן קיין נחלה בארץ כנען.

נו. ב) אויך בנוגע צו לימוד התורה וואס וועט זיין ביי אלע אידן לעתיד, זאגט דער רמב"ם אז שבט לוי איז "הובדל" "להורות דרכיו הישרים ומשפטיו הצדיקים לרבים שנאמר [אין פרשת ברכה[286] וואס מ'האט היינט געלייענט] יורו משפטיך ליעקב ותורתך לישראל".

וואס יש לומר, אז דער פירוש פון "להורות דרכיו וכו'" מיינט דער ענין פון פסקי הלכות, לימוד התורה כדי לאסוקי שמעתתא אליבא דהלכתא, וואס אין דעם איז טאקע שבט לוי אנדערש פון אנדערע שבטים אויך לע"ל, ווייל דאס וואס לע"ל "נשב פנויים ללמוד בחכמה", מיינט דאך לימוד התורה סתם, לאו דוקא לאסוקי שמעתתא אליבא דהלכתא, און דער חידוש פון שבט לוי איז דוקא בענין זה.

וואס דער לימוד ההלכה שבתורה איז אן ענין מיוחד אין לימוד התורה, און מ'דארף האבן אויף דעם א ספעציעלע סייעתא דשמיא, כמבואר בכ"מ[287].

און ווי דער ראָגאָטשאָווער ברענגט[288], אז כאטש דער חיוב פון לימוד התורה איז אויף יעדן אידן, וואס דערפון איז מובן אז לימוד כל התורה איז שייך צו יעדן אידן, ווייל אויב ניט וואלט מען אים ניט אנגעזאגט אויף דעם חיוב, ואדרבה, יעדער איד איז שייך צו לימוד התורה ביז באופן פון "תורתו" נקראת על שמו[289], "תורה דילי'

---

285) יומא נג, א. ובכ"מ. 286) לג, י. 287) ראה המשך תרס"ו ע' שצ ואילך. תו ואילך. תכ ואילך. ועוד. 288) עה"ת ברכה שם. 289) ע"ז יט, א.

SichosKodesh.com

היא"[290] – איז אבער בנוגע צו הלכות שבתורה זאגט די גמרא[291] "אמר רבא לא משכחת צורבא מרבנן דמורי אלא דאתי משבט לוי או משבט יששכר, לוי דכתיב יורו משפטיך ליעקב כו' אסוקי שמעתתא אליבא דהלכתא קאמינא". וואס דער טעם הדבר בפשטות איז, ווייל אויף דעם דארף מען האבן א מזל מיוחד און א ספעציעלע סייעתא דשמיא (כנ"ל).

ויש לומר, אז אין דעם באשטייט טאקע דער חילוק לע"ל צווישן לימוד התורה פון לויים מיטן לימוד התורה פון שאר השבטים:

ביי אלע אידן וועט טאקע זיין דער ענין פון לימוד התורה וקיום המצוות בתכלית השלימות, ווייל "לא יהיה עסק כל העולם אלא לדעת את ה' בלבד"; אבער ביי לויים וועט זיין אן ענין מיוחד – "להורות דרכיו הישרים ומשפטיו הצדיקים", דער ענין פון פסקי הלכות, וואס דאס איז דורש א ריבוי זמן והתעסקות, ווי מ'זעט בפשטות, אז בשעת מ'איז זיך עוסק בשקו"ט שבתורה ניט כדי צו פסק'נען הלכות, פילט מען ניט די אחריות שבדבר, איז וויפל מ'לערנט לערנט מען, און מ'איז דערמיט מקיים די מצוה פון לימוד התורה; אבער ווען עס קומט צו לימוד בשביל פסק הלכה, דאן פילט מען די אחריות שבדבר און מ'וויל זיין זיכער אז מ'איז מכוון אל האמת, במילא איז די יגיעה בתורה באופן אחר לגמרי, וכמבואר אויך אין המשך תרס"ו[*291].

וואס אויך מצד דעם חילוק צווישן לויים מיט שאר השבטים איז מובן פארוואס לע"ל וועט דוקא שבט לוי ניט קענען האבן קיין חלק בארץ (כנען), משא"כ שאר השבטים.

נז. על פי כל האמור לעיל קומט ארויס נאך אן ענין וואס איז נוגע בפועל יעצט:

נוסף דערצו וואס אלע אידן דארפן שרייען "לאלתר לתשובה לאלתר לגאולה"[292], אז מ'וויל האבן די גאולה האמיתית והשלימה, ווען "לא יהיה שם לא רעב ולא מלחמה וכו'", ווי דער רמב"ם איז מאריך בזה, און עס וועט זיין קיום כל המצוות בשלימות, באופן פון "כמצות רצונך"[293] (ווי חסידות איז מאריך בזה[294]) – איז פאראן א הדגשה מיוחדת בנוגע צו דער תשוקה צו דער גאולה בנוגע צו שבט לוי:

ביי שבט לוי וועט צוקומען ניט נאר אין רוחניות, נאר אויך

---

290) קידושין לב, ריש ע"ב. 291) יומא כו, א. *291) שם. 292) ראה "קול קורא" לכ"ק אדמו"ר מהוריי"צ – אגרות קודש שלו ח"ה סי' א'תמז. א'תנה. א'תפ. ועוד. 293) כלשון תפלת מוסף. 294) תו"ח ויחי צה, א ואילך. המשך וככה תרל"ז פי"ז ואילך. ועוד.

וכו׳) — ולמה נצטוות משה[14] „צו את בנ״י ואמרת אליהם וגו׳״, מאחר שאי״ז דבר המסור ליד כאו״א מישראל[15].

ולכן מפרש רש״י, דמה ש„הוצרך לכתוב מצרני גבולי רוחותי׳ סביב״ (היינו פרטי גבולות הארץ) הוא „לפי שהרבה מצות נוהגות בארץ״, ולכן על כל אחד מבנ״י לדעת גבולותי׳ עד היכן מקום חיובן.

ועפ״ז יומתק שהציווי הי׳ ע״י משה דוקא: כשם שכל המצות לפרטיהן[16], גם המצות התלויות בארץ, נאמרו ונמסרו לבנ״י ע״י משה, כמו״כ גם גבולות א״י — פרט ותנאי עקרי בקיום המצות התלויות בארץ — היתה צ״ל ג״כ ע״י משה דוקא.

ומעתה יובן למה לא העתיק רש״י גם תיבת „לגבולותי׳״ כנ״ל — בהיות שעיקר פירושו הוא לדייק ש„הוצרך לכתוב מצרני גבולי רוחותי׳״ (לא רק בשביל הכיבוש עצמו, אלא בעיקר) בשביל המצות ה„נוהגות בארץ״, כנ״ל, וההכרח לפירושו זה בא דווקא מן התיבות „זאת הארץ אשר תפול לכם״, כנ״ל.

ד. אמנם עדיין צריך להבין: הרי גם ארץ עבר הירדן כבשוה בנ״י ונעשית ארץ בנ״י, וכמפורש כבר[17] דעבר הירדן היא „נחלתנו אלינו״ (של בני גד וראובן) כמו שאר „בנ״י איש נחלתו מעבר לירדן והלאה״, וא״כ הרי גם גבולותי׳ צריכים להיות ברורים[18] בכדי לקיים שם מצות הנוהגות בארץ של שבטי ישראל[19]?

ולכן מוסיף רש״י ומדגיש „(לפי שהרבה מצות נוהגות בארץ) ואין נוהגות בחוצה לארץ . . לומר לך מן הגבולות הללו ולפנים המצות נוהגות״, ר״ל, שעפ״י פשש״מ אין המצות נוהגות אלא בפנים מן הגבולות הללו של ארץ ישראל, אבל לא מחוצה להם, היינו גם לא בעבר הירדן[20].

---

14) וכמו בכיבוש ארץ סיחון ועוג (שבעבר הירדן) — נחלת בני גד ובני ראובן — שלא מצינו בתורה (בס״פ חקת) שהודיעם פרטי הגבול לידע מה לכבוש.

וא״א לומר שהטעם לזה הוא מפני שכבשו כל השטח שבעבר הירדן, כי הרי מפורש (מטות לב, יז) „וישב טפנו בערי המבצר מפני יושבי הארץ״.

15) ולכל היותר, שייך לשרי הצבא או לאנשי המלחמה היוצאים בצבא אבל לא לכל בנ״י.

16) ראה פרש״י ר״פ בהר.

17) מטות לב, יח־יט. וראה ג״כ דברים ג, יח. ושם (ג, כ) וירשו גם הם.

18) ראה דברים ג, יב־יז, דמבאר מה ש„נתתי״ להשבטים אבל אינו מציין פרטי הגבול כמו שנפרט כאן „מצרני גבולי רוחותי׳ סביב״ של א״י.

19) וגם בפשוטו של מקרא שייך „עבר הירדן״ למצות ד„הארץ״, דהרי השש ערי מקלט היו ג׳ בא״י ג׳ בעבר הירדן, ועוד שקולטות ביחד דוקא (פרש״י פרשתנו לה, יג).

20) ראה פרש״י לך (טו, כ. פרש״י דברים ג, יג) דארץ עוג ניתן לאברהם. אבל מ״מ המצות נוהגות רק ב„זאת הארץ אשר תפול לכם בנחלה ארץ כנען לגבולותי׳״ ולא בעבר הירדן (וראה אוה״ת מטות לב, ז. דברים ב, כ. ג, יג).

[וגם מקום שכבשו בנ״י אחר כיבוש כל א״י שבספרי אי׳ (עה״פ (עקב יא, כד) „כל המקום אשר תדרוך כף רגלכם בו לכם יהי׳ גו׳״) ש„המצות נוהגות שם״ א) לא הובא זה בפרש״י בפ׳ עקב. ב) גם בפרש״י ביהושע (א, ג) שהביא הדרשה עה״פ „כל מקום גו׳״ מספרי הנ״ל מסיים רק „יהי׳

Printed from Otzar HaChochma
116115 (page 133) ליקוטי שיחות - יג (במדבר) / שניאורסון, מנחם מנדל בן לוי יצחק

שה״ג להערה 58. לקוטי שיחות חלק יג עמוד 124 הערה 20.

ה. עפ״י כהנ״ל יובן מה שממשיך רש״י בפירושו על ״תפול לכם״ ומפרש — ״על שם שנתחלקה בגורל נקראת חלוקה לשון נפילה״:

לפי המבואר בפרש״י דלעיל, שה־טעם שהוצרך לכתוב גבולי הארץ הוא בכדי ״לומר לך מן הגבולות הללו ולפנים המצות נוהגות״; ושההכרח לפרש כן הוא לשון הכתוב ״הארץ אשר תפול לכם״, שמשמעה שהיא נתונה לכם מהקב״ה, ולכן מחוייבים בה בכמה מצות שאינן נוהגות מחוצה לארץ כנ״ל — א״כ אינו מובן למה תפסה התורה בל׳ ״תפול״, (שתוכנה נפילה וגריעותא — **בפשוטה כמשמעה) ולא אמר בל׳ ״אשר** תקום **לכם״ וע״ד מש״נ ויקם שדה עפרון**[21].

(דבשלמא אם היינו מפרשים שה־טעם שהוצרך לכתוב גבולות הארץ הוא רק למען דעת עד היכן לכבוש (וכיו״ב), הי׳ אפשר לפרש ״זאת הארץ אשר תפול לכם״ — תפול לרשותכם, אבל מכיון שא״א לפרש ככה, כנ״ל, אלא שהטעם הוא ״לומר לך״ מקומו של קיום המצות התלויות בארץ, הרי עפ״ז הפי׳ ד״זאת הארץ אשר תפול לכם״ הוא שתפול (ותנתן) לכם מאת הקב״ה, שלכן היא מקום מיוחד למצות שאין נוהגות מחוצה לה — הרי א״מ כנ״ל: למה נקט קרא ל׳ נפילה שהיא היפך קימה ועלי׳)?

וליישב קושיא זו מפרש רש״י שה־לשון ״תפול לכם״ הוא ״ע״ש שנת־חלקה בגורל נקראת חלוקה ל׳ נפילה״, היינו ש״תפול״ אינו מדבר בכללות הארץ, כ״א בחלוקתה (לשבטים) **שרק זה (ולא הכיבוש) הי׳ ע״י גורל, וע״ש שהחלוקה היתה ע״י הפלת הגורל ״נקראת חלוקה לשון נפילה״**[22].

אך עפי״ז קשה[23]**, דהרי אין המדובר**

קדש ויהי׳ שלכם״ ולא ש״המצות נוהגות שם״]

וראה ע״ד ההלכה בפרש״י סנהדרין יא, ב ד״ה על שתים. פרש״י מנחות פג, ב ד״ה כל הארצות (דמביאין עומר מעבר הירדן). וראה גם פרש״י פסחים נב, ב. פרש״י כתו־בות קי, א ד״ה שלש ארצות. ועוד (דעבר הירדן נק׳ א״י).

ושקו״ט בכ״ז בארוכה בתשב״ץ ח״ג סי׳ קצח. כפתור ופרח פ״י (פמ״ח). ברכי יוסף או״ח סי׳ תפט סק״ד. ועי׳ ברכי יוסף (שם. ועד״ז כתב בסדרי טהרות (להרה״ג כו׳ מ־ראדזין) בכלים פ״א מ״ו) בסופו, דמסיק (ע״פ הכפו״פ) דמ״ש רש״י ״עבר הירדן״ במקומות הנ״ל אין הכוונה לארץ סיחון ועוג, כ״א היא חלק ״מערבה מגוף א״י ממש״. ולדעת רש״י עבר הירדן ממש (היינו ארץ סיחון ועוג) נקרא חו״ל בערך א״י ואין מביאין ממנה עומר ובכורים ושתי הלחם. עיי״ש. וראה אוצר הספרי (להגר״מ זעמבא) בריש ספרי זוטא (ע׳ כט ואילך). וראה צפע״נ כלאים פ״א צד 5 ע״א (הובא ב־מפענח צפונות ע׳ קנב) דעבר הירדן ״יצא מכלל חוץ לארץ ולכלל א״י לא בא״. ובמכתבי תורה מכתב יד (הובא במפענח צפונות שם) ד״הוה רק גדר דין ולא קדושת א״י עצמה״.

21) ח״ש כג, יז.

22) ומתאים עם משנ״ת בפרש״י הקודם, שכוונת הכתוב ב״זאת הארץ אשר תפול לכם״ היא בשייכות לענין נתינתה מאת הקב״ה, שמצד זה היא מקום הנוהג בה מצות וכו׳ כי ״הגורל הי׳ ע״פ רוה״ק״ ו״לכך נאמר ע״פ ה׳״ (פרש״י פינחס כו, נד. נו. וראה ספורנו כאן). ועד״ז הוא לפי פי׳ ה״מ״א״ ״שהפיל הקב״ה כו׳״.

23) וגם קשה: דאם מצד חלוקת א״י בגורל נאמר ל׳ נפילה, הול״ל הל׳ תפול במקום שמפרש (פינחס כו, נה) ״אך בגורל

Printed from Otzar HaChochma